

S A D R Ź A J

Poezija		
MILOŠ ĐURĐEVIĆ	Kritički pregled novije hrvatske poezije	1
Eseji, studije, rasprave		
ŽIVAN BEZIĆ	Ontološko pojmovlje i nazivlje	102
IVAN STEKLASA	Marko Marulić (1450-1524) — U spomen na četiristogodišnjicu hrvatske umjetničke književnosti	115
RENATO VUČETIĆ	Sjećanja u povodu 25. godišnjice smrti Koste Strajnića	125
Osamdeset godina Žarka Muljačića		
LJERKA ŠIMUNKOVIĆ	Uz 80. rođendan prof. dr. Žarka Muljačića . .	134
ŽARKO MULJAČIĆ	Bibliografija Žarka Muljačića (1994-2002) (Autobiografija)	139
Prikazi, osvrti		
ZVONIMIR PENOVIĆ	Osame i tišine Ivane Šojat	158
LJERKA ŠIFLER	Književno ime Josip Vaništa	163
JOSIP LISAC	Ponovno Florschützova gramatika	167
IVO PETRINOVIĆ	Norka Machiedo - Mladinić, »Životni put Ive Tartaglie«	169

Uređuju

JOSIP BELAMARIĆ, HRVOJE ČULIĆ, IGOR FSKOVIĆ,
BRATISLAV LUČIN, PETAR OPAČIĆ, MIRKO PRELAS

Izdavač: Književni krug Split — Uredništvo i uprava: Ispod ure 3/I, 21000 Split — p. p. 567 — Telefoni: 361-081, 344-711, 360-102 — Internet stranica: www.knjizevni-krug.hr — E-mail: knjizevni-krug-split@st.htnet.hr — Odgovorni urednik: Petar Opačić — Uredništvo prima ponedjeljkom i četvrtkom od 9 do 11 sati — Godišnja pretplata 80 kn (za ustanove 160 kn), za inozemstvo \$ 50, odnosno odgovarajuća protuvrijednost u drugoj valuti — Cijena pojedinačnom broju 11, dvobroju 22, trobroju 33 kn. U cijenu je uračunat PDV — Žiro račun kod Zagrebačke banke 2360000-1101462559 — Devizni račun kod Splitske banke d.d. Split 20004971 — Rukopisi se ne vraćaju — Dizajn: Neven Šegvić (1953) — Redizajn: Boris Ljubičić (1993) — Računalni slog: Književni krug Split — Tisak: Tiskara »Dalmacija-papir« Split

KRITIČKI PREGLED NOVIJE HRVATSKE POEZIJE

Miloš Đurđević

Ovim sam selektivnim i nužno nepotpunim pregledom jednog dijela novije pjesničke produkcije u Hrvatskoj nastojao pokazati dvije stvari. Jedna bi trebala biti eksplicitne naravi, očitovati se u smislu evidencije, i govorila bi u prilog tome da se ne može govoriti o krizi suvremene hrvatske poezije jer je iz ovdje prikazanog izbora pjesama, nadam se, posve razvidno da se u Hrvatskoj i dalje u znatnoj mjeri piše i objavljuje vrlo kvalitetna i relevantna poezija. Drugo bi se ticalo nešto složenijeg problema, naime kako govoriti o poeziji, kako je kritički prezentirati i obraditi određenim kritičarsko-analitičkim instrumentarijem i iz toga donijeti određeni sud, odnosno podastrijeti koliko toliko pouzdan opis određene poezije pa i, ako postoje potrebni elementi, određene poetike.

Kod prvoga, potreba za obuhvatnim i/ili sumarnim prezentiranjem poezije uglavnom se zadovoljava u antologijama i panoramama koje se pojavljuju zgodimice, u neredovitim i nepravilnim vremenskim razmacima. Kako je poznato, njihov je cilj izdvojiti određeni skup pjesama, u smislu reprezentativnog uzorka, koje onda tendiraju k zastupanju cjeline pjesničke produkcije, odnosno onoga što bi tu bilo bitno i kvalitativno značajno. Pri tome se pojavljuje pitanje selekcije i načina na koji je ona provedena, koje se onda pokriva negativnim pristupom, tj. isticanjem određenog kriterija odbacivanja, subjektivnog ili objektivnog — npr. najbolje, antologijski vrijedne pjesme, pjesme pisane dijalektom, izbor pjesama edukativno kulturološkog tipa, pjesme određenog žanra ili forme, itd. — iz čega se potom izvodi osnovni parametar za kojim se sastavljač u svom poslu povodio. Panorame koje su u nas, nažalost, vrlo rijetke imaju širu osnovu u poetskoj materiji, jer se njima želi ukazati na određene konstante, tendencije, ili mijene koje se javljaju u nacionalnoj poeziji u nekom širem vremenskom odsjeku.

Kod drugoga, pitanje verifikacije određenog čitanja poezije u pravilu se pojavljuje kao pitanje o kritici poezije. To je pitanje dobro poznato svima koji se bave ili prate poeziju, a izravno su ga u uvodnoj bilješci postavili sastavljači panorame hrvatskog pjesništva 1980-ih i 1990-ih, *Strast razlike — tamni zvuk praznine (Quorum 5-6/1995)*.

Njihova je namjera, među ostalim, bila da svojom panoramom »potaknu kritički interes, koji se, poglavito tijekom devedesetih opasno približio rubu beznačajnog kritičarenja, mizernog faktografskog bilježenja novoobjavljenih knjiga, bez i najmanje potrebe za čitanjem koje bi moglo potaknuti neka druga čitanja«. Tom se, za naše prilike i navade, neuobičajeno oštrom objekcijom u istom mahu prekrilo više različitih stvari.

Kritički interes odnosno interes za poeziju općenito u svakom je slučaju tijekom 1990-ih prošao stanovitu preobrazbu. Uže govoreći, interes izdavača, dakle onih bez čijeg bi interesa glavnina pjesničke produkcije jednostavno zamrla, okrenuo se prema drugim, potencijalno tržišno isplativijima, a svakako više prodornim oblicima književnosti. Izdavači su se našli u situaciji da su trebali privući pozornost čitatelja, dakle one nesretne obrazovane srednje klase koja je zbog slabe plaćevne moći i, rekao bih, općenite kulturalne zlovolje i uskogrudnosti, čije su dalekosežne posljedice već sada vidljive, prestala kupovati knjige. Kad se tome dodao poseban način oporezivanja izdavaštva, ubrzo je postalo jasno da će na taj način hrvatska književna produkcija posve zamrijeti. Rješenje je pronađeno u sponzoriranju izdavaštva, uglavnom od stane države i izmjenama u poreznom sustavu, a to je također bio potez državnog aparata, bez obzira na to što je djelomično iznuđen.

Međutim, time se interes u smislu volje za prezentiranjem određene vrste književnosti nije izmijenio. I dalje je prevaga ostala na strani proze, što je isto tako značilo da se razmjerno mnogo više medijskog prostora daje komentaru nekog proznog teksta negoli nekog poetskog. Ne treba previdjeti da je tomu tako i poradi naravi samih književnih vrsta i njihove potencijalne publike. Ali bez kontinuiteta prezentiranja, prije svega u tiskanim medijima, postaje nepotrebno govoriti o bilo kakvoj kritici i tomu sličnim tekstualnim verifikacijama poezije. Isto tako je nepotrebno govoriti o užim pitanjima, kao što je ono o analizi i vrednovanju poezije, ili pak načinu konstruiranja/izricanja vrijednosnog suda. Takvi se problemi, naime, ionako gube u buci po inerciji kratkovidne medijske mašinerije, a sud o kvaliteti, pa i sama analiza, često se svode na upitne konstatacije.

Paralelno s pitanjima tehnologije moći i problemom marginalizacije književne kritike u medijima javlja se ono koje se odnosi na samu kritiku. U posljednjih par desetljeća tumačenje književnosti sve češće se nalazi unutar šireg, kulturološkog sklopa. Pojednostavnjeno rečeno, više nije dovoljno ukazati na ono po čemu se neki tekst emancipira kao književni i/ili pjesnički tekst. Poetika se dotiče drugih kulturalnih područja jer književnost nastaje u određenom jeziku i vremenu, na nekom prostoru i pod određenom okolnostima, i slijedi odnosno krši pravila koja zadaju određeni centri moći.

Ovdje je važno na to ukazati jer se bez poznavanja jezika masovne komunikacije, novih vizualnih medija i medijske kulture ne može shvatiti o čemu i na koji način govori dobar dio suvremene hrvatske poezije. Tu se ne radi samo o tome da se prepoznaju formalne promjene u poeziji nego, što je složenije, da se detektiraju različiti kulturalni slojevi i sadržaji koji isto tako na izmijenjenoj matrici izražavanja ulaze u poeziju. Na taj se način onda može uvidjeti kolik je i kakav utjecaj, primjerice, moderne američke poezije tj. američke kulture na našu poeziju, koji bi se inače, recimo pregledom prevedenih knjiga i ciklusa poezije, te potragom za striktno tekstualnim pokazateljima, kao što su citati, parafraze, persiflaže i sl., pokazao neznatnim i zanemarivim. A s druge strane mogla bi

se ekstrapolirati različita stajališta i idejno-ideološke strategije koje su u određenom vremenu pod krinkom stručne, književne kritike i poetičke analize oblikovale čitanje, pa i ono poezije, i imale šire kulturološke implikacije.

Pjesme su prenesene iz knjiga tiskanih u proteklih nekoliko godina, mahom u Zagrebu, poneka u Splitu, a kod dva pjesnika (B. Čegec i D. Dragojević) izbor je napravljen iz ciklusa pjesama koje su objavili u novinama za kulturu *Zarez*.

KREŠIMIR BAGIĆ: JEZIK ZA SVAKU UDALJENOST, ZAGREB, 2001.

Krajem 1980-ih, na nekoj književnoj tribini u Društvu književnika, jedan je mlađi kritičar, objašnjavajući svoje viđenje postmodernizma i inih izvedenica tog termina u književnosti, posegnuo za nogometom kao, po njemu, gotovo samorazumljivim modelom preko kojeg je pokušao pojasniti onih nekoliko opreka s kojima bi se, kako se smatralo, moglo uzdrmati/izmijeniti shvaćanje moderne književnosti. Smjerao je, koliko sam razumio, uglavnom na opreku između tzv. visoke i niske književnosti koja počiva na već uspostavljenom matrici odnosno konvenciji u svijesti recipijenta tj. čitatelja. Da takva usporedba nije bila nimalo slučajna, govore i sami termini H. R. Jaussa (horizont očekivanja, itsl.), tada vrlo popularni kod naše književne kritike, koji u tumačenje književnosti dolaze iz žargona sportskog novinarstva. Desetak godina poslije nogomet postaje velika i složena, prava kulturološka tema.

Za Krešimira Bagića (1962), sveučilišnog profesora, antologičara i utjecajnog književnog kritičara, nogomet ovdje funkcionira na sličnom fonu. To je područje na kojem se uspješno premošćuju kulturološke i fizičke distance, mjesto gdje se autor — lirski subjekt može opustiti i osjetiti kao da je doma. Štoviše, preko nogometa uspješno i naoko posve nonšalantno okuplja cijeli niz tema i opreka koje se provlače njegovom poezijom: unutrašnje/vanjsko, pojedinačno/grupno, osjetilno/apstraktno i tomu slično. Ta se igra isto tako pokazala idealnim medijem komunikacije u kulturi spram kojoj Hrvati, eksplicite od Matoša do »razlogovaca« i dalje, njeguju poseban senzibilitet. Onda možda nije slučajno što Bagić i ovdje nalazi mjesta za pingvine, svoje omiljene metaforizacijske beštije koje žive u skupinama, a 'odjevene' su jednoobrazno, baš kao da nose dresove.

SIBIR

Zaspao sam. Probudio se. Popio kavu. Iz sobe nisam izlazio.

Oko mene je Pariz.

Razmičem zavjese. Gledam kroz prozor. Vani je oblačno. Pada kiša. Pingvini u kutu sobe nijemo plaču. Pitaju:

— Jesi li ti ikad bio u Sibiru?

— Nisam, odgovaram. Nisam, ali jako volim snijeg.

Ponovno navlačim zavjese. Palim svjetlo. Pišem pisma. Pingvini me netremice gledaju. To me smeta, ali ne reagiram. Dapače, nakon svakog dovršenog pisma, pokušavam ih ohrabriti:

— Prijatelji pingvini, ne tugujte! Mi smo u Parizu!

Mažem paštetu na kruh. Jedem. Pojačavam radio. Gasim svjetlo. U polumraku opet čujem kišu i disanje pingvina. Šutim.

Ugodan ženski glas s radija mazno upozorava: »J'ai compris tous les mots, j'ai bien compris, merci.«

NA ULAZU QUASIMODO

— otvorio sam oči u drugom gradu
pošumio ga nesigurnim riječima
i spreman na svaki prizor
(gledajući pticu kako leti)
pijem čaj
je li to doista
— ne znam
— tijelo mi je prozirno lebdeće
prilaze mi muškarac pa žena
dodiruju me ulaze u šumu
zovu kucaju po deblima
gdje pokucaju izraste mahovina
gdje ne ništa
je li to doista
— ne znam
— prekrižio sam se
prešao sav u svjetlost
u točku uz koje se sve vraća
jesenas se osuo žutim lišćem
i osvajao prostor
brijeg po brijeg
kuću po kuću sve mi požutjelo
je li to doista
— ni to ne znam
nikad ne zavirujem u tuđi hram
u svome sklapam ruke i dižem pogled
prema nebu

SAMO SAM STIHA

zagreb mi je poslao po anki pozdrav.
sretan rođendan, rekli su,
jeste li tamo već našli tržnicu,
neko mjesto na kojemu ćete brojati
ruže, stihove i partije pikada.
nisam, odgovaram zagrebu, nisam
jer su mi brojevi, nespretni za transport,
ostali u dubravi. a i što bih ovdje
s njima brojao: eiffelov toranj,

saint michel, notre-damme,
golubove, prosjake, ulične zabavljače ...
ne, njih ne mogu brojati; možda tek oni
mogu mene nehajno uključiti u svoj račun.
(baš su mi hercik zagreb i anka.
i samog bi matoša raznježili.)
nisam, odgovaram anki, samo sam stiha,
hodam, dišem, povremeno otvorim oči
i onda dugo dugo gledam u noćno nebo.
kad nam se pogledi susretnu
u nekoj udaljenoj zvijezdi
(ruži, stihu, partiji pikada),
miran i bez straha, namignem
jednim pa drugim okom i pođem
na počinak.

PALMA SE NJIŠE

Palma se njiše, maslina s njom.
Jacques Chirac i ja nosimo iste kravate.
On oko vrata, ja u džepu.

Neću vam reći kako se zovem,
jer onaj tko me ne prepozna
vrijedan je svakog prezira.

Palma se njiše, more s njom.
Jacques Chirac i ja čitamo iste novine.
On politiku, ja sport.

Kada sam začet, moj se otac napio od tuge,
a majka se bijesno tukla po stomaku.
Unatoč svemu, ispao sam jako dobar.

Palma se njiše, galeb s njom.
Jacques Chirac i ja volimo isti jogurt.
On navečer, ja ujutro.

Poput svakog neželjenog djeteta,
i ja sam odmah naučio jezik ulice,
jezik mornara, lučkih žena i dolara.

Palma se njiše, tigar s njom.
Jacques Chirac i ja dajemo iste izjave.
On desno, ja lijevo.

Lijepo je rekao onaj Slovenac:
i komunisti su sjedili na istim stolicama
kao i drugi ljudi. I koristili ista stubišta.

Palma se njiše, Vélodrome s njom.
Jacques Chirac i ja se ne poznajemo.
On druka za PSG, ja sam duša OM-a.

Na dan utakmice najprije zapalim more,
pa tribine. Piroman sam koji se hrani
klikljanjem galebova i rikom lavova.

Palma se njiše, piroman s njom.
Zašto sam uopće spominjao Jacquesa Chiraca?
Zbog milosrđa i urođene dobrote.

Jer: ja sam savršen, ja sam genij,
Amerikanci mi proučavaju strukturu mozga
za novu generaciju kompjutera.

Palma se njiše, genij s njom.
Kada s OM-om osvojim Ligu prvaka,
ovaj će se kontinent zvati mojim imenom.

Neću vam reći da se zovem Rolland Courbis,
jer onaj tko me još nije prepoznao
vrijedan je svakog prezira.

GASTON D.

*Un Marseillais, monsieur Brun,
s'il voit chapeau melon sur le trottoir,
il ne peut se retenir, il shoute.
Marcel Pagnol*

O Toulousea do Aix-en-Provincea
nema veće legende od Gastona D.

Ta brkata dobričina s istočnog sjedenja,
krezubi pjetlić koji vonja na 'Gitanes'
(kako bi rekla njegova Mary-Laurence),
četrdeset godina oštri zube za OM.

1958. Gaston D. je prvi put došao na Vélodrome
i vidio oproštajni 169. gol Gunnara Anderssona.
»Ovo je mjesto na kojemu ću odsad rasti«,
pomislio je Gaston pa poviknuo: »Allez OM!«

1971. Gaston D. je probudio čitavu tribinu:
»Gospodo, zovite policiju!
Magnusson nabacuje loptu prema Skoblaru!«
Trenutak poslije učinio je nagli trzaj glavom
i stadion je eksplodirao.

1991. Gaston D. je, uz balote i pastis,
kreirao jednu od provansalskih poslovice:
»Chir Waddle je živi dokaz da se nogomet
rodio u Engleskoj a razvio u Marseilleu.«

1998. Gaston D. se pažljivo pogledao u zrcalo,
zadovoljno si namignuo, uzeo papirić i zapisao:

	Barthez	
Desailly	Boli	Blanc Mozer
	Cezar	Deschamps
	Waddle	
Skoblar	JPP	Bokšić

Od Toulousea do Aix-en-Provincea
nema veće legende od Gastona D.
Ta brkata dobričina s istočnog sjedenja,
krezubi pjetlić koji vonja na 'Gitanes'
(kako bi rekla njegova Mary-Laurence),
četrdeset godina oštri zube za OM.

Ljudi se oko njega tiskaju kao oko proroka.
Priča se da su ga za savjet tražili Hidalgo,
Beckenbauer i Courbis. I da je svima uzvratio:
»Moje riječi vrijede samo na tribinama.
Vratite se na travnjak i pokušajte ih odande čuti.«

**BRANIMIR BOŠNJAK: SMRT IZMEĐU PROGRAMA — IZABRANE PJESME
1969-2001, ZAGREB, 2001.**

Pjesnički opus Branimira Bošnjaka (1943), kako je to sada razvidno iz drugog izbora njegove poezije, pokazuje se amblemskim za jedno izrazito i snažno strujanje u poratnom hrvatskom pjesništvu. Riječ je o poeziji koja nastaje iz iskustva kolebljivog, 'slabog' lirskog subjekta. Pri tome se iskustvo odnosi na ukupnost osjetilnih i mentalnih senzacija izvanjskog svijeta kao i način na koji se taj svijet prelama u brojnim plohama vrlo sofisticirane, intelektualističke prizme kroz koju motrimo i doživljavamo jednu izdvojenu lirsku osobnost. Funkcionira li pri tome točka preko koje nam je omogućen pristup ovoj poeziji kao sabiralište, ili pak kao mjesto rasapa senzacija i mentalnih refleksija, u konačnici nije važno. Bitno je, naime, to da lirski subjekt cijelo vrijeme otvoreno demonstrira svoju nesvakidašnju sposobnost izbora odnosno, rječnikom starije kritike, pridržava slobodu kao limit svoje poezije i njezin *sine qua non*.

Takav posve apstraktan, (protu)metafizički postulat kod Bošnjaka je u istom mahu uronjen u izrazito urbano okruženje koje njegovoj poeziji daje nadasve prepoznatljiv okus i, što je važnije, onu mrzovoljno-isključivu kvalitetu u kojoj se konstituira lirski subjekt. Ta je građanska svijest i pripadajući habitus ono po čemu se lirski subjekt identificira kao individuum i pripadnik kolektiva. Pri tomu se prvomu prepušta područje specifične, slatko/gorke doživljajnosti i privacije, a potomjem sfera ideja, jezika kao medija svih medija i ideologije s širim, filozofsko-analitičkim aspiracijama, te ideologije u užem, poetičko/pragmatičkom smislu.

Kako je Bošnjak pripadnik naraštaja koji je vrlo intenzivno pratio aktualna kritička strujanja (urednik časopisa *Pitanja*, plodan kritičar i esejist ...), u njegovoj su poeziji različita intelektualna sporenja i novi uvidi ostavili vidljivog traga. Time je njegova poezija svakako dobila na kvaliteti i zato što je Bošnjakov lirski glas ostao prepoznatljiv, a on je kao pjesnik uspio naći prikladna rješenja bez umicanja eksperimentima i inim radikalnim rezovima, koji su inače vrlo popularni u hrvatskoj poeziji. Ovdje svakako treba istaći kako s Bošnjakom i skupinom autora oko i nakon *Pitanja* u hrvatsku poeziju definitivno ulazi konglomerat ideja i poetičkih nedoumica koji se nešto kasnije, poradi nedostatka poslije termina a često i iz puke pomodnosti, označava kao postmodernizam. Sve što se poslije na tom tragu pisalo i htjelo razumjeti u okviru postmodernističkih odrednica uvelike je omogućeno iskustvom, radom, kao i znatnim društvenim utjecajem dionika i simpatizera poezije i poetičkih rasprava tog naraštaja.

JEDNAKOST SLOBODE

Tamo gdje sam bezopasan zaborav
Kupac bez cjenkanja pješak kao i ovaj
Zanijet govorništvom ugodnu društvu
Pijani pjevač putnik

Uzoran muž tek jedan od milijun
Milijuna spremnih svako jutro
Sa tisuću puta ponovljenim
Jutarnjim poljupcem
Tamo gdje sam trgovački agent prodavač oglasa
Sastavljač stihova šampar izdavač
Spreman nosilac svih imena
Raznosač i primatelj
Tamo gdje sam bez gnojnog prišta na licu
Podijeljen u milijunima šetača
U jednakosti ove bezlične slobode

IZLAZIM SLOBODAN

Izlazim slobodan iz svoje pjesme
Kao što sam jednom već učinio
Njuškajući udišući slobodu
U teškom zraku ropstva
Evo kuda me sve to dovelo
Nema početka moje dostojanstvo ono je trajno
Kao cvijet koji se raspada na lešinarskom vjetru
Odjednom nisam čovjek odjednom nije cvijet
Moju krv nisu fotografirali ni u jednoj knjizi
Uzaludna moja smrti poklanjam te numizmatičarima
Trljat će te svake subote zajedno sa srebrnim posuđem
Najradije ne bih ni spomenuo slobodu
Dišeš li
Najradije ne bih mahnuo rukom
Preko voda koje nas razdvajaju
Punim lulu to je dovoljno
Povlačim prvi dim
Poslije pijanke poslije kurvanja
Nema olakšanja
Ali gospode ne zamišljaj svečanost
Koja bi te odvojila od svega
Ne ponavljaj stihove o luli sve se
Vraća radosno čisto
Rondo kome ti ne određuješ kružnicu
Tako ćeš prvi put znati
Da nije bilo sasvim uzaludno
Ohoj tragači ohoj lovci s napetim oružjem

Pucaljke kojima okidate
 Ravno u srce
 Kucam i dalje s vašim olovom kucam s vašom strijelom
 Ne sasvim osvetnički jednostavnije od vaše slutnje
 Da bih bio dostojan postojim još i da bih bio
 U vašem razdrmanom svijetu jednom nogom u grobu
 Palim lulu kako bi krug bio završen
 Ti vojniče koji si pravovremeno dezertirao
 Iz ovih šuma predodređenih za slavodobitno uzdizanje
 Amen amen jer drugih molitvi ne poznajem
 Svima u podnevnom satu podrigivanja
 Amen

NACRT JEDNE STRASTI

Razmekšala pjesma
 Teturava
 Pjesma u kojoj se javljaš
 Nasmijana
 Izbodena iglicama svjetlosti
 Ahhhhhhhhhhhhh
 Kako stružu vešmašine
 Ostarjeli liftovi
 Razdiru vlastito grlo
 Otvaraju se vrata
 Ključ
 S unutrašnje strane
 Tvog trbuha
 On govori
 On nešto govori
 Brava
 Jest
 Promijenjena

LANJSKA BRIJANJA

Mijenjaš svoje lice
 Istrošeno navikom: ne želiš, kažeš,
 Biti uspomena, odbacuješ velove
 Šećeš gola među ogledalima

Sestrama svog tijela
Patnja svakako pomaže. Naravno, tek
Kao radosna fusnota koja opominje
Zato ustraj u mijeni zavoli
Prostore koji su zauvijek izbrisani
Čuvaj njihovu jeku. Ne samo jednu
Ne samo tisuću i milijun milijuna djelića
Koji udaraju i grebu licem
Dok povlačim žiletom skidajući pjenu jednodnevne godine
Dok oblačim košulju
Vežem kravatu
Izgubljen u ogledalima tvojih
Umnoženih tijela
Sebe koji se rasprskava
Gdje su lanjske brade gdje dlake gdje nokti
Gdje tvoje depilatorske kreme
Potrošene zauvijek?

UMJETNO ZUBALO

Kruta četkico gorka pasto za zube
vi koji stružete moju noćnu nečistoću
neuništivi fluoru zubni štitonošo
dragocjen si talisman zubno ranjenih
nevidljivo širiš svoju spasonosnu zloću
razgovarajuć noću s bogovima zdravlja
zaštitnicima zubne cakline rafinerijom
finih metala komitetom za zubnu kirurgiju
i osobno božicom zubarskog stola velikom Gošćom
u opakim snovima gdje nam izbijaju plombe
rimsko je carstvo propalo zbog olovnog suđa
koje sad nama guraju u usta
nećemo dugo sve je teže govoriti
tonemo iako i olovo plivat može
gubicu otvaraju samo najhrabriji
pred krutom četkicom, gorkom pastom za zube
pred neuništivim fluorom
koji najamnički pouzdan
oprezno radi za druge

48 MATCHES

Svjetiljka visi o stropu
 osvjetljava stol i pepeljaru
 ruku koja piše
 desno su: polica s čašama
 vaga, tanjur zimskog grožđa
 uza zid hladnjak
 prede amonijačkim parama
 (mačka koja se hrani hladnoćom
 i odloženom gladi)
 cvijeće, kupljeno
 mali tranzistor
 časopis književnost br. 4
 vitamin c u foliji
 acisal prazna kutija astora
 šibice s glavom osa i slovima
 SAMACO LTD LONDON
 YUGOSLAVIA MAKE
 AVERAGE 48 MATCHES
 (jedna upravo izgorijeva u žurbi)
 Sve što svjetiljka osvjetljava sve što
 plamen one matches razgorijeva
 ostaje nezapaljivo
 (ljudi stvari zajedno osvjetljeni)
 ljudi sele stvari se premještaju za njima
 sve se to vidi na zidnom satu CONDOR
 ELECTRONIC

SPEKTAKLI TIJELA

Na rubu i nekako stalno na usluzi, tijelo traži svoje središte. Na jednu je stranu odgurnulo mrtve, na drugu zaljubljene, siromašni i gladni jedva su potrošeni znak, slabo vidljiva tetovaža svakodnevnog Apolona koji se hrani suncem; tiho tutnji nijemost tijela u sudaru s razgovorljivim sitnišem svijeta. Evo, tijelo pronosi samo sebe i svaki je pokret upućen tom središtu: ispija čašu vode u sred beskonačnih televizijskih programa, ravnodušno ravnopravan nastajućim svjetovima. Na otvrdlom mišićju nešto poput izbrisana znaka: tu sam, ali i nisam ...

SMRT IZMEĐU PROGRAMA

I ljubavnice i žene gledaju
 Jednakim smrtonosnim očima: ljubi
 Ljubi me i ljubi
 Svijet se obnavlja u potpunoj zapaštenosti
 Na samrtnoj postelji
 Probuđen poljupcem
 Zašto prolazim čitave morekaze
 Zaljeve i mala mora
 Snažna bedra
 Uspijevaju izdržati
 Sva osvajanja
 Ova radost obgrljuje
 Obješenu ženu u podrumu
 I strast se gasi
 Daljinskim upravljačem
 Smrt pritisnuta tijelom
 Gleda me mrtvim očima
 Nadjevena slikama

BRANKO ČEGEC: RAZGLEDNICE S LJETOVANJA

Poezija Branka Čegeca (1957) od svojih je početaka pokazivala izrazitu sklonost određenoj vrsti eksperimentiranja u smislu naizgled nasumičnog involviranja raznorodnih leksičkih odnosno semantičkih slojeva jezika. Shvaćanje pjesme kao artefakta — jer treba istaknuti kako je riječ o pjesniku koji je otpor spram lirskoj zalihosti i gomilanju stilskih figura proveo kao osobno poetičko načelo — odnosno kao konstruirane cjeline u kojoj su granice stiha određene ritmom ispisivosti u Barthesovom smislu, po logici same stvari smještaju tu poeziju izvan onog pjesništva koje se u recepcijskom smislu tijekom 1980-ih određivalo kao modernizam. Drugim riječima, ovdje se postmodernizam u hrvatskoj poeziji nadaje kao promišljen pristup koji se može iščitavati gotovo na svim razinama jezika odnosno poetskog izričaja.

Na drugoj strani, kod Čegeca se usložnjavanje lirske građe postiže istaknutom pozicijom njegovog lirskog subjekta. Kroz unutrašnje govorenje tj. ispisivanje pjesme, te preko odabira specifičnog, određenoj publici na prvi pogled prepoznatljivog kulturološkog materijala, taj se subjekt, urbano kolebljiv i odlučan, senzualan i apstraktan, neurotičan i melankoličan, identificira na negativan način. Tu je pobuna s avangardističkim predznakom na uspješan način spojena s tada aktualnom potrebom detektiranja materijala

koji bi po kakvoći bio blizak interesima i sklonostima novih naraštaja. Stoga je uključivanje motiva, pa i nizova postupaka iz drugih kulturoloških područja — u rasponu od vizualne umjetnosti preko teorije medija do rock miljea — obavljeno na posve prirodan, neusiljen način, što mnogim pjesnicima nakon njega nije pošlo za rukom. Dotle otprilike sežu granice postmodernizma u hrvatskoj poeziji, a to je i jedan od razloga, osim uređivanja časopisa *Quorum* i poslije samostalne izdavačke djelatnosti, što je Branko Čegec jedan od najutjecajnijih pjesnika u protekla dva desetljeća hrvatske poezije.

U novim pjesmama preteže potreba za ekspliciranjem unutrašnjih stanja lirskog subjekta. Ta su stanja uvijek predočena na rubu određene emocije kao pogonske snage pjesme i konstruiranog okoliša s kojim su osjetilni sadržaji u aktivnom odnosu. Naime, opis okoliša kao slučajnog ambijenta pjesme ovdje je tek jedan od mogućih okvira za izražavanje trajne dinamike bez koje bi se, pretpostavljam, pjesma rasplinula unutar krućih odrednica introspekcije u ustaljenom smislu, ili bi se zagubila u opisivanju kao tradicionalističkom gabaritu lirike. Razmak koji pri tome nastaje dovoljno je upečatljiv da čitatelju ostavi mogućnost neposrednog ulaza u samu pjesmu, u smislu identificiranja s njenim lirskim subjektom, ili pak distanciranog promatranja naznačenih disparatnih zbivanja. A to je jedna od istaknutih funkcija suvremene poezije, post-postmoderne u deskriptivnom smislu, na čemu i dalje vrlo uspješno inzistira pjesništvo Branka Čegeca.

RAZGLEDAVANJE OTOKA

repertoar se neočekivano pokvario.
 pjevača je počeo izdavati sluh i glas.
 sparina je bila nesnosna, glavobolja neprolazna;
 pivo mlako, kakofonija nepodnošljiva,
 djevojke nervozne i nepristupačne:
 — *gospode, koji kaos u glavi!*
 a trebao sam se posve razbistriti
 kružeći barkom oko otoka,
 na kojem su bezbrižni nudisti
 sunčali svoju cjelovitost,
 lijepi, ružni, nezgrapni i elegantni:
 čedo je ćirio usamljene ljepotice na stijenama,
 a onda važno uzimao dalekozor i
 esejističkom pomnošću razmatrao detalje:
 potom se naglo usidrio i bućnuo u more:
voda je jebeno topl! — rekao je i smireno
 čedo, kapetan duge plovidbe, s
 matičnom lukom u hamburgu,
 kojemu su danas brod poslali u rezalište
 a on nije pustio ni suzu,

nego je mirno pasao glatku kožu
 mlade i nestašne njemice
 koja je hladnokrvno zaplivala pored
 usidrene barke i onda
 plutajući na vrelom popodnevnom suncu,
 naga i neponovljiva,
 dozivala neodlučnog momka,
 koji je još uvijek lijeno skidao
 gaće na divljoj, šupljikavoj gromači

2001-08-18

BESPUĆA, PONORI, BESPUĆA

grč na licu nagovještavao je drukčiji raspored događanja:
 vatrene ulice, turska glazba ispod prozora: kao da sam se
 nakratko zagubio u meni nepoznatu krajoliku.
 uzalud su stizale poruke s udaljena broda,
 uzalud je glas podrhtavao na nedefiniranu vjetru:
 večeras sam bio nepopravljivo tužan
 i zapravo nesiguran u svaki svoj potez,
 svaku odluku na koju sam bio prisiljen.
 neshvatljivi pokreti plesača bez glazbe,
 na ulici, u neposrednoj blizini kafea *bivak*,
 u kojem sjedim već nekoliko večeri uzastopno,
 jer me podsjeća, jer u sebi nosi kontinuitet
 svega čemu sam se želio oduprijeti,
 dakle, ti bezglasni pokreti bili su prilično
 vjerna slika mojih nagomilanih stanja,
 iz kojih neuvjerljivo napipavam unutarnji raspored,
 koji se usput izgubio u vratolomijama banalnosti
 i nepreglednoj pustoši koja je napučila mlaki,
 individualni svijet.
 strašno se iznerviram kada zapadnem u rahlost
 eksplikacije, ali večeras mi je to jako blizu,
 i zato i ne pokušavam promijeniti smjer
 nasumičnog krivudanja po hrapavoj,
 nazubljenoj, ni od koga obilježenoj stazi.

2001-08-16

BOJA BURE, ZANOS KOSE

morris bi sprayem slikao piramide:
skinuo bi majicu, stavio masku i
raspalio bojom po nazubljenu kartonu:
uokolo se skupljala rulja i skandirala.
onda bi došli gutači vatre, bubnjari i nemirne djevojčice,
u predvečerje, kada se stuštila bura s druge strane zaljeva,
i kada su suncobrani poletjeli u nebo
zajedno s betonskim držačima i gostima na terasi:

yves i dabo sjedili su nasuprot,
kao i prethodne večeri:
onda se tanja premjestila jer nije mogla zauzdati kosu.
tako je zajebala moju, koja je drsko ulijetala u usta,
u pivsku pjenu, što je presijecala pogled prema rijetkim,
drhtavim šetačicama na korzu

morris bi i dalje sprayem slikao piramide,
vjetar bi raznosio raznobojnu maglicu u lica promatrača
s prisilno usidrena broda,
jedan je gost na terasi preko puta naručio
ožujsko i četiri apaurina
jedna se žarulja naprasno ugasila.
tanja je rekla: — *to sam bila ja;*
uspijem svaki put kada to stvarno poželim.

2001-08-12

CRNA RUKA

na desnoj ruci on je stalno nosio crnu rukavicu
bio je agent udbe, bio je partijski sekretar,
devedesete se učlanio u hdz i postao gradonačelnikom
maloga grada negdje na jadrano

krenulo se u pohod na kasarnu jna
crna ruka bio je vođa akcije;
on je jedini znao sve puteve,
on je poznao slabe točke i
očekivane smjerove napada

otišla su dvojica, mladi i neiskusni dečki,
 koji su tek upoznali miris pičke,
 ali su slabo svladali miris baruta
 i dodir s nitima lake zelene žice
 na obalama minske pučine, u mračnoj, mračnoj noći

crna ruka održao je posmrtni govor,
 i naposljetku slavodobitno podigao
 crnu i bijelu šaku visoko iznad glave:
za svetu hrvatsku zemlju!

zatim je sjeo u blindirani mercedes,
 na autobusnom stajalištu skupio je ljubavnicu
 i punom brzinom sletio u provaliju
 na stjenovitom dijelu obale,
 ni petsto metara od posljednjeg zaustavljanja

ljubavnica se činila vrcavom i neozlijeđenom,
 crna rukavica bez tijela u blizini
 grčevito je stiskala zgnječeni volan
 kada su napokon stigli vatrogasci i policija
 na teško dostupno mjesto nesreće

2001-08-13

PUTOPISANJE

profesor tabucchi oputovao je u indiju,
 kladeći se na najbolje primjerke portugalske književnosti
 pessou, na primjer,
 a onda su kurve u goai uzele stvar u ruke
 i tako je nastalo novo poglavlje
 od kojega mnoge teoretičare i danas naprasno zaboli glava.

profesor tabucchi rado gricne indijski kolačić,
 prevodeći pessou i smišljajući uvijek nove smicalice
 na sveučilištu u sieni za svoje studente
 koji nikada nisu stupili na sveto indijsko tlo

u hotelu *taj-mahal international*, u bombaju,
 ponosno pokazuju polaroid fotografiju

na kojoj se smiješe njegovani talijanski brci
 pored lijepe žene u tradicionalnoj odjeći,
 jer povijest se ondje rijetko ponavlja,
 ili se barem njezini protagonisti nikada dvaput
 ne javljaju u istoj ulozi

velike su priče, kažu, ionako odperjale
 u neke druge predjele,
 u neke druge indije, kine, indonezije:
 ostala je samo slast putopisa
 i vrhovi kilimandžara, do kojih ne dopire ništa ljudsko
 osim pogleda, djevičanski neodlučnog

2001-08-15

HRVOJE ČULIĆ: *POPIS UDARACA*, SPLIT, 2001.

U reduciranom pjesničkom djelu Hrvoja Čulića (1934) na rijetko vidljiv način dolaze do izražaja neke od ključnih odrednica modernizma u hrvatskoj poeziji, kako je ekstrapoliran u kritici sredinom 1960-ih. To se prije svega odnosi na nepopustljivu impostaciju lirskog subjekta koji će, poradi njemu razvidne i samorazumljive supstancijalnosti određenih dimenzija egzistencije, unaprijed selektirati odnosno oblikovati sadržaj pa i formu pjesama. Jedna od tih dimenzija može se prepoznati u stanovitom moralizmu tog subjekta koji, čini se, vjeruje u to da je pjesnički *credo*, ako već ne vrijednost po sebi, a ono svakako najbolji način da se pjesmi osigura trajna podloga. Čulić se također neće ustručavati formu svojih pjesama preparirati tako da stih može funkcionirati kao dio cjelovite gramatičke strukture, po konstrukciji bliske proznoj rečenici, i kao naizgled samostojna cjelina. Pri tome njegova ravnodušnost spram zvučnim kvalitetama riječi nalazi ravnotežu u vrlo preciznom lirskom opisu i sjajno građenim pjesmama u prozi.

Međutim, Čulić ne ide za tim da u potpunosti iskoristi mogućnosti koje mu pruža njegova znatna vještina da apstraktni inicijalni naboj u pjesmi realizira kao da se radi o ostenzivno razumljivom predmetu. Posebno mentalno stanje njegova subjekta nadaje se kao nad-sadržaj, pa će po inerciji same stvari svojom težinom istisnuti brojne i vrlo zanimljive aluzije iz svakodnevice i srodne fenomene koji se gomilaju i kruže oko okvira njegovih pjesama. A slično je i s pjesnicima odnosno poetikama s kojima je Čulić, kako se čini, u trajnom dosluhu (Ujević prije svih, eventualno rani Dubravko Horvatić, Vlado Gotovac). Nije, naime, problem u tome kako modernističke imperativne sačuvati od habanja koje nastaje neumitnim protjecanjem vremena, već kako s njima ili protiv njih uvijek

iznova komunicirati na drugačiji način. Upravo ovo potonje i dalje ostaje najvrjednijom legacijom i najvećim izazovom moderne poezije.

NISU ME RAZUMJELI

Od prvog dana je počelo:

Dijete omotano plahtama
osupnuto gleda požar svjetlosti
u suncu i djecu
djecu
koja se igraju
Tama do guše i oči koje vide i znaju:
nikad me neće posjetiti Sunce
nikad neću bezbrižan trčati
Hrvoje Hrvoje eno Hrvoje!
na prozoru uvijek
i sam ću od sunca bježati
u tamu
da nad sobom tugujem
Nisam za svjetlo bestidno da me razgolićuje
u tami neka me potraže oči koje znaju vidjeti
tamo su srca mirnija a riječi miluju
tišinom
u stankama
zatečeni pokušavamo najobičnije:
disati

Nisu me razumjeli

KARNEVAL

Udaren zidom na kraju ulice
okružen vodom koja nadire
izlažem
blistavu starudiju
šumom glasova zapljusnut
prnjama dostojanstva ogrnut
istresam
trpko sjećanje

u zraku od vjetra ostavljenom
 pod suncem koje tromo zalazi
 u karnevalu
 u karnevalu
 licu bez maske
 svoje srce
 predajem

Zatim
 posao čudan i uzaludan
 nizanje stavki računa koji
 ne marim podnositi
 nemam od koga
 naplatiti

Stid me s riječima sudara

KAO RAZBIJENA VOJSKA

Kao razbijena vojska. Nije više riječ o pobjedi ili možda o porazu: to je stara dilema. — Izdržati!

Skupljeni u male grupice, u vlažnim masnim zemunicama, zapuštenih lica, prozirni, s korom kruha i malo kišnice iz blata — izdržati.

Može mi biti samo gore. Ali ne tako da se oprostim, omlohavim i padnem u izdaju: da se prodam, u bescjenje.

Jedno je sigurno: nema više povratka, u sramotu.
 Nema nade.

KRALJ

Hodam s nečim slomljenim u ruci — kažu, to je štap — hodam uspaničen, ukočena pogleda, krivudavo posrćući. Bježim pred nečim što ne vidim, ali što — sigurno — mene gleda, i tjera, neprestano.

Štap (neka bude) — taj smiješni batrljak — kao da se zalijepio za moju šaku. Ne ostavlja me, ne odlažem ga: to mi je jedini oslonac — ne smijte se! — posljednji, i stoga neprocjenjivo dragocjen. Mašem tim dokazom u

ruci, mašem, nametljivo skačući pred vašim začuđenim očima. Tražim, uporno.

Goloruk — ostao bih zaista gol i bespomoćan, konačno obeshrabren. Ovako, još uvijek ima nade: još mogu naći. Onu drugu polovicu — žezla, dakako. A možda i jabuku s krunom.

Ja sam — da znate — kralj.

DANIJEL DRAGOJEVIĆ: *MILIMETRI*

Poezija Danijela Dragojevića (1934) počiva na dvije temeljne aporije. Jedna je aporija forme, a druga ona sadržaja. Kod prve se radi o neprestanom razmicanju granica forme same pjesme, čime se dovodi u pitanje jedna od konvencija pjesništva: je li moguće isključiti neki od tekstualnih oblika u smislu njegove načelne apoetičnosti? Smatralo se kako je jedan od takvih oblika esej. No s Dragojevićem i ta je vrsta tekstualnosti uključena u područje poezije, i to na virtuozan način. Tako će, vjerujem, mnogi čitatelji i poznavatelji moderne hrvatske poezije Dragojevića identificirati upravo po njegovim, u nedostatku boljeg termina, pjesmama u prozi (poetski/lirski esej, pjesma u eseju, esejistički zapis — takvi su termini očigledno i vrlo znakovito besmisleni).

Analiza te forme u njegovom pjesništvu pokazala bi kako se u stvari radi o tekstovima koji se uže određuju kao eseji: tema je nasumična, razrada na određeni način slijedi i oponaša nonfikcijska pravila iskazivanja i teče prema svojevrsnoj poanti, zaključku, ili se pak odustaje od završetaka i tekst ostavlja otvorenim. Istaknuto obilježje eseja, autorski glas kod Dragojevića funkcionira na dvojak način: to je onaj glas koji je prisutan i prepoznatljiv u njegovim stihovima, odnosno tekstovima koji se po grafiji i konstrukciji mogu odrediti kao pjesme u ustaljenom smislu, ali je istodobno proveden na način da funkcionira kao distinktivno obilježje samog teksta, tj. eseja. Je li pri tome lirski glas došao iz pjesama u eseje ili iz eseja odjekuje po armaturi njegovih pjesama, na to pitanje, po meni, jednoznačan odgovor nije moguć.

Kod analize sadržaja aporija se otvara u samom središtu njegove poezije: riječ je o tenziji između duhovnosti u najstabilnijem, tradicionalističkom smislu (njegov je omiljeni pjesnik G. M. Hopkins) i modernističke nezasitnosti, bolje rečeno inherentne progresivnosti nad kojom se jednako tradicionalno nadvila sjena nihilizma. Kako je poznato, Dragojević svoju poeziju smješta upravo na njihovu razmeđu ne tražeći zaštitu odnosno opravdanje ni na jednoj strani (premda je pitanje je li doista bog/Bog u njega tek fenomen iz mnoštva fenomena). Njegov je lirski subjekt stoga polimorfan, sveprisutan (isto tako možda sveodsutan), a glas mu je ipak jedinstven i uvijek čujan, bez obzira na masku ili pojavnost, tj. predmetnost u kojoj se/iza koje se trenutačno, u određenoj pjesmi nalazi.

Ta se aporija kod Dragojevića također može iščitati u neodlučnom položaju njegovog lirskog glasa koji se koleba između trajne dinamike, kretanja bez početka i kraja — gdje se često javlja radost u emotivnom i egzistencijalnom tj. filozofskom smislu — i statike kao nemogućnosti odnosno bespredmetnosti bilo kakvog pokreta i micanja, stanja koje ponekad, makar zakratko, obećava konačni smisao.

KEMIJSKE OLOVKE

Izgubila se kemijska olovka. Točno tako, izgubila se a ne izgubio sam je. Pratim već dugo, godinama, njihovo nestajanje. Čim se okrenem, njih više nema. Nikada ih više ne nađem. Što počnem s jednom moram završiti s drugom. Ne znam što im je? Dojadrilo im je valjda što ih upotrebljavam ovako kako ih upotrebljavam: za nešto između mutne utjehe i nejasna očaja. Kao da svaka ponovo kaže to nije za pisanje. U redu. Ali neka znaju da neću popustiti. Odmah čim izađem kupit ću drugu. Kupit ću odjednom nekoliko istih. Ne vjerujem u mogućnost skupne pobune. Dok budu nestajale jedna za drugom, želeći me omesti, nadam se da ću uspjeti napisati što kanim, te male smetenosti protiv kojih su se urotile.

SLAVUJ S KOVANICE

Slavuju s kovanice, iz ruke u ruku
nećeš poletjeti i zapjevati.
Eto prilike da izglačan i sjajan
stanjiš ime u suhu kišu, pusti zrak.
Ide čovjek, ide kuća, ide zeleno uz rijeku,
pravdom istovremenosti traže nebo
u drugom glasu, na drugom mjestu.
Nekoliko čudesa potrebnih a nezapočetih
čeka na sebe. Ona će se dogoditi.
Takva je snaga rujanskog jutra.
Osnažuje oganj događaja.

NEDJELJA

Feudalna dušo. Ovdje si, i malo dalje.
Vidimo te i znamo. Nekada ti zavidimo
a nekada ne. Ipak uglavnom da, i sve više.
Dva mjesta dobitak su i za vjetar. Tako i ti,
ako nešto izgubiš ovdje, žuriš i nađeš tamo.

Gledali smo te nedjeljom. Potrebno je mnogo sreće da sja sunce. Visoke su uši za sovin dobar dan. Da si ga slijedila ovdje, ne bi ga našla, zaboravljala bi ga i zaboravila. Daj budi uz nas nepostojeća, uvijek ćeš odlaziti. Papiri lete, krunu misli nose, osvojile bi kulu zatvorenim očima, u snu, i zaplakale, kako je bilo pisano.

DIVLJAKA

Mislio sam spomenut ću nekada negdje u uklopljenoj rečenici divljaku (samonikla necijepljena vočka; neodgojena ženska osoba), pustit ću riječ bez komentara, tako da se ne zna govori li se o stablu ili o stanovitoj ženi (divljaki/divljaci), svatko uostalom ima neka iskustva koja mu ne treba ograničavati, neka divljaku cijepi i necijepi, neka je njome obuzet, neka se snalazi kako može i zna, čuvat ću se od toga da spomenem kako je radosno ono što je divlje dolje a pitomo gore i bilo što slično. Tako sam mislio. Ali, eto, do danas divljaka (jedna, druga, možda i treća) izmiče mojoj rečenici, njezinoj neodređenoj aluziji i ja i dalje čekam, ona i dalje čeka, mi i dalje čekamo taj mali usputni susret.

MILIMETRI

Vrijeme milimetara. Svijet ih je krcat. Nekamo ste se uputili, nešto ste rekli, otvorili ste oči. Milimetri, milimetri. Režete luk, spustili ste se liftom, plazite u gmazovima. Milimetri, milimetri. A negdje na drugom mjestu, u visini, u vremenu trajnoga ljeta apstrakcija, sjaj i prelet. I doista, što učiniti? Što popiti, čime se namazati, kako se hraniti, kakve vježbe izvoditi, koliko puta na dan?

ODJEDNOM

Odjednom sa svih strana pojavljuje se na mome mjestu netko posve nepoznat. Neko zbirno biće koje sebe razgleda, sabire, rasprostire, ne dohvaća. Tako je kada se odlazi. Mi putujemo kaže se. Netko kome je bila darovana oholost biti samo Netko kome je kišilo sada je kiša. Mi kiša, mi rijeka, mi potop. Zbor slabosti u molitvi

na koncu sasvim uslišanoj.
 Nije se trebalo toliko mučiti.
 Nema tko kome što zašto i kako
 praštati. Kao u točnom rasporedu
 sve je na mjestu bilo kojem.
 Sjajna priča svega ispričovjedila se,
 nije ni primijetila. Netko više nešto
 ne broji (osobina konačnoga sklada).

*

Preko noći navalilo je neko drugo doba, buđenjem se naglo prekinula preobrazba iz stvari u bolest, nestale su pojedinosti, pojednostavnili se oblik i svrha; ne treba imati evolucijskih iluzija, postoji obratan put, prekid, pokrov preko misli; teatarskom igrom otputovat ćemo u Srednji vijek, autizam, pripremu: udarac štapom.

ALEN GALOVIĆ: *SREBRNI LETAČ*, ZAGREB, 2001.

Poetski interes Alena Galovića (1971) do sada je usmjeren samo prema jednoj formi: pjesmi u prozi, tj. lirskom zapisu. Po tome je zacijelo već na prvi pogled drugačiji ne samo od pjesnika mlađe generacije. Galović smatra kako mu ta forma može dati dovoljno širok i elastičan okvir za neposrednu verbalizaciju, pa i naknadnu rekonstrukciju odnosno preslaganje izrazito živopisnih senzacija koje, kako se čini, doista opsjedaju ovog pjesnika. Uglavnom prigušen, u drugi plan postavljen, glas njegovog lirskog naratora/deskriptora širom otvorenih usta upija materijalno obilje koje mu se neprestano nadaje i nudi. Njegova se vrlo gipka i znalački razrađena rečenica pri tome kreće kao da slijedi osupnutu misao nekog protokolonijalnog pustolova koji, prožet jejom i sladostrašćem, biva hipnotiziran egzotičnim fenomenima. Pravo se sidrište njegovih lirskih zapisa, naravno, nalazi na ovim našim stranama, a realni izvor njegove fascinacije upravo je Mediteran odnosno Jadransko more i njegova obala.

Taj milje Galović promatra i doživljava na dva plana: na onom neposrednog iskustva i pripadajuće deskripcije, te na vrlo pažljivo postavljenoj i stabilnoj tekstualnoj pozornici čiji su potpornji uronjeni u neizmjeni svijet Mediterana. Tako kod njega ujevićevska melankolija i rimbaudovska ekspresivnost može nesmetano komunicirati s nepreglednom vremenskom dijakronijom antičkih civilizacija, ili pak sa sinkronijskim osjećajem neizmjernog prostora kakav su zacijelo imali moreplovci s početaka modernog doba. Već se po tome Galovića može odrediti, ako je to potrebno, kao postmodernističkog pisca. Takva se objektivnost može dodatno utemeljiti pažljivim čitanjem njegovih lirskih zapisa. Galovićev sjetni lirski alter ego posuđen je iz popularnog američkog stripa, i potom spretno i nenametljivo ukomponiran u mediteranski milje. Stoga se neke njegove pjesme mogu

čitati kao minuciozni flash-opisi strip kvadrata/tabli, odnosno kao skice za sinopsise stripa. Tu Galović dobiva potrebnu dinamiku zbivanja, određenu dramaturgiju, kao i poseban filter za zgušnjavanje naznačene atmosfere. S druge strane, takva pravila vizualne i dramaturške kompozicije u samu formu lirskog zapisa unose višak emocija, koje svojom specifičnom gustoćom, za neizbježne nevere, poput nepotrebnog balasta mogu prevrnuti njegova plovila. A možda je takav vonj opasnosti upravo ono što je Galoviću potrebno da bi u potpunosti iskusio svoja tekstualna prostranstva.

JEDRILČEVA GLAVA

Te noći sam ti morao priznati: doista si izgradio čudesno plovilo, sad napokon imaš lađu na kojoj mogu plesati duše izgubljenih Argonauta ... Bit ćeš kapetan koji često gleda u nebo, promatra kako zvijezda Danica sa sobom odnosi noć. Pa onda, pospan i umoran, zatvara oči pred hladnim sjevercem. Neprestana maštanja o dalekim putovanjima donosit će ti zaborav: patnja ostaje iza mutnog obzora, i kapetan više ne sumnja u nadolazeću sreću.

O, moj dragi Bože! Ja sam stvarno vidio da se na tvojoj lađi, na jedrilčevoj nježnoj površini, modra boja prelijeva i mreška slabo napeta jedra. Ta modrina podsjećala me na plavu pustinju, a svijetli nabori katkad su se preobražavali u morske valove. O, moj dragi, Bože, ja sam hranio djecu koja s lakoćom prepoznaju jedrilčevu glavu, skupljenu u grudi od velike tuge ... A jedrilac je već tisućljećima veoma žalostan. (Tiho govorim.) Negdje u oblacima, njegovu se krhkom graditelju dogodila nesreća.

CRNI ALBATROSI

Zagonetni su pokreti ljudi koje susrećeš na putovanjima. Na nepoznatim mjestima mnogi glume srdačne i otvorene prijatelje, ali postoji samo jedna točka u čovjeku koja otvara istinsku dobrotu i iz koje se nadahnjuje najčvršće povjerenje. Takvu točku rijetko pronalaziš.

Ne možeš se više snaći i na karti umornim pogledom priželjkuješ utjehu za svoju žalost, patnju i nesreću. Crni albatrosi traže utočište prije dolaska strašnog uragana. Crni albatrosi traže utočište prije dolaska strašnog uragana.

VELIKE I BUČNE ŽENE

Slušao si jednom strašne priče! Pijani su modraci govorili da se crni dusi boje duboke vode. Njihova tijela, kažu, nikad nisu oživjela nakon bacanja u tamna, zelena prostranstva.

Zboreći o zlim magijama i opakim činima, često su ponavljali kako se na ovim prostorima ne smije glasno razmišljati o mrtvacima: *Mogu te čuti velike i bučne žene.*

Često se u ovim krajevima diže gusta, teška magla, ti se daleki prostori pod razderanim plaštem pijeska pričinjaju kosturom koji se grozi. Sve naokolo je na ovim prostorima nestalno i nestvarno i svaki čas mijenja oblik. I za maglovitih dana, nema po noći na ovim prostorima turomnije i stravičnije slike od bučnog padanja velikih odrona pijeska u vodu.

ŽENE SU BILE VITKE, GOLE I MRAČNE

Žene su bile vitke, gole i mračne. No, imale su izrazito sočne usne. Zato su im i pri najširim osmijesima zube prekrivale obline vrućeg, tamnocrvenog mesa. Nisam više htio razgovarati sa ženama, iako su mi one s balkona i dalje dobacivale mirtino lišće. Sada slomljen i nemoćan odustajem od borbe, pristajem na poraz i šapućem ove riječi duboko u tvoju unutrašnjost:

Iz tebe su Velike Duše ispijale posljednje kapi vode. S tobom je vladareva kći ukasila svoj najljepši par cipela, a jedna te je trinaestogodišnjakinja stidljivo dragala usnama, snivajući slatke snove ...

Potom se rastužila i skrušena, sva u suzama, privila te na grudi.

I TI VEĆ SPAVAŠ ...

Srebrni Letaču! Danas si pobjegao. Nisi imao nikakav cilj, pa si, smiren i uspavan, plovio prepušten vjetru sudbine ... Sve ti je bilo daleko i bez značenja. Upoznao si uzvišenost, slabost i izjedajuću bol. Nikada nećeš pronaći mir u ovom neredu, među gomilom razbacanih grijeha. Ali, ono najgore što ti se može dogoditi usred nepreglednih svemirskih prostranstava jest — zauvijek biti sam.

Zato, neka te danju i noću čuvaju jahači kojima si katkad jedina nada. Pred tobom ide Sunce, a iza tebe juri Mjesec. U tebi se srodne duše miješaju:

Dvije se ljuštore neprestano dodiruju, pa iz njihovih jamica ispada srebrni prah. Sedefasta prašina pokriva tvoje oči, i ti već spavaš, zauvijek nijem, zauvijek slijep ...

DRAGO GLAMUZINA: MESARI, ZAGREB, 2001.

Prva knjiga pjesama Drage Glamuzine (1967) najbolji je dokaz da se i danas može pisati posve svjež i vrlo kvalitetna modernistička poezija. Štoviše, kako se radi o pjesniku mlađe generacije, ove su pjesme isto tako zoran pokazatelj da moderna hrvatska poezija istodobno funkcionira na više različitih poetičkih planova. Premda je na razini motiva i djelomice postupka moguće detektirati dovoljno elemenata da bismo ovu poeziju na način obiteljskih sličnosti prepoznali kao postmodernističku (citatnost u postupku — Glamuzina je u obliku pjesme ispisao njemu najvažnije tekstove kojima se služio i na koje se izravno referira u ovoj knjizi gdje, naravno, ključno mjesto zauzimaju američki autori, za mlađe hrvatske književnike poslovično zavodljivi diskursi R. Carvera i Ch. Bukowskog; preuzimanje motiva iz drugih medija — ponajprije filma i stripa, te diskurzivnih praksi iz drugih sfera kulture — npr. oponašanje fakticiteta novinarstva), ipak se radi o poeziji koja najvećim dijelom izlazi iz snažne modernističke struje. Riječ je o jedinstvenom i uvijek prisutnom glasu lirskog naratora odnosno njegova pjesničkog alter ega. A tu doista nema nikakve neodlučnosti ni kolebljivosti u smislu dopuštanja da bi stvari mogle biti drugačije. Po tom elementu Glamuzina je, vjerujem nehotice, »by default«, ili inercijom koju mu donosi spomenuta lektira, svoju poetiku dobrim dijelom oblikovao spram Lowellovu diktumu kako treba reći što se zapravo dogodilo. Intima njegovih lirskih aktera stoga je rastvorena pod snažnim snopom analitičkog reflektora gdje, kako se čini, nema zatamnjenih uglova u kojima se inače sklapaju kompromisi bez kojih svakodnevica ne može funkcionirati. Ono što pri tome dobiva u konačnici se pokazuje kao privremena evidencija događaja, i to primarno iz spolom zadanog, muškog rakursa. Druga, ženska polovica njegove permanentne drame svakodnevica, najčešće je prisutna neizravno, kroz viđenje i u glasu muškog aktera čija se nezasitnost pokazuje kao nešto posve prirodno, dakle kao neupitna, akulturalna danost.

Ako bismo pak kod čitanja ove poezije prevagu stavili na stranu evidentiranja putanje žudnje, Glamuzina se kao pjesnik izdvaja i po tome što je svjestan toga da je kod potonjeg kompromis ravan porazu odnosno neuspjehu. Radi se prije svega o sposobnosti da se u poeziji dosegne ona razina na kojoj se rad žudnje može prikazati u, koliko je to moguće, čistom vidu. Odvažnost lirskog subjekta u smislu povišene/prigušene dikcije (ovisno o lirskoj situaciji) i otkrivanja realnih ložišta njegove žudnje postaju poetičkim kvalitetama koje po prezentiranoj plastičnosti u pjesmi onda treba i vrednovati.

HVATAČ VJETRA

dok plešem s njegovom ženom
 šalješ mi poljupce koji ulaze u mene
 kao ljudi u tramvaj. a on mi se
 smješka.
 tvoji obronci skliski

kao da ih je polila kiša,
svjetlucaju poput srebra
dok njima jedre crna jedra.
okret i pogled.
okret i pogled.
vrtim se kao vjetrenjača,
najbolji sam hvatač vjetra
u ligi
i tu mi ništa ne mogu
ni srebrni letač, ni
hogar strašni

MRŠTI SE BRAČ

Mršti se Brač iza tvojih leđa,
ne pada kiša,
ali ti si tužna i zaljubljena
a meni smetaju prsti muškaraca
koji mi podrezuje kosu.
premda su mekani, topli i nježni
kao i prsti žene koja to inače
radi. Došla si vidjeti kako me
to ona dodiruje, htjela si znati
od kojeg je svijeta to zadovoljstvo,
malo, čisto i bezinteresno,
o kojem sam ti pričao,
a sad gledaš u zrcalu
kako raste moja zlovolja.
i uzimaš pramen svoje kose
i slažeš ga iznad usana u brk
i držiš ga tako
sve dok se ne nasmiješim

GUTAŠ I GASIŠ

*Aleksandrijske djevojke razlikuju se od drugih žena
samo po strahovitoj iskrenosti i umoru od života.
Lawrence Durrell: Aleksandrijski kvartet*

Gutaš svoje tablete,
gasiš televizor,

okrećeš mi tanku guzicu
i čekaš da prestaneš
biti budna.
Privijam se uz tvoja leđa
sa svom svojom ljubavlju,
umećem koljena u čašku
koju čine tvoja stegna
i tvoji listovi,
prebacujem ruku preko tvojih
kukova i ravnim dlanom
tvoj napeti trbuh.

Ti se hvataš za moje zapešće
i kažeš:
Pitaj me sutra o tom muškarcu
s kojim si me vidio,
molim te.

NADAM SE DA TE VIŠE NIKAD

rekla je
nadam se da te više nikad
neću vidjeti.
rekla je
iziđi van i ne vraćaj se dok
ne nestanem iz ove kuće.
rekao sam da ne mora žuriti,
da moram automobil odvesti mehaničaru
i da me dugo neće biti.
obukao sam kožnu jaknu i obuo cipele.
zatim sam stajao pred vratima
i gledao kako trpa odjeću u torbu.
nakon nekoliko minuta
odškrinuo sam vrata,
i ponovno ih zatvorio.
vani pada snijeg, rekao sam
i nastavio stajati pred vratima.

stajao sam pred vratima
i čekao da počne plakati.
čekao pravi trenutak,
uvjeren da ga i ona čeka.

SINGULARITET

dok sam je čekao u restoranu, pokušavao
 sam se odmoriti. najprije sam u čaši vode
 rastopio šumeću tabletu vitamina, a zatim
 se zaljuljao na stolici i naslonio na zid,
 dovodeći tijelo u gotovo ležeći položaj.
 potom sam sklopio oči i pokušao zaspati, 5 minuta,
 dok mi donesu buncek. konobara nije bilo 15 minuta
 a kad je napokon provirio u salu, viknuo je kuharici:
ne moraš žuriti, on spava.
 na te riječi Boris Maruna podigne oči s novina,
 u kojima je upravo pročitao da su Tuđmana prikopčali na
 umjetna pluća, i ovlaš me pogleda. potom se opet
 halapljivo vrati Tuđmanovoj bolesti i različitim
 scenarijima raspleta državne krize.
 moja gripa, Tuđmanova umjetna pluća i Marunin
 buncek uz širom raširene novine. crna
 rupa singulariteta. i gripe.

DORTA JAGIĆ: TAMAGOCHI MI JE UMRO NA RUKAMA, ZAGREB, 2001.

U suvremenoj hrvatskoj poeziji još od pojave Anke Žagar nije zabilježen ovako upečatljiv i u kvalitativnom smislu izniman pjesnički događaj kakav je svojom drugom knjigom stihova Dorta Jagić (1974) priredila svima koji se iole zanimaju i prate tu vrstu književnosti. Ovdje imamo rijetko zadovoljstvo čitati posve zrele i neočekivano dorađenu poeziju koja se u istom mahu nastavlja na iskustva poetika 1980-ih da bi ih u razradi, prije svega stiha kao osnovnog elementa pjesme, prikrila odnosno koristila u mjeri koliko joj je to potrebno da njezin pjesnički izričaj postane zaseban, u smislu nužne prepoznatljivosti pa i originalnosti, i dovoljno stabilan da se ne izgubi u traženju po svaku cijenu vlastitog razlikovnog mjesta.

Način na koji funkcioniraju stihovi Dorte Jagić može se učiniti razvidnim ako krenemo iz onog često puta u kritici posve zamagljenog kuta, naime iz rada jezika. Njezini stihovi svoju atraktivnost uvelike crpu iz zvučnih odlika — uglavnom se služi aliteracijom po čemu je bliska poetikama 1980-ih pa i onima ranijima — ali već u drugom koraku vidi se da je njezin poetički interes ipak usmjeren prema posve specifičnoj dekonstrukciji retoričkih figura, uglavnom metafore i metonimije. Od prve figure ona uzima pravila konstrukcije da bi ih prenijela na pjesmu kao cjelinu, a verbalno ulančivanje koje omogućava potonja figura služi joj u negativnom smislu, da bi se otrgnula suvišnom opisivanju i da joj leksik bude što precizniji i koncentriraniji. Slabe strane takvog poetičkog

odabira pokazuju se uglavnom u drugom dijelu knjige gdje je, čini mi se, pjesnikinja smatrala kako sâm deskribirani materijal, boravak u egzotičnoj zemlji i nabranje tamošnjih realija i toponima, dakle kumulacija krutih označitelja, može ispuniti očekivanja koja su postavljena glavninom stihova.

U odnosu prema svom lirskom subjektu gard Dorte Jagić je otvoren: da, svakako, ona se bez ostatka identificira sa svojim spolom i pripadajućim osjećajnim i društvenim realijama, a isto tako zna kako to, uvjetno rečeno, opredjeljenje za »žensko pismo« nije i ne može biti dovoljno. Njezine su ambicije, smatram, primarno na strani poezije. A tu pozivanje na spol, skupnu pripadnost, spolnu orijentaciju, kulturološke preferencije i tomu slično, uglavnom daje rezultate ograničenog dometa. Time ni u kom slučaju nije prigušen njezin senzibilitet. Naprotiv, Dorta Jagić u svojom pjesmama isto tako portretira jednu posebnu osjećajnost i ocrtava kulturološki profil svog naraštaja kakav se postupno oblikovao tijekom 1990-ih. Ironija se tu neprestano dodiruje s hladnim cinizmom što bi se kod iole slabijih pjesnika zacijelo pretvorilo u amatersko razmetanje mladenačkom energijom, pripadnim buntom i vrelin/ledenim emocijama. Već to što je uspjela ostvariti i kontrolirati spomenutu tenziju pokazuje da se radi o vrsnoj pjesnikinji.

MAGLA

da je magla prva napuštena mladenka
nitko i ne sluti.
njezin glas je zuj, a od brojeva 99.
ono čim se oko svijeta ovije
tijelo je pijanog djeteta koje udiše metaksu
iz naftalinskih jastuka
a krhki kostur mljacka joj dok jede naše siluete.
posebno strasno mrzi debelu djecu, podne,
užeglo žuto i preosjetljive žene.
u oko je ugradila
mravinjak koji krade lijepe životne priče
i prerađuje ih u čađu, dim i
krmelje.

KOŽA ZA RODE

nakon smrti
nikad više ne dotaknu tlo zbog novih
prevelikih i neumornih krila
samo rijetke ptice.
nebuju bez kraja etiopijski agapornis,
zeba i tasmanijska neofema.

sa svojim starim krilima nastavljaju mnoge,
kao kolibri, škotski krstokljun
i zelenortska čiopa.
ali kad umre, jedino roda
ostane potpuno obeskriljenog tijela
pa u noći bez mjesečine
dopuže najbližoj dječjoj sobi
gdje se zavuče uza zid pod krevet.
s dnom drvene konstrukcije srasta onom brzinom
kojom je prekriva plastelinska koža Nila;
taj endemski materijal naprosto guši
njenu bujajuću nostalgiju za nebom.

ZEČJA USNA

nigdje ni oblačka.
odljepljuje se asfalt od asfalta na Aleji mira.
titrava tišina
da Bogu udara krv na uši.
ma nedugo mrtva
najputenija djevojka u gradu ipak žustro prilazi klupi.
u torbici nosi kliješta kojima će joj rasjeći
onu puniju, višnjastu usnu.
već u podne, natopljen krvlju
na klupi God postaje
crvena djevojka sa zečjom usnom.
jer tako je to s tajnom.
u nepoznate dane kad se to, o, ne događa
po grobovima sunce prži šećer.

BAKIN BARDO THÖDOL

kukci izvrnuti na leđa tvrde
da je u cijeloj Dalmaciji
umro samo sjetni kovač, dida Stipan.
u staroj kovačnici godinama se prepiru o tom s muhama,
dok u mirisnoj sušari
izdrobljene bračne žarulje svjedoče
da je od vjenčanja lako uzlijetao
koljenima prema stropu
ako se na nj ne bi dobro pazilo.

jednom je tako, nasreću, zapeo u granju
 velikog graba povrh kuće i
 od tad je sve više sličio modrom balonu
 s kompliciranim mehanizmom u kovčegu pri tlu.
 ipak, u jednu nepodnošljivu zoru,
 baka Ana odvezla mu je užad s nogu
 i žurno mu pomogla da u času smrti
 lizne prašinu sa strijele prve ljubavi.
 nužan obred da bi poletio u pravom smjeru:
 prema zlatnim klatnima
 koje je bog iznad našeg sela iskovao

MINUTE ŠUTNJE NA ODAŠILJAČU

od svih gangličnih organizama na planetu
 najnervoznije su domačice.
 i kad su najsmirenije
 noktima mrve u džepovima šlafroka
 šahovske kraljice od tijesta.
 svoje poznate vidne halucinacije
 dobivaju od kronične osvjetljenosti kuhinjskim
 žaruljama od šezdeset vati.
 ispod pregača nose tijela puna pupaka
 a u očima sjenke nedonoščadi u zelenom pakpapiu.
 njihov svetac zaštitnik ponešto je malouman
 i ima tijelo televizora sony.
 u prijepodnevnim satima
 ako je zdrava
 štitnjača domačice izlučuje
 posljednje želje junaka hispanističke sapunice.
 kad naposljetku umru od dehidracije
 njihova smrt izaziva tonske smetnje na odašiljaču.

OLUJE EPIGONI

s mora nam stiže oluja.
 lijepa li je. strašna li je.
 ali šteta što ne donosi ništa nova
 jer ovdje već su otisci jarčeva s drugoga svijeta
 u deblu bora koji je nedavno ošinuo grom

**RADE JARAK: DEMON U PARI KUPAONICE/VLAK ZA BANGALORE,
ZAGREB, 2000/2001.**

Dvije knjige pjesama Rade Jarka (1968) mogu poslužiti gotovo kao školski primjeri nesporazuma koji nastaje kad se od prozних rečenica žele brzopoteznom montažom sklupati stihovi, a onda i pjesma kao cjelovit i samostojan lirski izričaj. Njegovo shvaćanje poezije, kako je iz ovih knjiga razvidno, počiva na naizgled sigurnom funkcioniranju rečenice kao jamca razumljive i zaokružene lirske konstrukcije. Neupravni govor bi tako trebao biti samorazumljiv fon s kojega svaki čitatelj bez napora može čuti njegov lirski glas, a labavo povezane rečenice okvir za opis likova i događaja. Ukratko, pred sobom imamo naraciju kao osnovni način izražavanja, a po formi imitaciju kratke priče.

U hrvatskoj poeziji takav je odabir uvijek imao svoje pristaše, pa i svoju publiku. Umicanje narativnosti moglo bi poslužiti kao dobra zaštita od hipermetaforizacije — jer prozna rečenica ne trpi višak figura — te od emotivne nesnošljivosti, tj. od nesnalaženja na rahlom i nesigurnom području osjećaja. No, takve pjesme često ostaju na razini proširene dosjetke u smislu prepričavanja čudnih zgoda iz svakodnevice. Te zgode imaju svoje neobične junake koje narator po svom nahođenju uvodi u suženi tekstualni prostor. Oni su tu postavljeni da bi narativna cjelina bila razumljiva i čitka. Ako pak krene prema introspekciji u kojoj kani pokazati gdje je dubinski usidren ugođaj s kojim čitatelj komunicira u pjesmi, Jarak se onda iznova vraća na teren osjećaja na kojem uglavnom nastoji biti smireni promatrač vlastite emotivne prtljage. Za priču to nije dovoljno, a kao pjesma takav je sastavak često plošan i nerazrađen.

S druge strane treba reći kako je Rade Jarak jedan od malobrojnih hrvatskih pjesnika, napose kod mlađe generacije, kojemu je stalo do toga da opiše i tekstualno verificira suvremeni dalmatinski urbanitet (kako je to u poeziji pošlo za rukom npr. R. Perišiću) jer se taj milje i njegova urbana scena najčešće tematiziraju s kontinentalne distance, kao mjesto prepuno turističkih senzacija: sunce i bor, val i žal, srdela i gradela, obnažene žene, mučaljivi domorodci i renesansne palače ...

ZIĆ

Bio je miran i tih, skoro krhak.
Par puta smo igrali nogomet
izlazili van, popili po koju. Družili se.
Bio je mlađi i učio je od nas — bilo je
nešto zanimljivo u njemu.
Mi smo se ipak razišli: netko je otišao na faks,
netko se oženio.
On je uletio u novu ekipu.
Viđao sam ga ispred Dvora. Pili su.

Za mene je i dalje bio nekako miran, drukčiji.
 Začudio sam se kad sam doznao da je ipak bio na
 Sustjepanu.
 Vidio sam ga u kafiću: duga crna kosa, u nju upletena
 marama, stara uniforma — a tada se ginulo.
 Pošao je na vlastitu inicijativu u Goražde.
 Ratovao je uz Drinu, u okruženju. Bio ranjen u nogu.
 Na konju je, ranjen, došao preko planina. Kroz
 neprijateljske redove.
 Poslije ga nisam dugo vidio.
 Sve dok nisam čuo da je sa starim društvom
 otišao na svadbu i da je tamo pjevao,
 stalno pjevao. Imaju taj video zapis.
 »... Kad je Drinu pregazio, u nogu je ranjen bio ...«

MOĆ NOVCA

Sjećam se pohabane plave novčanice od pet dinara koju je netko
 stavio na pult pred kućicom za karte u kinu *Sloboda*.
 Gledao sam filmove,
 obično one pune akcije, sjedeći na drvenim škripavim stolicama
 koje su imale u sebi nešto barokno. Mračilo se kad bih
 nakon kina izašao van,
 barke u portu su se ljuljale. Uvijek sam govorio:
 »Dobar je film«, i zaista sam tako mislio. Sad sam
 uglavnom ravnodušan
 prema filmovima, pa bili to *Titanic* ili *Posljednji tango*.
 Kino su renovirali. Nema više one stare fasade od
 stakla i željeza.
 Nema čak ni tarace s koje se vidio porat, ni kamenih
 skalina
 iznad kojih su bili ucrtani grafiti, ni rombova od stiropora
 na koje su bili prilijepljeni filmski plakati.
 Malo dalje je ulaz u porat, tajanstven i nemiran.

LUPING

Pričala mi je frendica na povratku iz Sarajeva,
 bilo je to u ono ratno vrijeme,
 da je uspjela naći nekakvu vezu,

zapravo radila je za Unprofor, ili kako su se već tada zvali,
i ukrkali se u vojni avion.
Skupa s pedesetak izbjeglica
poletjela je za Split.
Konačno, leti u slobodu.
Dotad, bila je u nekom luksuznom stanu u Sarajevu
dobar dio rata, ali srećom nije trebala ništa prodati, ni
sagove,
ni nakit da preživi.

U avionu je sjedila naprijed, u kabini,
odmah do pilota.
Zekali su se, na engleskom, naravno.
Bili su to Englezi.
I kad je vidjela more iz zraka, sve joj je bilo
nestvarno, ludo, neshvatljivo.
Kao: nema topova, snajpera, i tih stvari.
Pilot je rekao da se dobro drži jer će napraviti luping.
Strmoglavio se prema površini mora,
a onda naglo uspravio prema gore, tupi metalni kljun
aviona.
Valjda je bio potomak Saint-Exupéryja,
ili čisti luđak.
Smijali su se, vrištali. Spale su joj cvike.
Želudac joj se triput prevrnuo.
A onda se sjetila:
Izbjeglice, čovječe, pozadi u trupu aviona.
Zaboravili su, jebiga, običnu raju.
Pošla je pogledati
to klupko mesa, odjeće i rigotine
koje se valjalo po avionu, kao po svinjcu
i ridalo od jada.

POMICANJE PIJESKA — III

More je dizalo barikade i povlačilo se
u dugim razdobljima. Dno nikad nije bilo takvo,
bešumno je nestajao pijesak, kao godine,
blijedeći kao stare razglednice odložene u vitrini

i činilo se kako je uvala našeg djetinjstva
 sad sasvim drukčija, ili je to bilo samo u snu,
 pijesak je krt i opor, ne prekriva više kamenito dno.
 Velike hridi su kao mirni, mrtvi gmazovi.

I ta djeca, huligani koji su bili tamo više ne postoje.
 Njihove duge skitnje, odlasci od kuće, smeđe rol kragne
 koje su im dopirale do brade, bljedilo zimskog neba ...
 Ljeti, inicijacijske krađe cigareta na plaži ...
 Godine bez razlika i bez znanja ...

Sve se neprimjetno mijenja kao pomicanje pijeska.

SLAVKO JENDRIČKO: *PODZEMNI ORFEJ*, ZAGREB, 2001.

Kako je poznato, strukturalistička istraživanja jezika i potom književnosti u hrvatskoj su kritici ostavila izrazit trag. Pored akademskih nastavnih programa, takva su shvaćanja jezika najglasnije zagovornike imala kod autora koji sedamdesetih i osamdesetih intenzivno prevode strukturalističke tekstove i pripadajuće spoznaje implementiraju u analizi domaće književnosti odnosno pjesništva. Branko Maleš, kao pjesnik, kritičar i antologičar, među istaknutim je autorima koji uspješno raščlanjuju tekstove na strukturalnim premisama. Tako njegova sintagma »semantički konkretizam« postaje svojevrsnim zaštitnim znakom što pokriva dugogodišnju praksu tumačenja i prezentiranja poezije. Od pjesnika koji svoje razumijevanje i tomu sukladno prakticiranje poezije od početka smještaju u tom rasteru jedan od najvažnijih zacijelo je Slavko Jendričko (1947).

Kod njega je jezik, kako poslije postaje posve razvidno, ipak prije svega istoznačnica za materinji jezik, točnije hrvatski književni standard, dakle onaj nad-medij u koji je bilo kakvim tekstualnim činom, pa onda i pisanjem pjesme, pripadnik te jezične zajednice nužno uronjen. U poetičkom smislu Jendričko intuitivno slijedi shvaćanje po kojemu razloženi jezični znak svoja vibrantna svojstva pokazuje u nizovima označitelja koji u međusobnom odnošenju proizvode nova značenja, pa se onda u tom smjeru može produktivno tragati za onim viškom značenja koje na poseban način obilježava poetske tekstove. Na taj se način, smatralo se, poezija može riješiti balasta pretjerane metaforizacije — i za takav senzibilitet nelagodnih, 'metafizički' neupitnih sadržaja na koje ta figura upućuje u smislu netransparentnog, averbalnog zaleđa označenog — i na drugačiji, izravniji način komunicirati s novim tj. posve suvremenim iskustvima. Novi vizualni i elektronski mediji, te suvremena medijska i potrošačka kultura (film, rock, video klipovi, strip, industrija zabave ...) na velika vrata ulaze u hrvatsku poeziju i od tada

postaju nezaobilaznim materijalom kojemu se vraćaju i prepoznaju ga kao dio vlastitog iskustva svi kasniji naraštaji hrvatskih književnika.

Jendričkova poetska produkcija pokriva dobar dio naznačenog raspona, a kao autor osobno je pokazivao veću sklonost prema onim kulturalnim sadržajima koji se raspoznaju kao svojevrstne filozofske univerzalije, ili ih pak po svojoj impostaciji žele oponašati. Mističke spekulacije kao način razgradnje kompaktnog lirskog subjekta kao i, napose u njegovim kasnijim pjesmama, detektiranje senzacija s religioznim predznakom, odnosno izravna afirmacija nacionalne autentičnosti, te metonimijske slike iz 'samoposluživanja svakodnevice' stoga, pridržavajući paradoksalnost, mogu funkcionirati u ovakvoj poeziji.

KOSA

Pusti neka ti kosa naraste u rečenici
do sunca,
kao svjetiljka
kad zalupim vrata šume pred zoru
okreni lice snu
na drugu stranu,
poludjet ću u svijeći
poludjet će anđeo koji me čuva,
smrt ima tiše prste od mene
ne čuje se dok nebu raste kosa.

POVIJEST USTA

Kuće prepune mirisa cimeta, slavimo rođendan
materinjeg jezika, jasnih pogleda uprtih u nebo
sanjke u snijegu smrt usrećuju, govorim ptici kroz
zamagljen prozor budi mirna i sabrana, nema
tu ničeg neuobičajenog, brašno curi kroz prste
miješa se s vanilijom i čokoladom, ptica je katedrala
kaže peter handke,
svojim materinjim jezikom
tako je svojedobno govorio i jedan
anki posebno drag svetac, usnice podrhtavaju,
svijetle i mrak je svjetlo,
iza ponoći
i sveci stavljaju glave na panj

OTOCI

Riječ,
utjelovljena obuci kabanicu izađi na kasnu jesensku kišu
iz mog sna, otok se vrti oko zrnca soli
sve sličniji grudi snijega u Božjem džepu, nisam ti rekao
i čista hostija ima svoju pomrčinu sunca, netko ustrajno naivan

piše
vjetar brusi suhozid u nadmorski dijamant, zašto si otužnio;
imam za tebe otok u drugom džepu riječ-dvije prelijepe ruke

Isusove
one mi neće reći da te nikad više ne čujemo — sretan ples na kiši.

AUTOGOL

Netko uzvišen
ne odustaje ispovijedati
ptice
u nasmijani suton.

Netko ne odustaje
putovati u izgubljeni zavičaj svile.

To bi mogao biti
i prosvijetljeni Ja.

Jedini sam
u svemiru sunčani glagol.

SAMOPOSLUŽIVANJE

15. siječnja 2001.
suvišak sunca na policama samoposluge,
jedan par gladnih očiju prebogata trpeza
vuče
 za jezik,
sveprisutni bog meškolji se u džepu,
vani na poklopcu kontejnera vrana je očistila
perje,

Sretan Dan,
 donijela u košari malo hladno sunce,
 vuče me
 za jezik,
 zato brojala,
 praznila Džep

MILJENKO JERGOVIĆ: *HAUZMAJSTOR ŠULCA*, ZAGREB, 2001.

Miljenko Jergović (1966) u književnost ulazi kao pjesnik, dobitnik je Nagrade Goranovog proljeća za mlade pjesnike 1988. godine, a kao ugledni prozaik i publicist poezijom se iznova bavi u neobičnoj knjizi pjesama koja ima svog fikcionaliziranog junaka. Uz Jergovićevog majstora opće prakse, Sarajliju Šulca, kroz njegovu knjigu prolazi čitava galerija potencijalno glavnih i vrlo živopisnih sporednih likova koji bi svojim trpkim životnim pričama zacijelo mogli ispuniti podeblju kroniku nekog velegradskog kvarta. Osim što se odlučio za razmjerno rijedak potez, naime, u modernoj hrvatskoj poeziji malo je knjiga pjesama koje se u cijelosti vrte oko glavnog junaka, Jergović je isto tako svog Šulca predstavio u dijakroniji koja pokriva drugu polovicu 20. stoljeća. Dobričina po naravi, umiješan u svim zanatima, Šulc postaje posrednikom i zastupnikom jedne kulture koja je, nakon rata u Bosni i Hercegovini, nepovratno nestala. Srodan je spleen prisutan u muzici rock grupe »Zabranjeno pušenje«, a Bosna kao multikulturalna sredina trajna je tema nonfikcionalnih tekstova Ivana Lovrenovića.

Jergović svoju proznu rečenicu prilagođava pjesmi uglavnom tako što gotovo neprimjetno mijenja ritam kazivanja pažljivo postavljenim opkoračenjima i prebacivanjima te ponekom inverzijom. Kao autor iznimnog pripovjedačkog dara on tu pokazuje da ima i rafiniran sluh za brojne nijanse razbarušenog jezika bosanske svakodnevice. Na naizgled plošnoj jezičnoj podlozi, koja do punog izražaja dolazi u konstrukciji fikcijskog diskursa, Jergović je uspio izgraditi, bolje rečeno rekonstruirati ključne točke jednog urbanog miljea kojem je i ovdje udahnulo duboko humanu, univerzalnu dimenziju koja odlikuje njegovo pisanje u cjelini.

HALVADŽIJA IZ KONJICA

Gdje nestade Ekrem Ajdini, na nebu, po zemlji, ili ispod nje
 U Konjicu prodavao halvu, na kolicima, pod jablanom kod pošte
 Silazili smo zbog njega iz voza: stotine službenika, geometara
 Željezničara, policajaca i financa, i trčali tih tristo metara
 Do jablana, smijala nam se djeca, luđacima iz velikog grada

Morali smo za sedam minuta kupiti halvu i vratiti se u voz
 Toliko je stajao u konjičkoj stanici, a s Ekremom Ajdinijem
 Nisam izmijenio riječi, nikad, nego sam trčao sve do vagona
 I uvijek sam mislio isto: jednom kad ne budem žurio kući
 Ostat ću tih dva sata, sačekati sljedeći voz, pitati Ekrema
 Za pustinjački med i mirodiju, i je li istina da ih iz Sirije donosi
 Jer tako se u kupeu priča, ali uvijek se žurilo i ne bi za pitanja kad
 Trčao sam i trećeg aprila četrdeset prve, kada sam posljednji put
 U Konjicu kupio halvu kod Ekrema Ajdinija
 Najboljeg halvadžije koji je zemljom Bosnom hodao

KAKO JE LJETA 1949. BEĆO BUGARIN OTKRIVAO ŠPIJUNE I KAKO SU MU OMRZNULE PAPRIKE

Tog ljeta počеше stizati Bugari s paprikama, kako se oni stvoriše, pitali smo
 Kuda prođoše i tko ih pusti ako su granice zatvorene i ako nam Staljin svima
 radi o glavi
 A Bećo, stari oznaš, prvi je rekao da su možda to špijuni i da bi ih provjeriti
 trebalo
 Išao u sreski odbor, raspitivao se, istjeralo ga iz svih kancelarija i još mu reklo
 Da bi mogao na Golom završiti bude li pitao što ne treba znati
 Pa se sam u provjeru dao, da vidi kako s Bugarima stoje stvari, obilazio oko
 tezgji
 Pipkao paprike, smješkao im se kao kurva na dopustu i mrmljao sebi u bradu
 Kao krmak koji se nakon godina suše našao u blatu, a oni ga gledaju i drago
 im
 Kao što je tuđinu drago čim ga fino prime i sve Beći paprike na dar nude, a on
 neće
 Jer u nas takav običaj nije i ne možeš papriku primiti ni za živu glavu
 Rod rođeni da ti je nudi, zlato i srebro, hajd nekako, pare od stranaca, još i
 može
 Ali paprike-jok, ne daj Bože, šta bi ti kući rekli da tuđu papriku doneseš,
 stoput od srca da je
 Obilazio Bećo Bugare svakoga dana, a naš svijet-ništa, šuti, pamti i gleda
 U zimu oni prestali dolaziti, prošla sezona paprika, i ne bi ih više
 Ne dođoše ni nagodinu, ali Beću smo od tog doba Bećo Bugarin zvali
 I tako mu ostalo sve do smrti, nije se ljutio jadan, ali paprike mu ne iznosi na
 stol
 Ni pečene, ni punjene, ni one kisele sa sirom

RAZGOVOR HAUZMAJSTORA ŠULCA I NAKUPCA STIPANA NA
PIJACI MARKALE U JESEN 1979.

Nisi u Alžiru, pa da se cjenkaš za bamiju i kelj, a zašto nisam
Pitam te ja, šta bi nam falilo da smo Alžirci i da nam cijene
Nisu ko Sveto pismo i Kuran časni, ma pusti me, majstore
S takvim pričama, lako je pustinjacima, njima ne dolazi zima
I ne plaćaju ćumur zlatom, a ti ga, biva, plaćaš, pa ti je zato
Bamija osam banki, prođi me se, Stipane, jer znam ja dobro
Da si ti treća ruka u ovom poslu, ma kako te nije sram
Nikakav majstor si ti, ovaj kelj svojim sam prstima sijao
Znam ga kad je bio ovolicni i nitko osim mene vjerovao nije
Da bit će kupusina ko u teleta glava, a bamiju si, kažeš
Isto sijao, u Sahari podno Kreševa, a Fojničani ti beduini bili
Vidi ti majstora, on zna gdje bamija raste, pa ako je tako
Zajaši devu i u Alžir pođi i pitaj ima li od Stipana
Čovjeka boljeg i od njegove robe igdje jeftinije, pa kad se vratiš
Dajem ti džaba sve što ti oči vide i još ću te ko međeda
Po Bosni vodat

OŠTRI RUB KUHINJSKOG STOLA

Njene šake, sklopljene kao krov kolibe u snijegu, počivaju na rubu stola
Njegova kašika tone u duboku mutnu čorbu i smješka mu se brk tom zrnu
graška
Koje usamljeno plovi i otok je u južnom Pacifiku, mjesto savršenog mira
Na kraju radnog dana, ona čeka njegove riječi, šta bilo je danas u Svijetu
Koji ratovi, kakve nesreće i koga je u zlo doba mašio ovaj dan, on misli
Što će joj prvo reći, natovariti joj brigu ako je brižan, razlog za sreću
Ako mu je dobro išlo, i tako žive svako popodne, sami, Đuro i Dragica
Dobri ljudi iz Ulice Nikole Kašikovića, sve dok on ne završi s ručkom
A njoj ostane crvena crta na dlanovima, oštri rub kuhinjskog stola

NAPORNO JE NIŠTA NE REĆI

Da sam sâm, zatvorio bih oči i uživao u mirisu svježih dasaka
Lamperije u vikendici profesora Hrelje, na Palama
Ali on stalno govori, klimam mu glavom, podižem obrvu
Jednu pa drugu, i sve je strašno naporno, kao da kopam
Smrznutu zemlju, a kopati ne znam i ne volim
On govori o rasporedu utičnica i načinu na koji treba provesti struju

I o tome da pazim na cijevi u prizemlju, jer bi ga noćni klokot vode
 Činio nesretnim, drhti i govori da želi završiti to
 I da je vrijeme da se smiri, on, žena i dvoje djece
 I da uživa u svim plodovima rada, nakon što je sagradio kuću na moru
 I ovu u planini, nakon što je renovirao stan i kupio auto
 Koji će trajati i oko kojeg brige nema
 Klimam mu glavom, podižem obrvu, jednu pa drugu
 Naporno je ništa ne reći, uživati u mirisu svježih dasaka
 Vjerovati

DRAŽEN KATUNARIĆ: *PARABOLA*, ZAGREB, 2001.

Problem lirskog opisa u modernoj poeziji najčešće se pokazuje kao odnos statične pozadine i aktivnog lirskog glasa. Potonji tu može funkcionirati u rasponu od slučajnog svjedoka i/ili registratora određene scene kojom namjerava izraziti neko unutrašnje stanje, do onoga koji poput priručnog demijurga odabranom prizoru zadaje granice i konačni smisao. Ostati pri jednom od ta dva pola značilo bi izložiti se riziku jednosmjerne komunikacije u kojoj onda nema mjesta za razvijanje potrebne slojevitosti, ako je riječ o lirici koja teži pejzažnosti u širem smislu, odnosno, na drugoj strani, samovolji lirskog subjekta čija ekspresivnost u konačnici postaje sama sebi svrhom. Dražen Katunarić (1954) svjestan je ograničenja te vrste u modernoj lirici, ne samo zbog svog znatnog pjesničkog, esejističkog i uredničkog iskustva, već i po naravi same stvari.

Njegova se rješenja upravljaju spram labavim pravilima nevezanog stiha i širokih mogućnosti izražavanja koje po svojoj formi dopuštaju pjesme u prozi. Kod prvoga Katunarić, kao malo koji moderni hrvatski pjesnik, pokazuje kako je u stanju baratati velikim brojem strukturnih elemenata lirskog izričaja. Tako će opis zasnovati na iteraciji, pri čemu sukladno svojoj poetici izbjegava retoričku napadnost te figure, a njegovo umijeće možda najbolje dolazi do izražaja u nepotpunim metaforama. Probrani leksički materijal nalazi potrebnu protutežu u razgovijetnoj, u pravilu vrlo nijansiranoj atmosferi, osjetilno utemeljenih senzacija. Pjesme u prozi uglavnom su obilježene burnim odnosno izglobljenim mentalnim stanjima njegovog lirskog aktera. Valja istaknuti kako je pokazao Katunarić da se i ta forma može fragmentirati, ulančivati u niz, pri čemu odnos dijela i cjeline postaje podloga koja emanira i/ili zadržava ciljani višak značenja.

STIVANSKO GROBLJE

Voda iz grobljanskog bunara
 voda je za mrtva usta
 voda tišina

voda mirna, za čekanje
voda zagrabljena iz dubina
vedrom što grebe po dnu

očevi je piju iz zahvalnosti
od posjeta do posjeta
očevi su nada uvela cvijeća
što pije vodu iz grobljanskog bunara

uz suhozid mazge privezane konopom
brste vijence od starih sprovoda

zadržan je šum
vječnosti

PARANOJA

Primijetih prijatelja zagubljena u masi, ali mu se ne javih. Nitko do sada nije uhvatio zvijezdu koja pada, a kamoli zimskog prijatelja. Ispred zgrade unutrašnje sigurnosti raste vječno zelenilo, a do nje je položen vrtić. »Budi dobra i pametna«, reče čuvar djevojčici s naočalama, u dokoljenicama. Ona se okrenula i dugo gledala za njim, kao da oklijeva što će učiniti. Zatim je sve pošlo ustaljenim redom: kuće s inicijalima, pognute zvijezde, dvije spodobе sa žutim kapuljačama koje me slijede, ili mi se to čini, korak po korak, ulicu po ulicu, tko zna, možda im sličim razbojniku, sinu posljednje večere? Što mi mogu, meni, smrznutome? Glavno je da grije ispod srca. Na električnom stupu stoji mala obavijest da usred zime provode deratizaciju (odštakorivanje grada). A ljeti će, s praškom, na red doći komarci. Nisam ni jedno ni drugo. Hodam nevjernim ulicama, tražeć kakvu zečju usnu.

HIMNA PROLJEĆU

»... od naprednijih kritičara proljeće je dobilo pozitivnu recenziju, a jesen, dakako, mračnu i negativnu ...«
Vjesnik, 1954.

leptir se opio i tetura od cvijeta do cvijeta
jaglaci te guraju u najdublji očaj
pupovi su grbice iz kojih će poteći stari gnoj
ptice pjevaju za jednu oktavu više
uz žuborenje potoka

od peludi hropćeš kao pred smrt
 grane su zahrđale pljesnivo zelenim bojama
 neoprane ljage
 samo umor osjećaš u zglobovima
 umor od cvjetanja, nabujalih stabljika
 bumbara koji je pohlepno lizalo
 ptice su oduzele mir šumi neujednačenim cviljenjem
 preglasni crni đavolčići vrebaju na granama i kuju spletke
 čas vidljivi čas nevidljivi podvojena repa
 tu i tamo rodila se prepredena igra zaboravljene sove
 i skrivenog miša
 od prošle godine načitano lišće
 bijesno je razderala proljetna bujica
 sunce pali nezdrave ognjice zasljepljuje lice
 ne izbavlja nikoga od vlastite tame
 svaki njegov zavrtanj stoji te jednog dana
 a onda idućeg i svih idućih
 a zemlja požuruje krugove sva zadahtana
 od žudnje, teški tkalac sudbinskih niti
 požutio od povraćanja
 strpao si pogurene visibabe u džep da ne zaudaraju
 disati ne možeš niti sjediti
 na suhome.
 Spasi se čovječe,
 zapali duhan u šumi
 uvuci dim duboko u pluća, potjeraj bumbara
 spasi dušu svoju od zelenih, nečasnih spodoba
 dozovi u sjećanje, jednim krikom,
 staru, zlaćanu jesen

ARIEL

ne navodim čudesa koja sam vidio, držim jezik za zubima. Kad bih išta odao, usahla bi mi desnica. Parabola mora biti zakopana duboko u zemlji, u meni (grobu). U proljeće će, s obična prozora, i laiku sve biti jasno.

SONJA MANOJLOVIĆ: VJEŠTURKOV TANAC, ZAGREB, 2001.

Govor o egzistenciji, odnosno neki od načina tematiziranja neuhvatljivih obrisa onoga što bi trebalo biti bitno za ljudsko postojanje, u hrvatskoj je lirici vrlo često prisutan na negativan način. Kako se radi o filozofemu opisanom u nonfikcionalnom diskursu i koji najbolje funkcionira unutar proznog izričaja, korištenje tog termina, kad je riječ o poeziji, može na nezgrapnan način prekriti ona morfološka obilježja koja odlikuju određenu liriku. Nije ni potrebno ukazivati na to da ne postoje istovjetna shvaćanja egzistencije odnosno egzistencijalizma.

Za Sonju Manojlović (1948), koja je kao pjesnikinja vrlo rano, na samom početku bavljenja poezijom, pronašla vlastiti izraz, takav je, negativan pristup, jedini način da u istom mahu zadrži onu specifičnu intonaciju koja se provlači u njezinim pjesmama i lirskim zapisima, te da iz tog ugla pokuša sjediniti dispartne senzacije kojima vrvi njezina poezija. Ona tako briše granice što dijele različite sfere iskustva njezinog uvijek cjelovitog lirskog subjekta, i koje inače služe za stvaranje dodatnog naboja u materijalu na način suprotstavljanja odvojenih mentalnih i osjetilnih entiteta. Stoga se primarni kontekst ove poezije, po meni, može iščitati kao hermetizam lišen simboličke dimenzije.

Njezin lirski subjekt neprestano titra, želi biti u neprestanom kretanju, kao da je opsjednut i gonjen njoj nedokučivim razlozima. Efekti su podjednako očigledni u privremenom ambijentalnom spokoju zatvorenog prostora, tzv. intimi privacije, i u području društvene, bolje rečeno među subjektivne interakcije. Nedaće spola (lik majke, ljubavnika, prijatelja, specifična usamljenost, itsl.) prikazane su posve neusiljeno, kao jedna od bezbrojnih putanja kojom taj subjekt svojevolumino prolazi. To kretanje kao da svoju energiju crpi iz dubokog mraka koji neprestano zrači sa samog ruba njezinih stihova. U protivnom, ako stane, lirski će subjekt u cjelini, čini se, biti dokinut u averbalnom užasu osjećajnog i osjetilnog stupora.

ŽIVJETI BEZ PLANOVA

Hodam i zveckam svojim izlozima
naždrli se, naždrli
zurim s ravne zemljine ploče
u njegove oči
Na kratkom hranidbenom lancu
sad je na redu
anđeoski sočni ptić

DOĐE BILO KAD

Dođe bilo kad
budim se i liježem sama

Za trpezu zasjednemo
ručava i večerava moje tijelo
Zavirimo i u spise porodične
tu su recepti za sve što se ikad
za njegova usta spravljalo štedro
Što od njega hoću?
Igraj se, dijete, nije ti stalo!
Da izmamim osmijeh?
Ni jedan jedini!
Kad prazan glas zapjeva
ako je koja zaostala riječ

MAJKA ČITA NOVINE

Do ovdje je stigla, ne može dalje
podvitih nogu
koše novine,
iza usta kroz crtu provučena
Za nju jedva da je ikad sada
Jedva da je ikad digla pogled,
zaustavila dah
Treba je zvati i zvati,
a jedino ja je imenom ne smijem nikad
Ne pomišlja da ima nadimak,
daka je život, ne odazivlje se
čitanje vijesti ozbiljna je stvar
i traje od prve
do tvoje posljednje

NE OSJEĆA SE DOVOLJNO RASKOŠNOM

Ne osjeća se dovoljno raskošnom
za uzgredne ljubavnike
Ščepa zblenutog
turi ga u svoju sobu
opčinjen vidi kako se zidovi naginju
i spljošnjavaju tijela jedno uz drugo
Zatim mjesecima
s katatoničnim osmijehom saučesništva
motre
kako kod njega ljubav nailazi
i prolazi

ŠETNJA

Ali, ono majušno
što još usrkuje zrak kroz pitanje
hoću li sresti
Ne diram ahat zemlje izbrušen vikom
Mimoilazim opijene svih uzrasta i fela
s čašama u zraku
Ne ugrabih ništa još slabo
iz njegova tlocrta
i vraćam se doma bez plijena
U prazno okreće se
oko svoje osi
ljubav, ratni poklič

**BORIS MARUNA: UPUTE ZA PAKLENI STROJ — IZABRANE PJESME,
ZAGREB, 1998.**

Boris Maruna (1940) široj čitalačkoj publici u Hrvatskoj postaje poznat na samom kraju 1980-ih, kada je u novinama za kulturu *Oko*, pod uredničkim vodstvom Branka Čegeca, objavljena njegova znakovita pjesma »Hrvati mi idu na jetra«. Do tada je njegova poezija bila poznata užem krugu književnika i novinara koji su imali priliku pratiti književnu produkciju hrvatskih iseljenika. A kako je znatan dio iseljeničke intelektualne djelatnosti, napose publicistička, književna i umjetnička produkcija, u totalitarnoj ideologiji druge Jugoslavije bio obilježen pečatom političke nepoćudnosti, tek je s raspadom te političke zajednice i taj segment hrvatske književnosti mogao biti prezentiran na ustaljen način i osloboditi se mučnog bremena imputirane političke subverzije.

Pošto je kao dvadesetogodišnji mladić s braćom pobjegao iz Jugoslavije, Marunin je književni interes na neki način bio predodređen; počinje objavljivati u *Hrvatskoj reviji*, a 1964. u Barceloni tiska prvu zbirku pjesama. Njegovo je pisanje u bitnome određeno emigrantskim iskustvom i obrazovanjem na prestižnim američkim i španjolskim sveučilištima. Kao pjesnik primarno se profilira u školi moderne američke poezije, točnije na novim shvaćanjima koja su, nošena moćnim valom bitničke poezije, tijekom 1960-ih preplavila Zapadnu obalu i u narednim desetljećima ostavila dubok trag u suvremenoj američkoj, a poslije se odrazila u svjetskim književnostima. Ta poezija traži posve razgovijetan autorski glas i naročitu intonaciju u stihu da bi se uopće mogla izraziti posebnost individualnog iskustva. Vrlo pažljiv pristup metafori i opisivanju u pjesmi dobrim dijelom izlazi iz naravi samog jezika i načina na koji se uči pismeno tj. literarno

izražavanje. Imajući to u vidu, može se shvatiti koliko je kreativne snage i znanja potrebno da bi pjesnik čije je uho sviklo na posve drugačije, slavenske jezične ritmove i gramatičke obrasce, uspio postići zaseban izraz u poeziji.

Međutim, u recepciji Marunine poezije, koja je i u devedesetima zadržala auru autentičnosti, u prvom planu nije bila čvrsta struktura njegovih pjesama, nego, pojednostavnjeno, 'ono što nam pjesnik želi reći'. A Borisa Marunu doista može shvatiti svatko tko ima imalo volje ili potrebe za čitanjem poezije. On svoje čitatelje neće iznevjeriti i po tome se, među ostalim, ova poezija već sada pokazuje otpornom na konačni test vremena.

NEKAD SU BILA BOLJA VREMENA

Nekad su bila bolja vremena
 Ja sam ustajao oko jedanaest sati izjutra
 Pripremao doručak i potom
 Pušio lulu u vrtu čitajući Montaignea
 I Dostojevskog
 Ja sam bio pun sjajnih ideja
 Pun gotovih planova:

za
 prenošenje San Francisca
 u Englesku
 za čišćenje
 La Plate od ušća
 prema izvoru
 za otvaranje
 skijaških terena
 u Sahari.

Ali svijet je iz godine u godinu išao
 Od zla na gore. Ja ipak nisam gubio nadu.
 Ja sam obilazio kontinente i posvuda davao
 Nezaboravne savjete. Ja sam vjerovao
 Da će se o meni voditi računa.

Ja sam savjetovao:
 Velikoj ribi da ne jede malu ribu
 Crncima da ne živciraju bijelce
 Bijelcima da izađu na ruku crncima
 Srbijancima da odu preko Drine
 Mojoj djevojci da uzimlje pilule
 Europi da proizvodi vlastite IBM mašine
 Rusima da budu oprezni s Kinezima

Kinezima da se ne šale s Rusima
Napulju da ne zaboravlja na Vezuv
Mom starom da se čuva prehlade.

Ali
mene nitko
nije slušao.

Zbogom! Što vam ja mogu.

PAS

U pustim brdima između Marabelle i Ronde
Što nemilosrdno sjećaju na naš rodni Velebit:
Koja bi mogla biti Velebit
A nisu Velebit
Kao što bih ja mogao biti bog
A nisam bog

— Da vam pravo rečem
Okružen zemaljskim mulcima
Jedva uspijevam biti polučovjek

U tim brdima dakle
Moj stariji brat Pero i ja
— S odgovarajućim gospođama -
Susreli smo jednom psa
Kojem je automobil oderao
Čitavu lijevu stranu tijela:

Mogli smo jasno vidjeti razvaljena rebra
Crnu rupu iz lopatice
Crijeva oko kojih se rojahu muhe.

Usporili smo vožnju kao da smo naišli na sprovod.
Pas je također načas zastao
Okrenuo glavu koliko je mogao
Ili koliko je bilo dovoljno
Da nas ravnodušno pogleda krajem oka
I kao s nekom nadom
Kao s namjerama koje nadmašuju razum
Nastavio hod po usijanoj kaldrmi
U smjeru mora i smrti.

Možda se vraćao da krepa
 U rodnom selu?
 Možda je tražio gospodara, budući pas?
 Možda je mozgao o krajnjoj svrsi
 Pasjeg života, ili o tome
 Da je mogao biti savršeni pas
 Kao što bih ja mogao biti savršeni bog
 A ovako smo zapravo svatko na svoj način
 Samo leševi u pokretu.

Uostalom,
 Kako biste se vi ponašali
 Na njegovu mjestu?
 Razmislite što bi bila vaša poruka mladima!

U mutnom pasjem pogledu
 Ukoliko je uopće nešto odražavao
 Bila je samo zastrašujuća okolnost
 Da je rodno selo daleko
 I da gora iskustva tek dolaze.

MISLIM DA SE SMIJEŠIM

Ivanu Slamnigu

Došao sam na plažu da provedem
 Vrijeme ručka; izuo sam cipele i
 Sada sjedim na pijesku
 U mekom proljetnom suncu
 Pušim i gledam u valove kako
 Spokojno umiru

Malo sam začuđen
 Da navršavam četrdesetu

Rubom vode i pijeska prolaze
 Lijepe mlade žene
 Sa zavrnutim nogavicama
 Vidim ih u času kad uđu
 U moj pogled na valove
 Znam da je zakon vjerojatnosti
 Na mojoj strani, da je

Među njima barem jedna koju
Bih mogao nagovoriti bez
Većeg napora
Bez znatnijih tehničkih poteškoća
Ali ne slijedim ih pogledom

Gledam pravo u valove
Kako spokojno umiru na pijesku

Ne zanimaju me igrači odbojke
Iza mojih leđa
Ne zanimaju me djeca
Ni roditelji ni malobrojni kupači
Ni daske ni gumena odijela
Ne zanimaju me galebovi ni psi

Sjedim i gledam u valove
Kako spokojno umiru
Pušim i od vremena na vrijeme
Pročistim grlo i pljučnem
Između koljena u pijesak

Mislim da se smiješim
U mekom proljetnom suncu
Lagano, neodređeno
Kao čovjek, koji ima osjećaj
Da je pobijedio u nečemu
Ali mu nije jasno koliko mu je stalo
I je li mu uopće stalo

Godine će dolaziti i prolaziti
Mogu mi podmetati nogu
Ali mi ne mogu donijeti ništa
Što već nisam živio

Ništa što već nisam umro.

ZAŠTO JA NISAM KADAR ZAVRŠITI VEČERU KAKO BOG
ZAPOVIJEDA

Ja od čitave Hrvatske pamtim neku malu bezimenu Zagorku
 Kako gola leži među jaglacima u proljetnoj travi
 I pamtim kako Krapina poput Ofelijinih vlasi teče odnoseći glinu
 U Savu. I to je nakon godina zapravo sve,
 Ali dok jedem večeru u jeftinom restoranu na drugom kraju svijeta
 I mlada mi se konobarica smješka kao da mi nešto duguje
 I njezine mi dojke i njezine mi noge
 Šalju nekakve poruke
 Koje više nikada neće stići na pravo mjesto
 Ni na vrijeme
 I vijesti me oblijeću sa svih strana
 Iz Rusije iz Njemačke iz Poljske iz Mađarske iz Bugarske
 I ja znam da me mala Zagorka još uvijek čeka
 I da je i Hrvatska na neki način još uvijek tu
 Ja jedem i mislim zašto ja nisam kao drugi ljudi
 Odakle ova vrućica u glavi u želucu u rukama
 Zašto ja nisam kadar završiti večeru kako Bog zapovijeda
 Zašto ne odem s osjećajem da bih mogao pojesti
 Još jedan tanjur
 Zašto ne prihvaćam poruke iz mog mozga onako kako stižu
 Zašto ne mogu izvesti moje dijete na šetnju preko vikenda
 Popiti konzervu piva spavati uredno ustati uredno
 I uopće biti zadovoljan kao ljudsko čeljade.
 I ja odgurnem tanjur ustranu platim
 Nasmiješim se konobarici i odem kući
 Sjednem i uključim kompjutor
 I kad se preda mnom pojavi prazna ploha ekrana
 Ja u vrućici krvlju i suzama (a što ste vi mislili?)
 Napišem još jednu pjesmu.
 I tako cijelog života stojim nad malom Zagorkom
 Kojoj sam odavno zaboravio ime a koja me ipak sveudilj čeka
 Ležeći gola u travi rasutih vlasi
 Među jaglacima nekoga dalekog dana moje mladosti.
 I Krapina teče odnoseći polako Ivančicu u Savu
 I Hrvatska je, usprkos svemu, još uvijek nekako tu
 I ja znam da moja pjesma radi,
 Ne može a da ne radi,
 Ne može drukčije, merde!
 Radi
 La poésie c' est moi.

NAKON SVAKOG RATA DOLAZI NOVI MRAK

Na zidovima su visile pornografske stvari
 Zemljopisne karte i zaručnica koju smo zaboravili
 Zvala se Yvette u kupaćem kostimu
 Bez njega *mon petit chat* Umrla je s ružom
 Na usnama To ne znači ništa
 Neke su se žene u međuvremenu uspješno preudale
 Druge hodaju našim ulicama s teškim košarama
 Dobrotvornih fondova Moja su braća
 Izginula ili se razišla svijetom
 Mlađi među njima vrebaju neprijatelje iza kestena
 Na Prilazu Mi drugi smo pokazali razvijen osjećaj
 Za trgovinu *kick back* i kamate
 Uzduž zemlje možeš vidjeti da su piromani
 Imali svoj dan na početku
 I potom na kraju
 Na tim ćemo mjestima podići bazilike
 Banke i kuće kulture
 Kninski su Srbi napokon stigli u Srbiju
The postman always rings twice
 Amerikanci nikad ne stižu bez čokolade Često
 Pobolijevam i onda spavam na blijedim posteljama
 Inače uglavnom ispijam kave i gledam kako se dim
 Cigareta polako rasplinjuje u škorpione i
 Salamandre u jednom smjeru i tako kroz stoljeća
 Ovdje u gradu vlada izobilje ne osjeća se oskudica
 Izuzevši nove trgove nema znakova štete
 Ali dok iz svog kuta slušam radio Luxemburg
 I promatram dim svako toliko se trgnem i tada me
 Obuzima strah da ovaj put možda nećemo znati kako se
 Krivotvori povijest te da bi nas u svakom času
 Uz nedostatak kiča mogle preplaviti dobre vijesti
 I loša literatura.

TVRD PJEVAČ

Znam da su bitke već unaprijed izgubljene, svi
 rezultati bez mene negdje doneseni
 I kao da sam već izgubljen, kao da je svaki
 napor moj uzaludan, kao da sam okružen sa svih strana
 I svakog časa mogu očekivati, sada ćete me dotući

Već vidim moj korak dokle je stigao i moje čelo
 u prašini
 Pa ipak tučem se dalje; nastavljam tu svoju malu,
 šutljivu bitku na svim bojištima
 Al' u mom srcu ne tražite mržnju; s prezirom se
 okrećem najprije na svoje mrtve
 Pokupim neki pali barjak, da se u ime nečega
 borim
 I kad se više nitko ne nada, ja povijem rane,
 ustanem
 I tako nekako idem kroz stoljeća
 Uvijek napregnut, svikao oružju, spreman na smrt
 i na ubijanje
 A čini se bez razloga: svi mi pokušavate dokazati
 moju kratkovidnost, svi me pokušavate uvjeriti
 u bespredmetnost mojih čina
 Ali sad sam već negdje tu; tu negdje je i moj
 nejasni cilj
 Ja zbilja nemam razloga da se sada povučem, a vi
 me ne možete zaustaviti
 Ići ću polako do kraja premda u tome već davno
 nema nimalo nježnosti.

MILAN MILIŠIĆ: *MRTVO ZVONO/FLEKA, E; SPLIT/ZAGREB, 1997/2001.*

Poezija Milana Milišića (1941-1991) kakvu sada, nakon njegove posve apsurdne pogibije za opsade Dubrovnika, postupno upoznajemo, uspjela je pokriti gotovo cjelokupno područje moderne hrvatske lirike. Od specifičnog odmaka pri razgradnji mentalnih i emotivnih stanja lirskog subjekta do vrsnog poznavanja jezika kao književnog standarda i varijeteta regionalnog govora, od sjajnih lirskih krokija svakodnevnih društvenih situacija do kultiviranog osjećaja za raščlanjivanje faceta od kojih je sklopljena pripadnost neposrednom mediteranskom zavičaju, od naročite uporabe stilskih figura do gustog ali ne i redundantnog opisa, kod Milišića se, reći ću tako, iz njegovog rakursa sa strane, može bolje vidjeti kakva su i koja su sve morfološka svojstva moderne hrvatske lirike.

Njegova poetika često funkcionira po principu sinegdohe. Neko slučajno zapažanje, razlomljena refleksija koja se kumulira u mentalnom i/ili osjetilnom interijeru — koja po svaku cijenu želi umaći negdje prema vani, čija je žudnja nesputano prostiranje — ili neka uzgredna žanr-scena, registrirana u prolazu, uvijek se odbija od onog mjesnog prema nečemu što se naslućuje kao sveobuhvatno a možda i univerzalno. Intuicija o

paradoksalnom traganju za onim što je neprestano nazočno, skoro pa fizički blisko, impregnira jedan krak u reprezentaciji pojedinačnog odnosno parcijalnog kao općeg. Onaj drugi, njemu paralelan krak, neprestano dovodi u pitanje poetičku smislenost i sadržajnost verbaliziranog materijala. Stoga se iza njegovih stihova može čuti trajni dijalog, prijepor o tome jesu li se stvari morale zbiti onako kako su u pjesmi nazočne odnosno jesu li alternative doista posve odsutne i poništene.

Podloga za pjesmu napeta je između reduciranog tekstualnog iskaza i tomu nasuprotnog umnožavanja značenja na koja Milišić ukazuje u metonimijskim bljeskovima. Ovaj pjesnik, zacijelo pod utjecajem američke poezije — s njim je hrvatska književnost isto tako izgubila velikog štovatelja te poezije i sjajnog prevoditelja — više je sklon raskrivanju smisla u hipu, što njegovim pjesmama daje kvalitetu neposrednosti životnog iskustva. S njegovim se lirskim subjektom možemo poistovjetiti i u istom mahu zadržati onu distancu koja je, kako nam to intuicija nalaže, bitno svojstvo modernog iskustva.

POGREB U ZRAKU

Jedan je život na kraju. Drugi
Tko zna kada će
početi!

Pogreb se priprema u zraku
Zvukovi, uhvaćeni za grlo
Priznaju grecajući –

Bit će to eksplozija svečana
Završni akord
Simfonije
Valja obuzdati ležernost

Naći sebi sklonište
Pred farsom bola.

U ŠIPRAGU

Zmija dana poti se i svija
U šušnju. Mi smo sred gustiša
Oko nas šušti smaragdna kiša
Koju daleko sunce probija

Staza prestaje obrasla grubo
Ne brinuć što s njom smo pošli,

Ištuć
Što? Korov i džbunje bujaju i sišu
Do duboke, mračne vode — tlo.

OTOK ZIMI

Otok je zima luđaka.
To je jače nego država, stablo
Kasa!

Tanki mlaz bezbojnih kapljica
Koje su potopile dolinu

Zima — otok
Pun ljubomornih i gladnih
Zimnoplavo
Proglašava neposlušnost
Proglašava samostalnost
Odvaja se ...

BOLEST, PA I LAKA SMRT

Davidovu sam zvijezdu vidio u saću košnice
Gdje vlada stiska iz rječnika
Gdje se racionalno koristi prostor
Kao u gradskom grobu.

Stanovao sam u takvom stanu
Dok sam mogao slušati
Kako drugi govore
Onda mi je pukao neki dio
Rekao sam to. Nek crkavaju svi, osim mene
Osim pčela.
I osim lastavica.

NAKON PROPASTI

Nakon propasti revolucije 1905.
Zabrinuti Lenjin iz Geneve piše Gorkom
Na Capri –

Gorki ide okolo sa štapom
 Koji bi mu, recimo, pomogao u branju kapara
 Šepesa.
 On je zabrinut zbog novog zamaha pravoslavlja.
 Drži da je glavni krivac Dostojevski.
 Ništa manje opasan nije Tolstoj.
 Naprasni bogotražitelji nemaju vremena
 Ustoličit će kogabilo, primiti svačiju pomoć
 Da oslobode narod.
 Da oslobode nered.

RT NA SOLINSKIM VRATIMA

Crkvo sa zelenim zrakom
 Hrnjavo podnožje
 Tvog kora je slano –
 Kroz vitraž makije
 Dotječe produbljena svjetla
 I gore u tami nešto jeca

Stojeć na tim ustima
 U hrpi okamenjenih mornara i žena
 Nahodim jednog anđela koji se
 Ne još posve vidljiv, ali
 Naklonjen jasnosti smiješi
 Iz svoga u moj mir.

ZIMSKO PLIVANJE

More primorava: moralnost i mir
 U postojećem, brio valića, zib starog sveca
 Lice zaronjeno u sinju maramu
 Mehanički trzaji, smije se ili jeca?

Ja sam se kinjio neiskorištenim mogućnostima
 Preobrazbe iz divljačkog u anđeosko
 Tek razgolićen, ali i što u meni ne štima
 Upravo to nestalno, neodredivo, morsko.

Dovoljno sam iskušavao, nije za mene kopno –
 Ježurila se koža, lubanja puca od studeni –

U odlučnim zamaskama, kao u društvenim promjenama
Podredio se ograničenim iskazima uđenim.

Ponavljao sam iste geste, do utrućuća
Vani je derao burin, pogružili se tamarisi;
Drugi pljunu u prst, skinu krmelj; meni plućuća
Ne mogu bez njihaja na veloj sisi.

Groteskna je golotinja u ovoj dobi
Tijelo, i duh mu je prijetvorno zaklet;
Cvokotav — nevina uzetost — nagnem se u sobi
More mi curi iz nosa, na parket.

RAZGOVOR, UZ VEČERU, O MALO VAŽNIM STVARIMA

O trajnosti betona. O pejzažu, i kako je skriven
Kod de Chirica. O ljekovitom djelovanju
Prokuhanog kupinovog lišća. O nelagodi
Deranju kunića, i o tomu koliko je njihovo meso
Ukusno s knedlama. O uvođenju centralnog grijanja
U renesansne dvorce i utvrde. O tomu
Kako neke riječi s vremenom postaju ovakve ili onakve
I kako se to isto može reći za neke ljude.
Pa o prirodnosti religije u djetinjstvu i kako
S godinama, taj odnos poprimi štih
Dvoličnosti.

SIMO MRAOVIĆ: *IZMEĐU USANA/ LAKU NOĆ GARBO, ZAGREB, 1997/2001.*

U analizi i kritičkom čitanju suvremene hrvatske poezije, bilo da je riječ o novinsko publicističkom praćenju tekuće produkcije ili pak njenoj sustavnoj prezentaciji, kritika u pravilu nastoji detektirati formalna i morfološka obilježja određene poezije, a u rjeđim slučajevima na takvim se premisama nastoji izreći vrijednosni sud. Kritički diskurs pri tome uglavnom ne izlazi izvan užih, poetičkih odrednica, s kojima se kani ukazati i na neka zajednička, grupna svojstva, koja su na način verifikatora generacijski zadanih sklonosti, ili kao premise za skupno svrstavanje — gdje se želi sumarno pokazati kako funkcionira neki novi/drugačiji poetički interes — prisutne u poeziji o kojoj se govori. Druge, izvan-poetičke poveznice, u smislu biografske sadržajnosti a napose odnosa spram

socijalnoj dinamici i promjenljivoj odnosno nepomičnoj društvenoj stratifikaciji, ostavljene su u drugom planu. Jedan od rizika kojem se pri tome izlaže kritički diskurs refleksi jezika okamenjivanjem poezije u samodostatne, estetizirane artefakte.

Kod Sime Mraovića (1966) svijest o društvenoj relevantnosti poezije odražava se kao instinktivna reakcija na nova pravila koja se postupno oblikuju na djelomično definiranom tržištu tekstovima kao robom. A tu vještina da se neposredno prezentira vlastita poezija može, makar privremeno, poslužiti kao osnovna podloga u komuniciranju s dotad nezainteresiranom, potencijalnom čitateljskom publikom. Stilska ogoljenost i izražajna jednostavnost njegovih pjesama onda postaje važnim dijelom prezentacijske umješnosti, a njegovi stihovi, koji su po strukturi uglavnom izjavne rečenice, uspješno se upotpunjavaju aludiranjem na performativno probijanje skućenog prostora intertekstualnosti i autoreferencijalnosti unutar kojega funkcionira dobar dio (post)moderne hrvatske lirike.

*

Josipu Severu

Roditi se na ledenu sjeveru.
Pijan od votke i poezije.
Tri materinja jezika.
Siromaštva, nade i vjere.
Na ledenu sjeveru.

Ali ničeg ti nema doli ovoga svijeta.
Gdje i budala ima pištolj i bombu.
Ali za opasnog glagoljaškog leoparda.
Budale izvan nemoćne pjesme.
I nisu budale.

Već pusta vječnost.
Kraj mene i kraj tebe.
Do ptice krasne strasti.
Crne kao zenit ove utvrde.
Koja pljuje i zijeva bijes i dosadu.

*

Nazvao sam dobar dan.
Otvorio sam knjigu.
Kad tamo Rešicki se oženio.
Zovem Slavicu.
Pijemo rujno vino u to ime.
Iako nismo pozvani.
Mi se uvijek radujemo.

Dugo smo to učili.
Od cvijeća koje zalijevamo.
Od snova koje sanjamo.

Kaktus vrti glavom.
Vidi što jedemo.
Samo špricane jabuke.
On bi da njega.
Sušimo, pacamo, kuhamo.
On bi htio biti juha.

A ja mislim. REM.
Ljeto je bilo kratko.
Jesen je došla.
Zima je duga.

Gdje je proljeće upitam Slavicu.
Pitaj ljubavnicu odgovori ona.
Onda umremo od smijeha.

*

Profesor Baltazar pije.
U Baltazargradu.
U uskoj crnoj ulici.
To nije isto što i gužva u foajeu
ili urlik u med. sq. grad.
Navuče te na smijeh.
Vlasnik Baltazargrada.
Kad li banu dva dolara.
I šapnu.
Al kad dođu izbori,
Svu će lovu vratiti.
Stojim na balkonu i pušim.
Kakvi izbori.
Što to bulazne.

STAR

Slijedi nagrada za životno djelo.
Onda Arsen pjeva.
Tamo, tamo da putujem.

Tamo, tamo da tugujem.
Onda Jakša dodijeli nagradu.
I svima po jednu natoči čašu.
Kad je došao do mene.
Rekao je.
Arsen je kao staro vino.

LUKO PALJETAK: POJMOVNIK MALOG ČOVJEKA, ZAGREB, 2001.

Impresivni pjesnički opus Luke Paljetka (1943) na najbolji način pokazuje koliko se mnoštvo nedoumica može generirati u pokušaju da se u poeziji primijeni periodizacijsko stilska opreka modernizam — postmodernizam. Kod Paljetka je poseban odnos prema književnoj tradiciji uzdignut na poetičku razinu iz kojega proizlazi nekoliko temeljnih odrednica za razumijevanje i analizu njegove poezije. Versifikacija nije shvaćena samo kao primarno, grafijsko morfološko obilježje lirike, ono po čemu znamo da pred sobom imamo tekst s kojim onda komuniciramo u skladu s posebnim pravilima takvog izričaja. Ona je isto tako ključna prenosnica preko koje se uspostavlja trajni dijalog s onim tekstualnim i kulturološkim iskustvima koja tvore korpus nacionalne baštine u idejnom i identifikacijskom smislu.

Na tom se mjestu također, kako nam to pokazuju povijesna iskustva, nalaze poveznice kroz koje je nacionalna kultura u nastajanju vodila plodonosan dijalog sa snažnim strujanjima drugih europskih tradicija. Paljetkov modernistički obrat sastoji se u tome što je golemo poznavanje i vještinu bez premca u služenju tradicionalnim formama, upotrijebio za istraživanje zvučnih svojstava književnog standarda. Suglasničke grupacije pažljivo su pozicionirane asonancijskim prekidima i daju okvir koji sjedinjuje formalna i sadržajna obilježja pjesme. Akustika jezika onda na navlastito lirski način osmišljava pjesme koje se onda mogu nesmetano baviti svojim neiscrpnim, atemporalnim temama: ženama i prirodom.

Paljetku nije stalo do toga da osuvremeni određenu lirsku formu, nego prije svega do iskušavanja izražajnih sposobnosti jezika. Ta je forma onda onaj kraljevski put čija se dijakronijska dimenzija odražava u sinkronijskim facetama suvremenog (postmodernog) senzibiliteta. Svoj jedinstveni talent i virtuozno baratanje jezikom Paljetak može demonstrirati i izvan lirske domene, primjerice u ovom zapisu koji je postmodernistički sklopljen na razmeđi nekoliko različitih tekstualnih obrazaca.

ŽENA

Iziđe čovjek u grad. Svuda oko njega žene, žene, žene. Prolaze. Svaka može proći. Zajedno, i ponaosob. Svaka. Za sebe, ali i za druge, pa i za njega. Pokoja. Jedna za sve. Svaka za jednu. Ne može čovjek doći k sebi. Radije bi došao k njima. Svima. Barem što se njega tiče, a što se drugih tiče njega se ne tiče kako se oni tiču. Svatko ima svoja ticala, utičnice i dotičnice. Pravo je čudo kako se leptiri ne zabune od tolikog cvijeća, na haljinama. I od toliko mirisa, okusa i ukusa.

Gleda čovjek, gleda. Svuda, svuda žene. Prolaze. I svaka može proći. I zbilja prolazi. Dobro. Čak i odlično. A mogla bi stati, pa makar i ona, prâva — žena: čudesna neuhvatljiva nevjerojatna vječna iskonska trenutačna treperava jedina neusporediva neprispodobiva nezadobiva neosvojiva neoskvrnjena nečkasta podatna bjeloputna mekoputna nježna njegovana okrutna nesmiljena neumoljiva nedodirljiva izbirljiva izabrana izuzetna izluđujuća uzaludna vjerna tuđa ničija vlastita božanstvena prvotna fantastična nezaboravna čarobna tajanstvena nedokučiva neproniknuta pronicljiva prevrtljiva naivna lukava prepredena sračunata neuhvatljiva neurračunljiva neizmjerljiva neprocjenjiva skûpa skupocjena dragocjena jeftina prezriva prezrena preuzeta preuzetna prijetvorna prijeverna zavidna jalna ugledna prelijepa preuzvišena nježna ljupka mekana mekušna milostiva milosna majčinska božanska bogougodna bogomoljna smjerna skromna iskrena ispaćena iznurena istrošena iscrpljena iscrpljujuća nezasitna neiskrena nezadovoljna nezadovoljiva nezadovoljena nedopuštena nedozvoljena nedostupna nepristupačna neosvojiva nezamisliva nepostojeća nebeska zemaljska crnokosa crnoputa crnooka mila ljubljena strastvena žarka žestoka požudna pohotna vruća uspaljena vragometna poželjna maliciozna pokvarena vucara praznoglava čista mudra djevičanska netaknuta neiskusna nevješta laka lagana lažljiva lupeška lagodna umišljena uobražena dotjerana elegantna napirlitana nakićena nakinđurena nacvrkana ulickana nabrušena nakostriješena goropadna ratnička soldatuša žigosana nesnosna nepodnošljiva smutljiva čudnovata crvenokosa pjegava vatrena plamena vulkanska orkanska visoka šutljiva trpeljiva radišna ponosna poštovana uznosita pristojna marljiva dobroodgojena siromašna kućevna kukavna rastrošna raskošna tužna ojađena obudovjela samotna zabrađena zapuštena napuštena ostavljena prodana rasprodana preprodana robinja ljubavnica robot pauk obijesna daleka maglovita bliska snena usnula snovita sanjana izmaštana maštovita nestvarna riđa smeđokosa raščupana raskuštrana zelenooka carska kraljevska seoska zla dobra zlatna bjelovrata svilokosna zlatokosna gazelooka neodoljiva uplakana uciviljena ranjiva krhka lomna slomljena raščerupana nesalomljiva draga svačija univerzalna zvjezdana zvjezdonosna zolooka cvrkutava mirisna mazna razmažena mačka raskalašena razuzdana raspuštena susjedova lakomislena popustljiva riba vitkonoga dugonoga krivonoga ikserica okserica debeloguza prsata vitka tankovita tankoćutna plavooka plavokrvna punokrvna noseća trudna zdjetna bređa plodna jalova neplodna čedomorna neuzorana usahla usplahirena plahovita brzopleta jezičava brkata kosmata lajava brbljava rasna krasna briljantna blagoslovljena izbirljiva izabrana rasipna dušmanska razroka sivoooka volooka bezočna šarmantna pristala veličanstvena važna vješta vještičja vukodlaka vampirska

voljna pripravna zamamna ubitačna zlokobna otrovna zmijska pomamna pomahnitala pobožna pokorna ponizna ponižena uzvišena okrunjena gola naga djevičanska razgoljena razdrljena razdjevičena raspleta razvratna razgovorljiva iskorištena silovana rastavljena razvedena zavjetovana zaručena prstenovana udana zakonita slobodna obožavana crna lijepa divna uzbudljiva izazovna razmetljiva blistava sjajna plosnata koščata gadna gadljiva svadljiva muškobanjasta ženstvena čista djetinjasta zabavna ugodna nadarena darovita poslovna ortak odlučna odvažna moćna hrabra jaka orna savršena besprijeorna uzorita nevinna grešna luda grozna grozomorna rigorozna stroga čangrizava žgurava šlampava neuredna musava neupotrebljiva prljava bogolika opjevana očaravajuća ovjenčana vjenčana isprošena izmoljena oteta zasnuhljena zauzeta prezauzeta zarobljena zaboravljena neshvatljiva zakinuta zalučena zabezočena zabezeknuta zapostavljena neshvaćena nezaustavljiva junačka borbena neukrotiva neiscrpna nesavjesna nesvjesna svjesna podsvjesna nesvjesna nekontrolirana neuračunljiva svakodnevna obična iz-više-ruku neprimjetna nezaboravna zaboravljiva nezahvalna uskogrudna ledena hladna frigidna granitna kamena samozadovoljna samozadovoljena šašava čaknuta otkaćena zarazna priljepčiva nametljiva nepouzdana nasilna narogušena nasušna beskompromisna beskrupulozna beskorisna prezrena beznadna bezdana bezimena bezizgledna razvikana šutljiva mučaljiva mukotrpnja miomirisna kratkokosa dugonosna osorna ohola oštrooka kratkovidna škiljava neugledna odbojna privlačna nezakonita prilježna dobrohotna dobrodušna bogobojazna dobrodošla dobrostojeća smrtna prolazna razvratna nadležna čedna uspješna oronula osijedjela očelavjela olinjala runjava rutava rumena blijeda mršava pretila haremska noćna ulična bolesna smucka salonska izmoždjena na-poziv prvorazredna bijedna privilegirana prvorodena pristala prijateljska prijateljeva egzotična ezoterična estradna ratoborna bogohulna medena slatka opojna pitka ješna proždorna animalna maćehinska zaposlena besposlena ljubomorna vražja zajedljiva zahvalna anemična zakrčljala zanemarena umjetna zaljubljena zatelebana zacopana čežnjiva varljiva zavarana sudbinska suđena kobna muzikalna otmjena savršena zatravljena bijela kosooka stoimena nasmiješena hihotava vedra prpošna poletna duhovita obrazovana školovana sposobna gradska seoska suvremena staromodna suhoparna suha debela namrgođena natmurena nasamarena nesigurna nepouzdana nepodnošljiva nepostojana zarazna zaražena nevjerna nekorisna dragocjena neobična krilata neiskaziva nezamisliva živodajna plemenita prva posljednja velebna velikodušna radodajna srcerazdiruća astralna vilinska fatalna prozračna anđeoska čelična svestrana neposudiva neizbrisiva ovozemaljska seksi jebozovna magnetična neobjašnjiva nezajažljiva neutaživa nespoznatljiva čudotvorna čudoredna uzgredna nenamijenjena majčinska maloljetna mekoputna mudra pametna bistra slavljena slavodobitna jedinstvena ... žena.

Kad bi svih čuda svijeta
nestalo ovog trena,
ipak bi jedno čudo
ostalo: čudo — žena.

NIKOLA PETKOVIĆ: DAN NA BIJELU HLJEBU, ZAGREB — NEW YORK — AUSTIN 1986 — 1996; ZAGREB, 2001.

Sredinom 1980-ih, kada su u literarnoj produkciji iskušavane različite tekstualne opcije otvorene novim, »postmodernim stanjem« — koje su prije svega smjerale emancipirati sadržaje iz popularne kulture i domenu tzv. visoke kulture uzdrmati pa i potkopati atrakcijama što su svoj naboj preuzimale iz područja masovnih medija — problem lirske forme, ako se uopće postavljao, pojavio se u sklopu određene, individualne poetike. Kod Nikole Petkovića (1962) zahvatiti samu stvar lirike ponajprije znači upoznati način na koji funkcionira zvučni sloj riječi. A takva kvaliteta izričaja najbolje je, po njemu, razvidna u 'vječnoj' formi soneta. Baviti se varijacijama klasičnog soneta (4-4-3-3, abba-abba za katrene, terceti, naravno, različito, npr. cdc-eff; cdc-dff; cdc-cdd; cde-edc, s nestalnim brojem slogova: 12, 14, 16 — vjerojatno s namjerom da se stih približi govornom ritmu jezika) pa i sonetnim vijencem, pružalo je onome tko se želio posvetiti toj formi isto tako mogućnosti da, sukladno senzibilitetu vremena, istražuje nove, paradoksalne semantičke sklopove (strašno brašno, kombi zombi, ili da, kao u sonetu posvećenom *Gospodarima rata...* strukturnim pomakom — aabb-aabb-cde-cde — izgradi monotoni, prijeteći ritam stihova i tako dodatno istakne tjeskobu lirskog subjekta), te da, za taj sluh krutu književnu štokavštinu, impregnira rafiniranim zvukovima dijalekta.

U kontekstu generacijskih interesa takva je lirska sklonost bila iznimka, čime se također u dvostrukom obratu afirmirala »strast razlike« kao ono pogonsko gorivo što je pokretalo različite, više ili manje individualizirane poetike, koje u konačnici, kako je sada razvidno, nije moguće svesti na zajednički nazivnik. Osim što je preko forme vrlo ležerno ukazao na otvorena pitanja hrvatske književnosti i kulture (shvaćanje jezika i jezičnog standarda, odnos kulturnog središta i provincije, način upotrebe baštine...) Petković je s takvim znanjem i iskustvom pokazao da je od onih malobrojnih autora koji su u stanju spojiti erudiciju i senzibilitet za neuralgične točke našeg vremena.

EX PONTO

Ex dokle?
Mentalno i finalmente na nju ja natrčah
Misleć nešto kontrarno o trvenjima spola,
Užasnut i stisnut u se kao vojak plah
Nespravan za muku veću s količinom bola

Kojim bi me mogli zasut srca oficiri,
Spravljam ja si mozak, tijelo ko za razglednicu
Na čijoj bi stražnjoj strani pili kavaliri,
Čupajući bijele kale, zreli za ludnicu.

Čupat cvijeće bez motiva mora da je strašno,
Jerbo znadem da su jednom uništili mnoštvo
Što trgalo je lista plodu gusto kano brašno

Ljepljivo i bijelo što spuštено u vodu
Uspomene glatke slaže, mutne ih odlaže.
Za njim srce pušta zvuke prazne ambalaže.

EX PONTO

planinama Amerike, dolinama Soče

Ex dobro!
Tamo se ubijaju. Gledam preko bijela kamena
I lica ko onih predsjednika negdje u planini.
Dakota il tako nešto, mozak daj mi rini,
Memorijo moja pođi sve do bijela amena.

Kome li se obraćamo izravno u pismu?
Umjesto da rimujemo i slažemo stance.
Kao nekad u verigam nalazimo lance.
Pleonazmom ružnim kitim tužnu ovu pismu.

Kad sam bio mlađan lovac zvali su me Džimi.
A moj barba u prištima, od Akana Conte
Pjevao je O Hej Đoa — na mlohavoj cimi

Ljuljaju se snovi moji što kunjaju dronte
One Ivanove duboko u njima.
Slava tebi, oj, Planino! Oštra tebi zima.

Miloradu Stojeviću Bribircu

Dinamitno prskav sam će sebe ubit.
Prije sama izdahnuća bijeli će ga kombi
Dvije tri milje lijeno vozit pa će se ulubit.
I mrtvac i vozač njegov živjet će ko zombi.

Lijevom nogom svi u raci a desnom u zraku
Obasjani zvijezdama zavičajna sjaja.
Pitanje je međunožno: Kuda će im jaja?
Kada časak zadnji pođe gospodaru mraka.

Svaka smrt je uzaludna i svaka je umor.
Smijehom, a ne suzama nama nju je pratit.
Oplakivat uzaludnost zazivlje na humor

Nikako na naricanje, na cmizdrasti mor.
Stoga amo više čaše, nije cajt za patit.
Zapjevajmo složno mrtvi, nek se čuje kor.
Mediterraneo, 10. srpnja 1993.

Za Kathleen Hennessey

I kako to tebi zvuči u tu pitku noć?
Dok sjedimo grko tvrdo na drvenoj klupi?
Kuju nisu izgradili ti što kupi
Iz koje im usne piju poč moraju moć,

I zahvalit na nektaru, obilju i ljetu
Koje eto već prolazi ko cvijeće poljsko
Na poljima naravno, nenavidno letu
Ni vrabaca, ni vremena, šapuće miholjsko

Svo je dosad ljeto bilo, pa kako to tebi
Mala mora stvarno zvučit u tu noćcu pitku?
Da li vrijeme tek preskače ili ljubi nas?

Ili pak nam rukom svojom tek odlaže spas
I signalom razboritim narav nudi britku
A ova nas, narav grdi, čas bi nas, čas ne bi.
Atlantik, 14. srpnja 1993.

Gospodarima rata uz Dužno Gnušanje

Rodoljubna slova pisat svatko mora moć!
(znao sam da i taj sonet mora na red doć)
A zašto je tomu tako, nitko reći ne zna.
Spašavamo se povijesti, navadno, iz bezdna

Historije štono navire ta tema:
Rodoljubno tlo si lizat, to je teorema
U naroda i u svih ljudi štono narod čine,
U nacije, u vremena, srcem do istine

Obvezani mi smo lutat — ljuvene simbole slat
 U susjedne sfere neke — u kute daleke
 U kojima ljudi žive, ljudi nama nalik.

Predstavljati sebe njima, boljima se gledat
 S prostorom omiljenim pjevat himne neke
 Od kojih se brže mrije, al se smrti pamti lik.

Atlantik, 17. srpnja 1993.

IVICA PRTENJAČA: YVES, ZAGREB, 2001.

Kako je to iz ove poezije već na prvi pogled razvidno, lirski interes jednog dijela suvremenih autora pokazuje se posebno slabim spram zadovoljstva shvaćenog na tragu onih saznanja koja su ocrтана u tekstovima tiskanima 1980-ih, uglavnom u časopisu *Quorum*. Za Ivicu Prtenjaču (1969) zadovoljstvo postaje osnovnim razlogom za ispisivanje stihova, pa će se njegove namjere na planu ciklusa pjesama odnosno knjige kao lirske cjeline, očitovati u traženju što raznovrsnijih, dinamički prezentiranih senzacija s kojima verificira i/ili konstruira taj svoj temeljni poetički cilj. Njemu je podređen leksički materijal i to je zaleđe brojnih utisaka koje ovaj pjesnik vrlo vješto montira, u brzim izmjenama i naglim usporavanjima, na način neorealističkog video klipa, a da pri tome ni u jednom času ne gubi potrebnu koncentraciju. To je vještina koja se njeguje, koja traži poseban talent i zaslužuje svaku hvalu.

U razgovornom okružju njegovog leksika i pripadnoj atmosferi zadovoljstvo je identificirano u erotiziranom privlačenju/odbijanju njegovih lirskih aktera, te kao ključna sastavnica svjetonazora njegovog lirskog alter-ega. Riječ je o žovijalnom momku koji bez većih poteškoća može pronaći sve što mu je potrebno da bi njegov iskaz o svakodnevicu u neprestanoj mijeni mogao funkcionirati na lirskom fonu. A takve sadržaje on je u stanju prepoznati i iskoristiti ih s nepogrešivim osjećajem za dodirne točke u kojima se preklapaju i kroz koje se na istovjetan način oneobičavaju prostorno i kulturološki razdvojena i različita okruženja.

Metonimijskim ulančivanjem slika svakodnevice, svojom fragmentarnom pričom o obično neobičnom momku, Prtenjača je, čini se, zatvorio krug koji počiva na emotivnoj redukciji s jedne i jezičnoj nonšalantnosti s druge strane. Svaki će ga korak dalje, ako se na to odvaži, odvesti nekamo drugamo. Pitanje hoće li pri tome prevagu odnijeti atrakcija i semantika materijalnih senzacija, ili će ga njegov talent navesti da krene dublje, ispod površine »sintakse slika«, po meni bi isto tako moglo biti relevantno i za druge suvremene pjesnike i pjesnikinje.

LORENZO BAR

7.
meni dakle nedostaje
producent koji se rodio poslije
1980. ovo se mora bolje obući
ali moja namjera da sjedim u dnu
terase bara lorenzo nije tako postojana
nagneš se kao da kupuješ u trstu
maslinasto zbog kože
ljubičasto da podmaže oči
ja nikad nisam brao pamuk
a tako mi je toplo
dok te izabirem u gomili
cocktaila i među nekim maskama
provalim u rent a car
i tamo ti čitam reklamu za
otok na kojem sam se rodio
meni sve to blješti
okrenem se u stranu
u pomrčinu

PUTOVANJE U NEVER

3.
jasno je da me ne možeš čuti
grubi je frotir omotan
oko tvoje mokre glave na kojoj
čuvaš sjećanje na masline i ružmarin
i mada to posebno ne pristaje u ovu
priču o lanserima i svjetlu
prkosno spominjem da smo se grijali
na ugarcima i neko vrijeme jeli
sirovu pjenu iz mora zajedno
s veličanstvenom slinom na usnicama
od koje su nastala moja rebra i ti
i ovaj prazan zvuk u slušalicama

LJUBAV ZA PUSTINJU

3.

loše sam depilirana
dok me ovako ispucanu
budeš vukao po pustinji ostavit ću
tragove zbog kojih će zvijezde
naučiti posljednji bijesni back
one će se tada srušiti
osvjetljavajući našu praznu kabinu
u demode lunaparku
hoću li ti tada pokušati
zakloniti lice brutalnom nadlakticom
dok mi udaranje tvojih trepavica ne
pokida krvotok ili češ
u tamnom pamučnom filmu
koji je ustvari nijem
napraviti toast kucnuti zelenim
bocama buda i reći
ovdje sam oduvijek

6.

na terasi hotela kontinental
ispod kestenova završit će
moj zimski luping
ti češ započeti mekanu trgovinu
svojim očima i vakuumom
ali baš me briga
ostavljam te kao logor
za jednu noć
u kojem su me beduini
uspavali pjesmom o medu i nebu
širokom kao igralište
ovdje nitko neće učiniti ništa
u mojoj mornarskoj dolamici
smrzava se jedno more
na pustoj obali jedem nekome iz ruke
i grijem se u košuljici
koja sadrži plamen i
san u kojem se ljubimo i letimo
radim u vrtiću s plastičnom djecom
kad ih poželim ostaviti
gađaju me baterijom

ROMA ROSSA

2.
 che comico
 kako komično sam nagazio marokanca
 u mjenjačnici jebi se rekao sam
 naviknut da se poslije zapuca
 i da sitniš neko vrijeme pršti
 po mramornim stolovima
 zajedno s raspadnutim staklom
 i kapljicama krvi ali
 marokanac mi je ponudio
 rođakinju u via libertà
 samo pet minuta odavde
 ona se upravo tušira
 gipka kao valovi

DELIMIR REŠICKI: *KNJIGA O ANĐELIMA/ EZEKIJELOVA KOLA*, ZAGREB, 1997/1999.

Poezija Delimira Rešickog (1960), po mišljenju mnogih kritičara i književnika jednog od najboljih suvremenih hrvatskih pjesnika koji u potpunosti izlazi iz poetičkih aglomeracija 1980-ih, reprezentativna je i po tome što na plodotvoran i lucidan način pokazuje kako to zapravo izgleda kada se sadržaji masovne i medijske kulture spoje s visoko estetiziranim uzusima ranog modernizma. Da bi takva kombinacija mogla funkcionirati potrebno je bez ustručavanja posegnuti za kvalitativno najgušćim toposima iz iskustva modernističke lirike i onda ih pokušati iznutra, na njima inherentan način, osvijetliti kao da je riječ o posve novom, suvremenom senzibilitetu.

A takav pristup zahtijeva — pored odnjegovanog osjećaja za opipavanje konfiguracije prostora u kojemu se širi višak značenja — pažljiv i u istom mahu vrlo prodoran ulazak u samo središte generiranja stilskih figura, primarno metafore, koje ne samo što komponiraju nego i u bitnome definiraju podlogu na kojoj leži lirski izričaj u cjelini. Riječ je, dakle, o sposobnosti da se zadrži distanca spram nezajažljivom djelovanju metafore i da se pripadajuća, metaforizacijska zalihost iskoristi na način nove ekstrapolacije zbijenog sadržaja. U samoj pjesmi to bi značilo ne popustiti pred inercijom metonimijskog ulančavanja, niti se pak prepustiti snažnim valovima međusobne zamjene sadržaja pod čijim bi se udarima osjetljiva struktura pjesme zacijelo urušila već nakon prvih čitanja. O potonjem riziku govori sklonost ovog pjesnika da se pozove na druga umjetnička iskustva (npr. na bizarnu atmosferu iz ilustracija i slikarstva H. R. Gigera, autora koji je kreirao

kultnog SF voajera, sluzavo čudovište iz filmskog serijala o Alienu, pod čijim se pogledom akcijska heroína Sigourney Weaver pretvara u krhku, nezaštićenu djevojčicu) naravno, u smislu intermedijalnog proširivanja lirskog iskaza.

Riječ je isto tako o konstruiranju zasebne pozicije lirskog subjekta. Njegov, gotovo ostenzivno prisutan senzibilitet, svoj glas pronalazi na povlaštenom rubu koji dijeli/spaja izrazito individualizirano iskustvo, da bi tada mogao govoriti o stvarima koje su sastavnim dijelom ne samo generacijski prepoznatih nagnuća i svjetonazora. I tu je Rešicki pokazao da modernistički pojedinac i kada govori o ekskluzivnim iskustvima može najizravnije komunicirati s efemerijama i patosom njegove tj. naše svakodnevice. To više jer ta je svakodnevica tijekom 1990-ih po mnogo čemu bila na posve određeni način sukladna priljepčivom ugođaju Gigerovih fantazija odnosno onoj sjeti i tjeskobi koju je početkom 20. stoljeća opjevao Georg Trakl.

IMPRESA AMOROSA

U jednom jedinom zrncu prašine
počiva više mrtvih
nego što na vrh bilo koje igle
zastane anđela.

Ova je razlika
jednom
tako iznenada
na jedan posve konkretan način
sada i posve uporno
naselila moj život.

I sada mi se taj naopaki broj
vidi u pokretima ruku
uvijek na kraju dana
kada jedem grožđe i kruh
i mislim kako sam možda prilično lagao
kada sam govorio
kako volim gradove.

Volim, posve sigurno, još jedino
čavle i lišće
jer u njima si
danas kao i jučer
oprala lice.

Meka mahovina na tvojim stopalima
čuva i krijepi strah u kojega si se skrila
kada si sa mnom pila jutarnje more
na kojemu su se beznadno mreškale mreže
koje nisu htjele potonuti
u ono što nitko
nije stigao reći.
Ljeto se sjeća svoje paučine.

Paučina se smije
uvijek kada je upitaju
od kuda se danas vraća
puna zlatnih nagovijesti.

Samrtna sadra
i cvjetovi od meda u planinama
oplakuju rosu
na sandalama onoga
tko bar jednom
pomisli na tebe.

KRAJOLIK, BARANJA

Prah je, s Božje usne, padao na tvoje čelo.
Sve tvoje misli, vodeni krajolici
koji su se mijenjali svakoga sata
ne ostavljajući vremena nikakvoj mučnoj
sigurnosti,
daleko su sada od tihe milosti dolazeće večeri.

Nisam ama baš ništa naučio o tebi.

U očima umiruće jezerske ptice
pisalo je koliko te voli ljeto
a odbljesak tebe u njima
skupio u svoj zavežljaj sve riječi
koje si mi pristigla reći.

MOLITVA ZA UMIRANJE

Deset se godina nije pomaknuo
limeni pijetao na krovu naše kuće

Nepoznata svjetlost
izlije se noću ispod vrata
ko usahlo mlijeko što ga mjesečari
do svitanja piju
iz mlade stabljike maka

Gujavica
sve teže i teže
duboko pod nogama dravskoga ribara
dubi kroz glinu
srebrn put o iskona

Mir zaboravlja rat
puno silnije i sveobuhvatnije
negoli što rat
na svojem početku
kada dozrela gramatika tiho zakuca
prvi čavao u mek jelov lijes
zaboravlja mir:

pomislio je kraj prvoga krajputaša
izišao iz automobila
i mirno si prostrijelio mozak
osjetivši još jednom na licu
onaj nevjerojatan
blag povjetarac s usnule ravnice
koji mu je uvijek govorio
kako će uskoro okopnjeti snijeg
i bistra voda poteći iz kamena

kojim je Kajin
darivao
Abela

BOG JE UVIJEK NA ISTOME MJESTU

Bèli Hamvasu

Pastir
u sumrak
mora povesti stado
preko zaravni od meda

Prisjetiti se
čijih su predaka pjesme
koje potihom s večeri šume u proljetnoj travi
i jesenjoj rosi
u kojoj se
umiva
tvoja umrla zvijezda

Prisjetiti se
kako je nekada njezin glas
uspoređio s onim najljepšim od svega
nedoglednim strništem na koje gusto noću
pada prvi snijeg

Jednom je znao kako je Bog
baš uvijek na istome mjestu:

brojio je pahulje u svojim ustima
jer mrtve duše
nisu bile zvijezde
koje padaju u bezdanu tamu
nego uskovitlan roj gustih pahulja u zraku

I danas ponekad pomisli
kako je Bog
još i sada na istome mjestu:

gleda ubojice kako jašu pokislom cestom

kada siguran je da ne vidi ga nitko
pije sok iz stabla usamljene masline

*

u pupoljak jasmina
skrije cekin iz tvoje molitve

TIH PEDESETIH

Ivanu Slamnigu

Tikvica, rajčica
mali kelj, korabica
i DDT
na haljinici u kojoj se Dorothy
otputila u Oz

dok su se u žutoj ciglani
graditelji cesta, zvjezdoznanci
i svi njihovi šegrti
do smrti mlatili
prijesnim
ciglama

EZEKIJELOVA KOLA

Darku Jerkoviću & Juraju Štiftaru

Bio je već prah koji jesi
baš na svakoj zvijezdi

Ondje
otkuda će pristigla
jedna mahnita konjica spustiti svoje sablje
citre i žezla
u pepeo milijuna mrtvih
čiji je prošli vid
oduvijek zapisan u riječnome mulju
i tvojoj krvi:

čujnih kao taj božanski vjetar
s vremena na vrijeme u tvome glasu

kada mutna rijeka poteče posjeklinom na ruci
u kojoj su svi ti slavni
kiromantski mešetari
kušali ostaviti svoju maršalsku ikru

Ö je šifra svih pravih veterana
ovoga drevnog rata
poradi kojega poneki još anđeli na nebu
i danas nose barbarsko oružje

Tek jedna mrtva morska i jedna nebeska
pala zvijezda
znaju što su to vidjele njihove oči
u posteljici tvojega rođenja
lajali su psi od slame

Cijeli moj svijet
raseljen je u milijun slijepih ulica
otkako više ne volim noć
i sve je postalo tako predvidljivo
ali i tuđe do potpune ogavnosti
i kunem ti se
kako mi je slijepac u snu pričao
da ponekad sasvim jasno
vidi Ezekijelova kola
kako u gorućim komadima
tu pred njegove noge
padaju s usijanoga neba
i taj ga bljesak
oslijepi uvijek iznova i iznova
kao što mene i tebe
na kraju dana i izmaku ljeta
uvijek pomalo gane ta ista pustolina
ta ista nigdina
između noža i gugutke

**MILORAD STOJEVIĆ: *PROSTRIJELNE RANE & OTHER POEMS/TEČAJ*
ČAROLIJA, ZAGREB, 2001.**

U svakoj nacionalnoj poeziji, ako se ima malo sreće, par puta u stotinjak godina pojavi se pjesnik kojeg njegova branša, prije ili poslije, prepozna kao svoga, kao pjesnika za pjesnike. Za mene, a vjerujem da time svojim kolegicama i kolegama ne otkrivam ništa novo, takav je cehovski bard Milorad Stojević (1948). A kako i ne bi bio. Uzmemo li, gotovo pa nasumce, neku pjesmu iz njegova prebogatog opusa, možemo biti sigurni da nas Stojević neće iznevjeriti. Uvijek se tu može naći neki dovoljno začudan fikcijsko-fakcijski fragment, ulomak iz meteorske ophodnje neke metafore, ili pak blještavi trag metonimijskog niza koji će nas odmah, bez upozorenja, s nogu, prebaciti preko praga drugog svijeta, u stameno, faktički čulno i/ili lirski refleksivno i nestalno okružje gdje se, kako smo to oduvijek znali, krije onaj perpetuum mobile pjesničke imaginacije i zakopan je konačni razlog zbog čega se usuprot vremenu ipak čita poezija.

Ovdje bih dodao još samo to da sam izabrao nekoliko pjesama uz njegove posljednje dvije knjige koje su, stjecajem okolnosti, tiskane u istoj godini. Stoga se ograđujem od primisli koja mi se motala po glavi kako se u drugoj knjizi, »Tečaju čarolija«, u Stojevićevoj poetici na mahove naslućuje određeni 'zamor materijala'. Naime u nekim pjesmama — ovdje ih, naravno, nisam uvrstio — on kao da nam želi otkriti karte, pa tako nabraja 'izvore' i 'utjecaje', žali se na kritičare i još malo grinta; međutim, i ta je autorefencijalnost kod Stojevića provedena s posebnim ironijskim odmakom i šarmom kojemu nije moguće odoljeti.

O, ZOMBI, VRIJEME JE CVATA BIJELA JORGOVANA

Zombiju, moj brate, retuširam te, stavljam
U pčelinjak. Samo da bi bio sličan meni, i
Onom zcalu.

Za to vrijeme ne čitaš ništa.

Štaviš kože

Na kojima je davno napisano slovo, a
Oni ga pastiri otkriše kao da je Ništa, ili
Što slično.

Recimo nogometna utakmica
Između Vatikana i San Marina.

Ako ćemo baš

Biti bitnici.

Prevariše nas dok ne uzesmo britvu
Iz bisaga, što ih karabinjeri pobraše za
Svoje rođake s Juga, gdje spava ona lutka

Dapače,

Livio doda Claudiu, koji ne prepozna
 Namjeru lijevog krila, ali se trudio oduzeti *Bubu*
 Iz uha Rascelova, koji upravo otpjeva ono na što
 Golmani padaju prema desnoj vratnici.

Arrivederci Roma. Klonuh sve to prateći sa Sjeverne
 Tribine, sjedeći s kardinalima i budućim biskupima.
 Vjerujte mi, teško je zahvaliti Bogu na darovima
 Koji izlaze ispod ornata. Među haljama što
 Pršte od svakog udarca s Centra.

Koji,

Budi rečeno,

Hvali svaku pogubu s dobrom
 Fuficom koja fingira faul, ili male ostatke
 Jučerašnjeg jela za večerom.

Računajući lanč-paket

I ostataka poroka, koji se
 Spominju tek u

Putopisima.

A on, bratanac moj nesuđeni,
 Kao da nikada nije ni čuo kako doručci izgledaju.
 Ili padaju u želudac, nakinđureni posvetama.
 Jer, tko je ikada napisao bolju pjesmu o toj tekmi?

PROJEKT *CARUSO*

(zamišljen u Vancouveru, dovršen u Ugrinama,
 netom poslije striptiza)

Smišljam priču koja bi odgovarala
 Mojim učiteljima, a da to ne bude Caruso.
 Koji me ubi nemilo one bijedne noći.

Kada arije bijahu usklađene i podređene
 Njegovu glasu. Nije znao je li to New
 York, Robert Redford ili moja ujna Marry
 Stanish iz Vankufera, Bute Montana, ili
 Ugrini 17. Bribir, 51253.

Prolazio sam u njima kroz smrti –
 Zamjenjujući ih papučama od lažnog,
 I mokrog, filca iz hladna krasa.
 (Tako su slatki bakrorezi M-a Cl-a Crnčića
 O tim snažnim situacijama našega uma –
 Kao ona kada mu Vladimir Lunaček stavi lijevu
 Ruku na čelo. Kako je i manirski uobičajeno.)

U bakropisima smo iz praha. Koji nam
 Gdjekad pripadaju poslije provala
 U napuštene provincijske stanove.

Iz susjednih pjesama koraci klepeću
 Po sjećanju i prečicama što nas varaju
 Na način perfidniji od naših tabana. Koje
 Izložismo kao zavjetne darove u
 Ranoromaničkoj crkvi u koju smjestiše
 Ovce. Cjelodnevno hranjene ciklamama
 Okolo niskih gajeva s mirisom
 Razlučenih smjerova. Teško je, kako već
 Davno rekoh, na nedovršenim trgovima,
 Umrijeti u Šotoventu. Čak i u jeepu
 Koji nam pali slabine.

Jest. One ječe.

KURTIZANE MI KANE UTEĆI

Vijećnici će nas čekati. Oni su fiškali.
 Znaju da su kurtizane na brodu i da se
 Pudraju. Kako bi zamele godine i rasu.

Pogotovo.

Kupili ih valjane i čiste, negdje na
 Karibima ili Antilima. Ili je to isto!

Očekujući propast na burzi, svi
 Pohrliše u moje ložnice. Dok se sada
 Grade ludima, nemoćnima. Rođenima
 U brašnu i štirci.

Prolupali su pod stare dane, a i što bi
Vijećnici radili s mojim kurtizanama
Na brodu?

A i meni je svega dosta, a i već kišem
Od pudera. A i lamatanje lepezama me
Izluđuje znatno više negoli prije.

Međutim. Što je s pakosti? »Ona miriše
Na podvalu«, otpije čaj najstarija kurti-
Zana. I ostavi ruž na šalici. Kao da tamo
Udomljuje svoju i svoju dušu.

Sve tamo dok vijećnici ne postadoše
Poprsja sa staklenim kupolama na
Zrinjevcu.

KRČMARSKI GURU PLAČE. KAO KIŠA PLAČE.

Kani li me svratiti u sušu kao prosjak ili
Prorok? Nisam siguran u sudbinu, iako ona
Pleše na ledu. Ispisana vatrom i lošim stihovima.

Poslije se povuče. Hlapi i rida, jer je usud, jer je
Kap. Iz one poznate *Pjesme o Mijeni i Meni*.
Njegove su pjesme tlapnja od koje živimo, jer
Smo mi njegovo Sunce, koje pohodi ove lijepe
Obale. Ono je, naime, Kanon koji vabi
Za pastišom. *Krparijom*, kako bi rekao moj
Pokojni otac.

A vatre niotkuda. Tek prah iz katakomba. A i
To je nešto što shvaća stvarnost iz helikoptera
Na nosaču zapakiranom na
Rivi Boduli, točno ispred pogleda
Koji više ne pije žestoka pića.

Konteksti su, naime, suludi, ali ih moj brižni
Kompjutor valja zabilježiti kao riječi za
Vječnost.

BLOOMSDAY U UGRINAMA 17 (16. VI. 1904.)

Rekoh ja Paradi, sasvim pribran i nezatečen: *Vaše*
Je vijeće Pastorak Datuma. Vijeće je Vaše Približan sud.
Posuda od porculana i stil katastrofe. Nećemo dugo,
Nećemo. Smrt nas čeka ispod prozora. Kao i za svake fešte.
Iza nje nikako.

Ali, evo ti ga na! Groblja nam mirišu po koži vepra.
 Skidaju mu halje. Valjaju se po iznutrici. Ako je
 Bio dobro zaklan.

Kako je i zapisano za datum, za kace sa solju.
 Uvjereni da bićujemo vrijeme. Bez prestanka.

Nešto poslije rekoh samome Sebi: *Varati je opako!*

MARIO SUŠKO: ŽIVOT POSLIJE, ZAGREB, 2002.

Kod Maria Suška (1941) poezija je sva u znaku duboke, egzistencijalne tjeskobe i inih trapnji bića kojemu je, po Sartreovu uvidu, zadaća spoznati kako u njegovoj najdubljoj suštini prebiva ništavilo koje ga zadaje u svim aspektima i načinima egzistiranja i prebivanja. A ta egzistencijalna muka i mučnina u poeziji se razotkriva kao nagovor na pjesnikovanje, kao privremena, uvijek slaba brana od prodora atavističkog straha što prijeti nihiliranjem same ljudske biti. Kod potonjeg, kod mene postoji stanovita dvojba jesu li Suškove pjesničke namjere na strani trajne obrane poezije kao humanog zagovora svijeta i života, ili se možda radi o tome da nije lako uvidjeti da čitamo pravog, nepatvorenog nihilističkog pjesnika, kakvog je hrvatska moderna poezija vrlo rijetko, ako ikad, imala prilike udomiti.

Okrenemo li se njegovoj osobnoj povijesti — traume, bolesti i patnje djetinjstva zapečaćenog užasima Drugog svjetskog rata, potom odrastanje bez oca, što je ostavilo duboke ožiljke u njegovoj psihi koja se, kako to u instruktivnom pogovoru ovoj knjizi napominje stanoviti J. Klem, uklještena između sadističke figure odsutnog oca i majke koja je na njega projicirala krivnju i odbijanje, grčevito hrvala za samostojnost, te na kraju, prije odlaska u Sjedinjene Države, horor fizičke patnje i moralnog beznađa koji je proživljavao za opsade Sarajeva — naznačena dvojba račva se u više smjerova. Suško je rijetko samosvjestan pjesnik. A ta neumoljiva svijest izbija iz njegovih stihova koji se povijaju pod teretom svjedočenja. Ako se i pojavi neka slika kao obećanje ili slutnja kvalitativno drugačije naravi, npr. lik starice, riječ je tek o trenutku jednostavne životne sreće, dakle o nečem prolaznom, kontingenciji.

Uronjen u užas ratnog Sarajeva on će i Kristovoj pasiji dati novu boju. Njegova patnja time nije sublimirana jer duboko u sebi zna da je ne može ni s kim podijeliti i da je svatko osuđen na to da se posve sam odupre, ili pak nestane u animalnom bezdanu straha. »Život poslije« ne može onda biti ništa do li verbalne ograde odnosno dijela opsega kruga koji je zatvoren na samom početku. Tautološka blokada, kao u završnoj pjesmi »Coda«, onda nije toliko pokazatelj razumljivog, iskustvenog skepticizma, nego je krajnji izbojak nihilizma jednog izrazito modernog pjesnika i intelektualca.

BDJENJE

Kad god bih pitao majku
za oca, kazala bi,
Otac ti je otišao pecati.
Kliznuo bih s kreveta
obnoć i zurio netremice
u puzavu rijeku dolje
u dolini. Mjesec bi svjetlucao
na njezinoj naboranoj koži
poput divovskog plovka
sa sočnim crvom iz dvorišta
uronjenim u plazmu. Voda
bi katkad grgljala, zvuk
koji je majka ispuštala
zakovana na rubu samotnoga
splava svojega. I kad bi prvi
pramen svjetla zapalio zastor
na obzoru, odjenula bi me
u najljepši oklop, dok sam se ja
njihao poput smrznute grančice
na vjetru, i poslala stajati
u redu ispred mesnice
za komadić mesa. Prazne ruke
bile su majčini artritični prsti
zabodeni u moje glineno meso
u skloništu. Muhe što su se
obrušavale na gole tezge
Štuke u mojim školskim risankama.
Hodao bih doma, mrežasta vrećica
mlohava u mojoj ruci, moleći boga
da debeo som bude u kadi,
otac se s nama gosti te večeri,
tako da ja ne moram ponovno bdjeti.

RAZILAŽENJE

Svakoga dana kad bismo u podne došli
U sjemenište na juhu od graha i dvije
Kriške kruha za stolom je bio jedan manje
I mi znali ili je ubijen ili je iz grada otišao.

Smrt je činila stvar potankog razglabanja,
Smjer se kretanja ustvrđivao, o navikama
Nagađalo, odjeći prosuđivalo, sat i vrijeme se
Uspoređivali, ispitivali i pomno analizirali.

Odlazak je uvijek činio stvar uopćenja,
Autobus o kojemu nitko nije znao ništa,
Tajni prolaz o kojemu je svatko čuo,
Suludo pretrčavanje staze za slijetanje
U času kad vojnik razmišlja o domu svojem.

I potom bolna ćutnja da si zaboravljen i
Nevjernički dok dah još uvijek ustrajno
Hoće zadržati zadnji okus hrane i um
Istrti misao kako pojavi prikucanoj na
Drvo na suprotnom kraju sobe treba
Nanovo u crveno obojiti ranu od koplja.

BEZ GLAVE

uvijek te zatekne nepripravnoga,
premda si ju možeš već vidio,
netko je izrezao tvoju glavu,
ostavio rupu veličine novčića, i tijelo
to sad podupire prazan prostor –

uvijek hoćeš znati tko je
počinitelj: razočarana ljubavnica,
umorna od tvojeg samodopadnog smiješka,
tvoja rodbina, hoteći te očajnički
zaštititi od neprijatelja,
ili sam neprijatelj, kaneći zanijekati
svaku prošlu svezu s tobom,
premda na koncu nije važno,
tvoje glave nema više i to je sve –

[Kao dijete učinio sam
 nešto slično kad je otac ostavio
 majku. Uzeo sam jednog dana
 njezino rumenilo i trljao njime
 njegovo lice dok nije mrlja postalo
 i ja na toj nagrđenoj žućkastoj
 fotografiji, jednoj koja je rat
 preživjela, držao ruku muškarca
 kojeg je glava bila zgnječen karanfil.]

nakon nekog vremena počneš
 tjeskobno misliti nije li cijela stvar
 započela kad je majka nacrtala
 strelicu ponad tvoje pribadače od glave
 na godišnjoj fotografiji prvoga razreda –

[Desetljeća kasnije, već očevih godina,
 zurio bih u bezmirisni grimizni ugrušak,
 hoteći ponovno doći do lica ispod
 i vidjeti nalikuju li moje crte njegovima.]

tvoje tad postaje jednooko refleksno
 pamćenje što slika sličnost da se oslobodi
 agenata koji sad hoće negative –

USPORENO DJELOVANJE

Te noći sam sanjao o Americi.
 Kad sam se probudio u toj zemlji
 dva desetljeća kasnije i pošao uzeti
 novine, pred vratima je bio mrtvac.
 Na naslovnici je bila moja znata
 fotografija i tekst: Etnički sukobi.

Nikad ga nisam vidio u svojem životu,
 pa sam mu pregledao džepove, našao
 svoju izbjegličku kartu, staru zelenu
 špekulu, pero i pismo majci,
 »Znam da si u meni uvijek vidjela
 mojega oca ...« i spoznao da je to on.

Stajao sam tamo, ne znajući što
mi je činiti. Mrzio sam to zgužvano
tijelo, preteško da ga odvučem nekamo.
Nije bilo rupa od zrna, od uboda nožem;
zamijetio sam datum na novinama:
17. prosinca 2013. Smiješak i odlanuće.

Nenadano, zastenjao je i pogledao me.
Jedno mu je oko bilo nepokretno.
»Znadem te. Bio si u mojem snu«,
kazao je, »ali ne pamtim u kojem.
Rekli su mi da te ubijem, ali se nešto
zbilo. Iščeznuo si ili se ja probudio.«

Uzeo sam svoje stvari i okrenuo se.
»To je grabež«, šapnuo je, »ali ništa
neću reći.« Nije me prepoznao. Ušao sam
unutra, zaključao vrata, stavio lanac,
navukao zasun, rinuo pištolj ispod
jastuka i nastavio spavati u Americi.

PREDAVANJE U KLUBU UMIROVLJENIKA

Sišli su dva kata dolje,
sjene pomno birajući sjedala,
ostavivši načas svoju besciljnu tombolu
i razmatranje o satu plesa sljedećeg tjedna.

Govorio sam o hotimičnom uništenju,
sveučilišnom nastavniku koji igra nogomet
ljudskom glavom, ljudima što skaču
u otvorene jame kako bi se sakrili od šrapnela.

Nisam im kazao ništa novoga.
Stara priča učinkovito ispričana.
Žena u prvome redu
sa zelenim i žutim šeširom na glavi,
papučama na gotovo nevidljivim stopalima,
držala je oči napol' zatvorene, usta
napol' otvorena, glavu zabačenu unatrag,
kao da je bila mrtva dok je spavala iliti

spavala dok je umirala. Nisam znao. A
htio sam znati je li bila odsutna iz moje patnje
iliti ja nisam bio kadar razumjeti
njezino odbijanje da ponovno bol nadživi.

Kad sam svršio
i uljudan pljesak sobu ispunio,
otvorila je oči i kazala:
»Izgubila sam cijelu obitelj«, njezine riječi
prokapavale su u moju svijest koja je nijekala
broj svijeća koje sam ja zapalio,
»u Bergen Belsenu. Jeste li bili tamo?
Prema izgledu i godinama mogli ste biti.
Schlecht je to mjesto bilo, schlecht.«

Ustala je i odgegala se van,
njišući se poput pregolemog cvijeta
u blagom ljetnom povjetarcu.
Muškarac se u zadnjem redu nasmiješio,
okrećući dug kišobran među nogama.
»To vam je Edith«, kazao je.
»Uvijek postavlja to pitanje
kad netko govori o ovim stvarima.«

Vrativši se gore da pokupim honorar,
vidio sam ju kako igra igru brojevima.
Mahnuo sam joj kad je dignula pogled
i zaustavila ga na čeku u mojoj ruci,
mojem dokazu da sam još živ, možda.
Potom je netko izviknuo broj
i ona mi se nasmiješila kao da hoće kazati
kako će sljedećeg tjedna prvi ples moj biti.

MILKO VALENT: JAZZ, AFRIČKA VUNA, ZAGREB, 2001.

Tvrđnju kako je Milko Valent (1948) posljednji, ako ne i jedini hrvatski bitnik, nije teško dokazati. U proteklih tridesetak godina, koliko već uspijeva funkcionirati kao slobodni književnik, Valent je u bezbroj zgoda i prilika pokazao što to u stvari znači živjeti u Hrvatskoj kao pjesnik i književnik-intelektualac. A kako se posvetio samo autorskim tekstovima iz uže umjetničke branše — ne bavi se novinarstvom, prevođenjem,

književnom kritikom, izdavaštvom, nema svoju kolumnu, nije član nekog uredništva, redakcije i tomu slično — Valent je svoje znanje, talent i energiju vrlo riskantno uložio u književne tekstove. S jedne strane to se pokazalo isplativom investicijom; objavio je dvadesetak naslova (proza, poezija, drame, filozofski eseji) i postao nezaobilaznim imenom suvremene hrvatske književnosti. Njega i njegove profesionalno izbrušene, provokativne nastupe na raznim književnim manifestacijama nije moguće previdjeti ili zanemariti, uz ostalo i zato što u Hrvatskoj gotovo nema škole, čitaonice, doma kulture ili neke druge kulturne ustanove u kojoj Valent nije svojim prpošnim stihovima pokušao razgaliti okupljene slušatelje.

S druge pak strane njegova literarna produkcija pokazuje se u određenom smislu plošnom, jer je njegov interes prije svega usmjeren erotizmu, odnosno smjera svojevrsnoj spolnoj emancipaciji. A kako je moderna hrvatska književnost ipak u većoj mjeri puritanski licemjerna, spolno neartikulirana, erotski suzdržana i hladna, odabir takvih tema i Valentov repertoar u svakom slučaju imaju svoje razloge koje je teško osporiti. Spolno prosvjeđivanje i dalje je plemenita zadaća, pa stoga smatram kako bi se Valentove pjesme trebale naći i u lektiri za srednje škole.

Time se, naravno, ne ide za tim da se prekriju mane njegove poetike — samosvršna opsesija izlučevinama, nagli prijelazi iz orgazmičke ekstaze u depresiju koja je pojačana i zacementirana bezličnim siromaštvom, nepotpuni opisi realne konfiguracije erotike u smislu cjelovitog uvida u stanja ljudske psihe, nerazrađeni i upitni spoj seksualnog populizma i socijalno besprizornih muško/ženskih lirskih aktera, bilo da je riječ o njihovoj dobi i/ili realističkoj mehanici bijede, nepotpuno dimenzioniranje erotike i prepuštanje atrakciji verbalnih tabua, itd. — a hrvatskoj bi se književnosti mogao dati drugačiji, u svakom slučaju moderniji kontekst. Jer tada stečena slika o nacionalnoj književnosti poslije se teško mijenja.

NEURO JAZZ/ 4. JAVNA KUHINJA

glazba je javni glas polubogova.
 isto tako nema osobne poezije,
 nema mojega i tvog dnevnika.
 sve je to opći ocean, pjena od snage,
 jestiva sperma kratkoročnih jadnika,
 javna kuhinja za iskonske mrtvace,
 bestidno kušanje krvi i kaosa.
 u kuhinji je toplo, radio svira.
 poezija se jede srcem:
 neopranim rukama bez pribora.
 to su shvatili zen budisti
 preumorni za ubijanje ili rad
 u tekstilnim tvornicama bez bitaka.
 zato pišu poeziju punjenu metaforama.

žele izraziti dubinu dupina,
 prokazati sudbinu kao običnu kurvu na poslu;
 bez zaštite, bez prezervativa, bez makroa i bez
 rezervnih gaćica u torbici od mučene kože.
 kažu: za nirvanu je potrebno malo:
 samo epski minimalizam kabrioleta,
 vjetar u kosi, noga u zraku, cigareta
 u smijehu gubice i puno *techno* zvuka
 za pranje mozga prije spavanja.
 kažu: za zen je potrebno više.
 ako u kabrioletu čuješ jazz
 ti si zen, jebe ti se za sve
 pa čak i za mene na čijem si
 slomljenom rebbru rađala Evu, grožđe,
 orgazme, mokre noge, nježnost,
 mjesečinu posutu čokoladnim stihovima.
 vidiš, poezija je
 javna kuhinja, topli znoj mučenika.
 oni kuhaju more za opće obroke bez sna.

6. SENTIMENTALNI GLAS PROROKA

vjerska tišina
 neizbježna je u lošim skladbama.
 zbog toga evo ti blage vijesti:
 ja sam onaj kojeg ćeš sresti
 na rubu bljedila.
 ja sam glas onoga
 koji više na koncertima
 jer želim nadjačati preglasnu tihost
 usporenih idiota, prašinu u nastajanju.
 znam, borba protiv prašine je uzaludna
 ali moje je područje ono nemoguće.
 na tome radim u slobodno vrijeme.
 ja sam tvoj osobni prorok, vrlo nestašan.
 bit ću u tebi i onda kad izumru
 tvoje obline, raznovrsne menstruacije.
 izliječit ću te od depresije
 i naglih trzaja melankolije.
 tada ćeš veselo koračati kroz dječake
 i pjevati jazz tamo gdje je noć,
 tamo gdje žive bogati beskućnici.

zbornu pjevanje nije za tebe.
njega pjevaju buduće sirotice,
nesretno udane žene iz razorenih
popravnih domova i loših kuća,
invalidne majke koje će rađati
ciničnu djecu sa jakim osjećajem
za autizam, komunizam, fašizam
i potrošačku psihodeliju.
daleko si ti od zbora, istina se pjeva solo.
znam, čuo sam te u kupaonici,
slikali smo mural s altamirskim usnicama:
nježnicama na plavoj pozadini.
od tvog glasa boja se
tjednima nije htjela osušiti.
a nabacila si tek nekoliko vokalnih skica.
ti, dušo, moja žensko-muška ljubavi,
pjevat ćeš jebeno dobar neuro jazz
ravno iz pizdine sukrvice u altu,
dritto iz promuklih jajovoda u kontraaltu,
direktno iz naboranih muda i blistavih
jajnika proljetnog lirskog soprana,
efektno iz jaja u nojeve glave
skamenjenih prinčeva publike.
i ja ću te slušati. zamotat ću
vječnost u tvoje nabrekle glasnice.
oduševljeno ću drkati ispred podija
kao Diogen u punoj snazi
okružen surovim grčkim kurvama
sa smislom za poeziju.
pjevat ćeš takav jazz od kojega će se
Eskimi istovremeno smrzavati i znojiti
slušajući tvoje sirene
za uzbunu u preponama,
tvoje kompaktne pločice kaosa,
doručka, piva, konjaka i vrućeg sladoleda.
ti bi mogla otpjevati i prvi orgazam
nesretne nimfomanke od 60 godina.
kada ti zapjevaš vječni neuro jazz
pojanje svećenika i ostalih majstora pjevača
bit će tek tiho zujanje pustinje
a riječ pape tek pokušaj:
mali nedjeljni *solfeggio* za djecu kaosa,
za umobolnu djecu suvremene brzine.

REFREN MAGLA — 2.

asfaltirana bića umiru dvaput:
simbolično — s mrakom suze,
krijesnicom koja posustaje u svjetlosti;
stvarno — sa srcem u crnom miru.
prvo umiranje može uskrsnuti
ako pokreneš humor masturbacije,
brze vitamine samoće, prijateljstva i
sjećanje na crveni mir ljetnog ladanja.
stvarno umiranje nije pristojno,
to je potpuna mentalna zaostalost.

NEDODIRLJIVA SOBA — 3.

moja je soba prostrana
ali ipak pretijesna za moje
siromaštvo. slike na kojima sam
oskudna i crna lijepim
na vedro zvjezdano nebo.
prolašavam ih prigodnim
plakatima vlastite zbunjenosti.
ponekad mekanom pamučnom
krpom obrišem psa i sedam
mačaka. oni su zahvalni.
vole polusebičnu njegu.
naročito mačke koje
ionako rijetko surađuju.
daleko sam dogurala u ljubavi,
mravi su moji sljedeći
kućni ljubimci.

POMRČINA TIKVICE — 1.

svakome se može desiti
sumračno stanje.
to je dobro za psihijatre.
oni žive od sumraka i za sumrak.
od pomrčine do pomrčine
na suncu pišu knjige o tome.
svakome se može desiti, velim.

tako postoji muškarac
koji je došao u srijedu.
donio je knjige i tikvice.
narušio je intimu
tvrdih crnih koralja.
svašta sam rekla
tom gradskom kauboju.
ljuta sam, govorili su
moji amaro-podočnjaci.
nisam se htjela igrati.
ja sam koralj i bavim se
ljubavlju prema sebi.
rekla sam mu:
idi i ne griješi više.
u njegovim očima
blijedožutu tikvicu
prekrio je začuđeni mjesec.
znala sam,
s vremenom će se i on
naviknuti na pomrčinu.
shvatit će da koralji
nisu komunikativni i da
rijetko odlaze u samoposluživanje.
kruh, drogu i ljubav za sebe
nalaze u sebi.

BORBEN VLADOVIĆ: *LIRIKA*, ZAGREB, 2000.

U poeziji Borbena Vladovića (1943), kao kod malo kojeg hrvatskog pjesnika, modernizam je prisutan u dva međusobno isključiva vida. U ranijim se knjigama poezije Vladović zanimao za eksperimentalnu i vizualnu poeziju, knjige-projekte i slične stvari. Sada, u zrelim godinama, on se vraća lirici u naizgled tradicionalnom obliku. To su pjesme jednog lirskog glasa i izrazite atmosfere, prožete osobnim iskustvom, što znači životnim nedaćama i posljedičnim ožiljcima, koje funkcioniraju kao opće mjesto, označeni ulaz za poistovjećivanje s njegovim lirskim akterom. Taj je ugođaj dodatno prožet vještim spojem mediteransko-kontinentalnih motiva i nenametljivim, građanskim spleenom koji je ovaj pjesnik uspio impregnirati natruhama nacionalne autentičnosti.

Avangardističko iskustvo eksperimentiranja kod Vladovića je prisutno u pažljivom odmjeravanju količine ustaljenih lirskih gabarita. Ambijentalnost njegove nove lirike počiva na vrlo preciznom omjeru probranih stilskih figura. Metafore, usporedbe i

oksimoroni postavljeni su na istu razinu izričaja, čime se dobiva pojednostavnjena i gipka struktura pjesme unutar koje vizualni sadržaj žanr-scena nesmetano komunicira s naznačenom lirskom dramatikom. Tim se pjesmama upravlja s jednog mjesta, to je sigurno, ali njegov lirski subjekt ima trajnu potrebu postojeću lirsku scenu proširiti implicitnim, što je češće, a ponekad i eksplicitnim uvođenjem drugih likova i osoba. Na taj način glagoli zadržavaju dramatsku funkciju, kao osnovne gramatičke jedinice koje izražavanju neku radnju, neko kretanje. Dinamika, neprestana mijena, koja se registrira na primarnoj, osjetilnoj razini i služi kao spona za prebacivanje/preslaganje različitih mentalnih i fenomenoloških sadržaja, kako to kod Vladovića vidimo, može se u pjesmi dobiti i bez umicanja metonimičnom ulančivanju na način jezika vizualnih komunikacija i masovnih medija.

ŠEŠIR UJAKA HULOTA

Ušao je u filmski kadar
 kao ptica u okvir prozora
 Akteri i statisti se u njega
 zagledali
 on nije zapjevao ali nije ni
 odlepršao
 Sve lomljive stvari — staklo
 što je vadio iz šešira
 nisu se mogle razbiti lako
 Obojenu i trokutastu vodu
 smiješnim je kretnjama razbio
 pa sastavio portret s nosom
 na mjestu ušne školjke
 izbačene na plastično žalo

LAVOVI U SOLINSKOM AMFITEATRU

Kartali smo trešete na obali Jadra
 i začuli riku lavova iz pravca
 antičkoga solinskog amfiteatra
 Preko ikonografije karata pogledao sam
 stražarskom strogoćom svoga partnera
 i skinuo riječ s ruba sarkofaga
 Protivnik je rekao da nema dogovaranja
 u trešeti i bacio sve figure iz ruku u rijeku
 Još se jedanput začula rika životinja
 i s naših se kuća strusila žbuka

tamo gdje se loza nije uspela do vina
Tvoj i moj maslinik je zapušten
mlinsko kolo zakoreno i zarašteno
u travi natopljenoj smokvinom krvlju
Počuj glas zadnjega solinskog pastira nekropole
pa ćeš mi vjerovati da iz ruševnog
amfiteatra riču okamenjeni lavovi

GROBLJE AUTOMOBILA

Svaki dan prolazim pored toga
groblja strašeći se svojih
prometnih nesreća u snovima
Svake noći putujem poviše toga
groblja ne bojeći se nad njim
lutajućih olupina koje su
uskrsele iz provalija pored
cesta vijugava djetinjstva
Snijeg i noć ulaze u
razjapljena vrata očerupane strvine
Cink branika povremeno
zasjaji kad se pojavi mjesec
nad smrznutim morem muškosti
i obasja kutak sobe
gdje se nalaze pokali
automobilističkih utrka
Trkaće piste prolaze
ravno kroz šupljinu moga rebra
slomljenog naginjući se prekomjerno
preko željezne šipke ograde
koja dijeli rezalište od kazališta

STOLNA URA

Kuće su zamijenjene namještaj prodan
obitelj raspršena kao keramička
kutijica za nakit bačena
na pločnik s prvoga kata
Hodaš po staretinarnicama
viriš iz sada u nekada
prsti požutjeli od diranja medovine

obilne za bolesti i kašlja
Obilaziš i ne znaš reći
što točno tražiš: čaj
ili šalicu u kojoj si ga dobivao
umivaonik ili nečije lice
ručnik ili komodu u kojoj
je bilo pohranjeno zajedničko rublje
Svih tih noći u groznici
stajala je na ormariću
stolna ura kućišta od orahovine
Brojčanik od mjedi
presijavao je zvukove njezina dva zvona
koja su izbijala četvrtine i pune sate
Ako imam dužnika a žele mi uzvratiti
na brojčaniku je signatura:
Joseph Heichele, Fiume

OČARAVANJA

Duboko ispod magistrale
skupio se gradić, uvukao u sebe
kao ulični svirač od hladnoće
Raspored ulica, potrgane žice
električne gitare
premeću se od vjetra do vjetra
Tvoj te auto-radio opominje
nailazi krivina onakva kao da
dolje iza ugla jednodatnice
zaobilazi zvuk saksofona solo
Rastu usne glazbenika Depola
prema uvali koja svaki ton
stiša i uništi
Gore sa ceste trpe tabani
od vertikalna dimnjaka i kampanila
kada hodaš po njima iz nostalgije
Opet si zaboravio da se u kućama
mjesto koje nije za prezimiti
najžešće potpaljuju peći
iz čijih se dimnjaka ne vidi dim
a ujeda za oči
što je, naime, prirodni fenomen
tvojih oćaravanja

ANDREA ZLATAR: NEPARNE LJUBAVI, ZAGREB, 2002.

Svoju je prvu zbirku pjesama Andrea Zlatar (1961), sveučilišna profesorica, urednica niza relevantnih književnih publikacija, ispunila, kako se moglo očekivati, introspektivnim refleksijama o vlastitoj intimi. Ovo se tekstualno istraživanje dotiče lirike utoliko što njezin ispisivi alter ego vlastitu osjećajnost doživljava kao vrlo prijemčiv medij u kojem je, po prirodi stvari, mekša, nepojmovna mentalna stanja moguće deskribirati kao simulakrum trajnog, izvanverbalnog zbivanja. Pri tome su zamjetne različite tendencije. Ego u tekstu zadržava sponu, preko koje dobiva identitet, s izvantekstualnim autorskim glasom. Introspekcija lirskog nagnuća na mahove se približava meditaciji o sebi, ali poradi nekog meni ne posve shvatljivog razloga, taj se govor prekida upravo na mjestima gdje očekujemo da subjekt otpusti svoje kočnice i pokaže nam što bi to značilo izgubiti/izbrisati sebe u tekstu.

Slična se kolebljivost javlja i pri uvođenju drugog lika, ali ne i glasa, u pjesmu odnosno kod pozivanja na zamjensku osobnost. Autorica vrlo dobro zna na kojim bi tekstualnim spojevima trebalo potražiti onaj doista drugačiji glas koji bi nam pokazao što se sve rastvara, ili pak potiskuje u labirintima jastva, i gdje se staze različitih subjekata ukrštavaju a gdje mimoilaze. Slučaj bi tu funkcionirao s posljedicama namjere, a samosvijest bi se mogla na nov način odraziti/odbiti u tjelesnosti. Ako potrazi za drugim koja je potraga za sobom koje traži drugoga oduzmemo dimenziju iskustva, odnosno ako tu potragu tj. introspekciju smjeramo verificirati tekstem koji je aporijski neutralan spram žudnji subjekta i čežnji koja nastaje ispisivanjem, u samom tekstu, ono što dobivamo većim dijelom ostaje u sjeni osobnog, dnevničkog interesa, s kojim se u svakom slučaju može nesmetano i lagodno komunicirati.

*

ti znaš ono mjesto, moj vrat, dio gdje počinje rasti kosa.
tamo se rađa naš odnos, tamo je tvoj početak. moja koža
postaje meka pod dodirom kojim je želiš.
sjedimo sučelice,
između nas kore razrezane lubenice.
mornarska majica lubenicu čini podatnijom: bijeloplave
pruge, pa koštice, ljepljive ruke, odbačeni nož.
u pukotinama stola skuplja se slatkoća,
preko rubova razlijeva
večernji upit. sjedimo jedno nasuprot drugome: tko?
ti poznaješ svaki dio mene, ti me znaš,
od podneva do ponoći.

STRACH-TOUHA (I)

Dođi, kažeš, i ja odmah krećem. Čekam cijelu večer
 taj poziv, spremna. Još samo jakna i cipele. Da li baš te?
 Da li bih se trebala ponovno namazati?
 Da li mi se lice opustilo od čekanja?
 Sada je prekasno za odustajanje. Poznat,
 najpoznatiji put: dvije stanice tramvajem, desetak minuta.
 Još stotinjak stepenica, samo da još udahnem zrak.
 Otvaraš vrata prije zvona i ne mogu te gledati u oči.
 Po nama pravilno razdijeljena svjetlost. I tebi i meni:
 vrećica s kruhom, kutija sa sirom. A to potkrovlje,
 to obrnuto nebo, s dnom kroz koje propadam.
 Dok mi dodaješ vješalicu, dok te pitam za šlape,
 dok me ti pitaš je li zahladilo. Uvlačimo se u šalice sa čajem,
 unutra se razumijemo, žličicama dodajemo stanke.
 Brinem se i ti to znaš. Volim te na mrvice,
 na način male ptice. Želim bilo što: jednu točku,
 jedno slovo, jedan redak da označi
 ovaj iskorak iz vremena, ovo odbrojavanje
 udaljenosti, u jednoj jasnoj ljubavi — nejasan strah.

SONJA

III

sonja, moje prvo ime za nježnost: majka, prijateljica, ime
 za neostvoreni dodir, nedovršeni pokret rukom. sada, kada
 se iz utrobe ponovno pruža prema gore taj hladan obris
 smrti, strah istegnut i napet kroz sve žile mojega tijela,
 ponovno kažem: sonja. prsti isprepleteni u grču, bez snage
 za prihvat, bez snage za oslon. koncentracija na bol, za
 drugoga u sebi više nema mjesta, niti snage za pogled prema
 van.
 moja se pukotina svakim danom sve više otvara, svake
 noći kroz nju iscuri dio mene, i topline, i ljubavi. s njom,
 i ja sam načeta.
 nezaštićena.
 she worn blue velvet, da, i plave oči koje su drugi pamtili
 smeđima. ona je bila tu i sada je više nema: misli na engleskom,
 živi na engleskom, u noći, iza vjeđa sna, u neprekinutom
 disanju, u tijelu što je izdaje.

prije, dok je postojala budućnost ona je bila, ona je bila zaljubljena u mogućnost *svoje*ga života. bila je sigurna u tu mogućnost. upoznala se *gore* i upoznala je *dolje*. pobjegla je na drugi kraj svijeta da bi se srela s vlastitom smrtnošću. sonja: drugo ime za rak.

V

sonja: prvi dan bez sonje.

sonja: zvona zvone u podne, kiša staložena i tamna, ne kao ona od jučer, ili od nedjelje do danas, svjetlija i blaža. sve su to bili rituali odlaska, početak travnja, vrućica. bolnica, kraj. još nikoga nisam nazvala, nikome rekla, tako da je njezina smrt zasada samo moja. samo to, isuse, nigdje nemam njezinih stvari, dvije majice, bijelu i svijetloplavu, jedne dokoljenke, tamnožute. treća majica, gdje sam je ostavila, ona tamnoplava, gdje je?

ONTOLOŠKO POJMOVLJE I NAZIVLJE

Živan Bezić

Što više čitam suvremenu filozofsku literaturu, sve više opažam kako na tom području vlada velika konfuzija, osobito kad je riječ o ontološkoj tematici. Najveća zbrka vlada u razlikovanju pojmova biće i bitak. Slična se zbrka događa kod većine glavnih europskih jezika, a pogotovo u hrvatskome. Na hrvatskom kulturnom tlu je naime dugo gospodario latinski jezik, pa se naši filozofi nisu navrijeme potrudili stvoriti vlastito hrvatsko nazivlje.

Naglasujem da se u ovom radu obrađuje samo *ontološko* pojmovlje i nazivlje, i to u prvom redu njegovi bitni pojmovi i nazivi. O ostalim filozofskim i metafizičkim terminima ne ćemo uopće govoriti, jer to bi iziskivalo daleko veću i širu studiju. Usredotočujem svoju pažnju baš na ontološku problematiku stoga što neki moderni »filozofi« tretiraju ontologiju kao onkologiju.

Potrudit ću se obraditi svoju temu jednostavnim i razumljivim jezikom, premda se radi o dubokoj i teškoj tematici. Imam na pameti mudre riječi prof. B. Despota: »Raskoš bitka sabire se u jednostavnosti logike«¹. Znam da je to pretežak zadatak, ali vrijedan truda.

Ovaj sastavak je samo *pokušaj* bistrenja pojmova i oblikovanja leksičkih dubioza iz ontologije.

Kako na polju filozofije i metafizike postoje različita i suprotna mišljenja o ulozi i značenju ontologije kao takve, u svom izlaganju dat ću prednost duhu i rječniku klasične realističke filozofije, one tipa Aristotela i Akvinca. Ona će nam služiti kao polazište stoga što je najstarija, najozbiljnija i najjasnija. Zar Aristotel nije »maestro di color che sanno« (Dante)? Naravno, ni njegove se tradicije ne ćemo držati u svemu doslovce, ali ćemo ići njegovim stazama. Uvažit ćemo, dakako, i stavove modernih filozofa ukoliko imaju neku težinu.

Napominjem da se ovdje radi o dvostrukom predmetu, tj. o bitnim pojmovima iz ontologije te o njihovom izričajnom obliku. To je, dakle, i dvostruki posao: filozofska obrada pojmovnika i lingvistička formulacija istih pojmova. Jasnoće radi, oslonit ćemo se na grčke i latinske modele, a pomoći ćemo se i nekim od glavnih europskih jezika. Kratkoće radi, o svemu ćemo govoriti zbitno i sažeto.

ŠTO JE BIĆE ?

Početak ćemo s pojmom biće jer je ono osnovno i najlakše shvatljivo. Poznato je: »*Ens est primum notum*«. Fundamentalno pitanje naime glasi: što je to biće ?

B i ć e u s v o m k o r i j e n u

Očevidna je činjenica koju svi opažamo: oko nas postoje mnoge stvari, ljudi, pojave i svijet uopće. Sve te stvari, ljude i pojave zovemo jednom riječju »bića«. Mi smo sa svih strana okruženi bićima. Oko nas vrve bezbrojna bića, živa i mrtva, vidljiva i nevidljiva. Od davnina pojam bića označujemo jednostavnim riječima: *biće je sve ono što j e s t*, sve ono što bitstuje, sve što stvarno postoji.²

U ovom času ne ulazimo u zanimljivo i duboko Leibnizovo pitanje: zašto nešto postoji te zašto radije ne postoji ništa? Čemu uopće postoji neko biće? Odgovor bi na to pitanje mogao ispuniti čitava knjige. Mi ćemo se ovdje zadovoljiti s dvije kratke, ali auktoritativne, izjave. Aristotel veli jednostavno i sočno: »*Melius autem ipsum esse, quam ipsum non esse*«, a naš stari veliki filozof F. Petrić piše: »*Natura esse cupit, non esse ergo refugit et abhoret*«. ³ Mi zasad samo utvrđujemo činjenicu: bića zaista postoje, ona nisu fata morgana, a biće je sve ono što jest.

Odakle nam riječ biće? Ona je imenica izvedena od glagola *biti*, iz kojega se je preko pridjeva bitujuće-bijuće skratila u *biće*. Treće lice jednine od biti glasi *jest* i zato bića *jesu*. Gl. biti pak ima tri glavne funkcije. Prvo: existencijalnu, tvrdeći da nešto postoji. Primjer: Sokrat jest. Drugo: identifikacionu, jer kazuje što je to što postoji. Pr.: Sokrat jest čovjek. Treće: predikativnu, jer opisuje kakav je on čovjek: Sokrat je mudar. Prva je funkcija važna za svako biće ukoliko »jest« (est-ne, existentia). Druga je važna za štostvo bića (quid est, quidditas, essentia), a treća za biće kak(v)o jest (modus essendi, qualitas).

Izrazi biti i biće potječu iz staroindijskih, indoeuropskih i praslavenskih korijena, ali nije potrebno da ih ovdje nabrajamo.⁴ Na grčkome muško je biće *ho on* (bijući), žensko *he ousa* (bijuća), a srednji rod to *on* (bijuće). Aristotel u svojoj Metafizici za biće rabi izričaj to on, za ne-biće me on, za bit he ousia ili to ti esti, za biti einai i bitak to einai. Na latinskome biti znači esse, biće ens, postojanje existentia, a bit essentia. Na talijanskome imamo nomenklaturu: ente (essente), essere, esistenza, essenza. Na francuskome être, l' être, l' étant, l' existence, l' essence (substance). Na engleskome to be, being, Being, essence (substance), entity. Njemački ima sein, das Sein, der Seiende ili das Seiende, Wesen, Washeit.

B i ć e u s v o m p o s t o j a n j u

Govoreći o biću, vidjeli smo da je njegov jezični i stvarni korijen u gl. biti i stvarnom bivovanju (u latinskome ens – esse). Ako je nešto ili netko doista biće, mora biti-tu (Da-sein), tj. biće-vati, bivovati ili bivstvovati. Biće *jest* tu i sada, ono je jest-vo i nosi u sebi jest-venost, stvarno postoji ili existira. Lat. »*ex-sistere*« znači stati, stajati, postojati,

postaviti (se) i pojaviti se. Rezultat tog stajanja i pojavnog postojanja jest »*existentia*«. Hrvatski: postojanje, obstoje, obstojanje, bivovanje, biti-stanje. Ona označuje zbilju, stvarnost, činjenicu!

Existencija je, dakle, činjeničnost postojanja, faktičnost bića, čin bivovanja (*actus et factus essendi*).⁵ Svaka nam existencija poručuje: evo me, tu sam, postojim, nisam privid ili utvara, niti sam nekakvi abstraktni pojam. Moje je obstojanje konkretno i stvarno. »Ono što postoji jest uvijek i samo konkretno biće, svekolikost časova«. ⁶ Stoga je existencija bilo kojeg bića *prvi i bitni* »*constitutivum entis*«, prvotni existencijal. Nikakvog bića ne može biti bez realnog postojanja. Inače bismo upali u protuslovlje.

Fenomenalisti naglasuju pojavnost bića, ono što je osjetno i očito (grč. *faínoménon*, lat. *sensibilia*, Ladan: osjetnine). Kant priznaje fenomenalnost bića, jer se ono očituje kroz osjetnine. Međutim, ono što je stvar u sebi (*Ding an sich*, *noumenon*) mi ne možemo dokučiti iako je ono nosilac bića. Još naglašeniji fenomenalisti, poput Sartre-a, uvažuju jedino fenomene, jer su oni tobože samostojna bića bez ikakve pozadine, tj. *numena* koji stoje iza njih. Biće fenomena opstoji po sebi i za sebe (*l' être en soi i pour soi*). Za fenomenologe su »*l' apparaitre*« i »*l' être*« isto.⁷

U novije se vrijeme najviše bori za povratak bića i bitka u filozofiju M. Heidegger prekoračujući filozofe zbog njihova zaborava. On općenito razlikuje »*Sein des Seienden*« (bitak bića) i »*Seien des Seiens*« (bitak bitka), ali nikad nije izvršio jasno razlikovanje među bićem i bitkom, stalno podržavajući njihovu dvosmislenost. Existenciju tumači kao »*das ekstatische Wohnen in der Nähe des Seiens*«. Ona je *Da-sein* (tu-bitak), a bit je *So-sein* (to-bitak). Heidegger je još najjasniji kad piše: »Biće je neko tko ili neko što«. ⁸ Kako se bitak očituje u biću, važnije je biti -tu nego biti-to. Na taj se način i Heidegger pridružio koru fenomenalista, ali ne zatajujući bitak.

Budući da su bića sve što postoji, ima li u tom šarenilu nešto slično i nešto jednako? U onomu što im je bitno – a to je postojanje – sva su jednaka, sva uživaju existencu. Razlikuju se pak po tome kakva su. Njihova ih svojstva dijele na sljedeće vrste ili razine: I. neživa materija, mrtve stvari (*entia anorganica*). II: živi svijet, sve što je živo (*entia organica*) što se opet razvrstava u a) biljke, b) životinje i c) ljude. III: duhovna bića bez primjese materije (*duhovi, entia spiritualia*).

Još ima jedan nevidljivi svijet, ali sa stvarnim obstojanjem. To je svijet ideja (*entia rationis*, Ladan: mišljevine) koji postoji u čovjekovim mislima i osjećajima. Idejni svijet nema materijalnu obstoynost, no svejedno je realan i nazočan u čovječjem umu: misli, čuvstva, ideje, brojevi, pojmovi, snovi, a zatim lica iz mašte, bajki i mitova te neka vrsta »*antimaterije*« (kao što su sjena, mrak, gluhoća, sljepoća, tj. *entia privativa*). Biće obuhvaća sve postojeće u fizičkom i metafizičkom redu.

A je li i Bog stvarno biće? Ako pri tome mislimo da bi on bio materijalna stvarnost, takav Bog ne može postojati. Njegova obstoynost pripada stvarnosti metafizičkog reda. Božje biće ne pripada stvorenome svijetu i takva se kategorija bitka ne može ni zamisliti u primjeni na božanstvo. Božanska stvarnost daleko nadilazi svaku zemaljsku i kozmičku realnost, među njima ne postoji znak jednakosti. Bog nije obično biće, nego Biće po sebi (*Ens per se*), vrhovno i vječno, duhovno i savršeno, sam Bitak (*Ipsum Esse*). Prabiće i Prabitak!

BIĆE I BITAK

Red je da sad ispitamo razliku između bića i bitka. U čemu se ona sastoji?

Biće (ni)je bitak

Vidjeli smo, biće je ono što jest (id quod est, ce qui est, quelque chose qu' existe dans la realite'). Ono je nešto konkretno i aktualno postojeće (ens, l' ente, l' étant, being, das Seiende) ili ontologijski izraženo: esse in actu, factus essendi. U biću je naglašeno bićevanje, bivovanje i postojanje, dakle existencija. No biće mora biti ne samo logički zamislivo, već i realno ostvarivo, ono je esse in re, esse-re. Termin biće služi kao odgovor na pitanje da li uopće nešto postoji (an aliquid sit?), čiji je odgovor : biće jest, jer postoji (ens est in re).

Biće ipak nije bitak. Sve što jest u sebi nosi bitak, ali ono samo nije autentični bitak. Hajdegerski rečeno: biće je »kuća bitka« jer u njemu boravi sam bitak. Bitak obitava u biću. No ovaj ne možemo zamisliti kao puki fenomen bića ni kao njegov istovrsni uzrok. Bitak je *izvor, princip i počelo* bića. Biće naime traži, zbog svoje kontingentnosti, ne samo obstanak nego i postanak, tj. r a z l o g obstanka (cur est, causa), temelj postojanja (quomodo est, substantia) i način bivovanja (quid est, essentia). *Bitak* (to einai, to Esse, L' Etre, Being, Das Sein) je i korijen i temelj i načelo cjelovitosti bića. On više nije prosto da-sein, već sâm o i absolutno Das Sein. U njemu se kriju sva prapočela bića: temelj nastajanja i postojanja, bit i narav svakog bića.

Prema Aristotelu bitak je ne samo ono »što jest«, već i ono »po čemu jest«, njegovo utemeljenje. Bitak je »principium essendi« svega što postoji i može postojati. On je počelo svih konkretnih bića što u sebi imaju svoje postojanje (esse), vlastitu materijalnost (hoc esse), oblik (tale esse) i, što je najvažnije – *razlog* postojanja (quia esse). Iz lanca uzroka Bitak se penje u sferu Razloga i Počela. Bitak transcendiraju pojava.

Kao načelo i počelo bitkovanja bitak je utemeljujuća i utoliko zajednička dimenzija svih bića, tj. ono što ih drži u bivovanju. Bitak je općenitost a biće je konkretnost i posebnost. Bitak se aktualizira i očituje u biću te na taj način biće ipak participira na Bitku, pa ga se donekle može nazvati i bitak (ali s malim početnim slovom). No, to ne znači da se oni dvoje poistovjećuju. Premda se Bitak očituje u fenomenu bića, među njima ostaje nepremostiva i bitna razlika.

Mile Babić vidi opoziciju bitak-biće ovako: »Bitak se objavljuje, ostvaruje i konkretizira u bićima. Bića su, dakle, manifestacija i realizacija bitka. Bitak je apstraktan, općenit i nevidljiv, a bića su konkretna, pojedinačna, vidljiva. Bitak je, prema tome, nešto što sve obuhvaća, nešto najopćenitije, on je apsolut. O tom bitku govori filozofija, a sve druge znanosti govore o bićima.«⁹ Ž. Škuljević nadodaje. »Bitak je biće ono najviše jer ničeg povrh bitka ne može biti i bitak bivstvuje kao vrh i svrha svih bića.«¹⁰ Stoga pojam bitka spada u filozofska »universalia«, a biće u »singularia et concreta«.

Svaka »filozofija započinje mišljenjem bitka.«¹¹ I svi su se veliki filozofi s njime bavili. Počevši od Parmenida, uz Aristotela i Tomu Akvinskoga, to je učinio i Platon.

Njemu je srž bitka u ideji, posebno ideji Dobra. Kantu bitak ostaje skriven, u sebi nespoznatljiv, a spoznatljiv jedino u fenomenima. Hegelu je bitak u dinamici i dijalektici Duha. Modernisti zabacuju metafiziku i ontologiju kao abstraktna učenja, jer bitak protežu simplicistički na sve postojeće. Stoga vele: »A force de signifier tout il ne signifie rien« (natežući značenje bitka na sve, on ne označuje ništa).

Proti toj zaboravi bitka ustao je Heidegger u svome glasovitom djelu *Sein und Zeit*.¹² U njemu je želio nanovo oživjeti ontologiju, ali fenomenalističkom metodom, i otkriti smisao bivstvovanja. On je htio uspostaviti jednu novu »fundamentalnu ontologiju«. Njemu je pitanje biće/bitak po sebi razumljivo i očevidno, no drugo je pitanje je li i njegovu čitatelju. Sumnjam je li u svom teškom i kompliciranom jeziku, punom novih i neobičnih kovanica, uspio postići svoj cilj. Čini se da je pojam bitka još više zamrsio vezujući ga uz vremenitost. Sve njegove subtilne analize, više antropološke nego ontološke, nisu mogle uroditi jasnom sintezom. Odbacio je tradiciju na uštrb jasnoće, a sam pojam bitka sasvim prizemljio (bačenost u svijet, in-der-Welt-sein) i povremeno (Sein zum Todes, Zeitlichkeit). Kasnije je i sam učinio jedan zaokret (Kehre) u svom filozofiranju, pa je polazio ne od tubitka bitku, već od samoga Bitka.

T r a n s c e n d e n c i j a b i t k a

Budući da ni jedno biće nije po sebi nužno već kontingentno, ono postulira svoj *razlog u Absolutu* koji nužno jest, po sebi jest i proizvodi svako jestvo, bez kojega ne bi nikad postojalo nikakvo biće. Taj absolutni Bitak jest iskonska stvarnost i biće po sebi, ničim uvjetovano (Ipsum Esse, Esse per se). Praiskon svega što postoji. Da postoji Das Sein, najbolji je dokaz naš osobni Dasein. Pošto bića nisu »causa sui«, moraju imati prvotniji razlog postanka i obstanaka.

Prirodno biće je ona stvarnost koja je pojavna, satkana u kategorijama prostora i vremena, dakle složena (realitas *complexa*). Naprotiv, Bitak je jednostavni entitet, nesložen i duhovan, izvan kronotopa, vječan. Dok je biće dostupno iskustvu kao vanjski fenomen, Bitak je dostupan jedino inteligenciji i intuiciji, koje su sposobne gledati preko pojavnosti u sami njezin temelj. Prema tome uvid Bitka transcendira osjetnine i prodire u počela svih bića, u sam njihov bitak. Zrenje Bitka je neka vrsta duhovnog iskustva.

Sve upravo navedene oznake Bitka – absolutnost, nužnost, vječnost, jednostavnost, duhovnost, stvaralaštvo (Ens simplex, Ens spiritule et aeternum, Esse absolutum, Esse in se, Ipsum esse, principium essendi) – upućuju na religioznu konotaciju Bitka. Takav Bitak vjernici oduvijek zovu *Bog*. Tajna Bitka naime izmiče razumu i vodi k vjeri. »Questo sapere di non sapere è la mia religiosità«, veli agnostik N. Bobbio. Božji bitak je počelo (principium) i čin bivstvovanja (actus essendi), u kojemu su bit (essentia) i bivovanje (existentia) isto. Bog je iskonsko, jedno i jedinstveno Prabiće, u kojemu nema nikakvih dijelova niti složevina.

Ukoliko je Bog bitak u sebi i po sebi, on spada u ontologiju i metafiziku. Ukoliko je Počelo i Temelj svega postojećeg, o njemu nam govori filozofija i teodiceja, a ukoliko je Stvoritelj i Odkupitelj čovječanstva, predmet je izučavanja religije i teologije. S bilo kojeg vidika sagledan, Bog je »der Grund wodurch das Seiende ist«. ¹³ Još bolje – Urgrund!

Znamo iz Biblije da je Bog sam sebe izjednačio s Bitkom. Na Mojsijevo pitanje o svom imenu Bog odgovara: »*Ja sam onaj koji jesam*« (ejeħ ascher ejeħ). Može se ovoj božanskoj definiciji dati i više existencijalni smisao: Ja sam tu (za vas), svejedno osnovna i bitna oznaka Jahve jest jestvo ili Bitak.¹⁴ I Krist je svečano izjavio Židovima: »Prije nego bijaše Abraham, *ja jesam*« (Iv 8: 58).

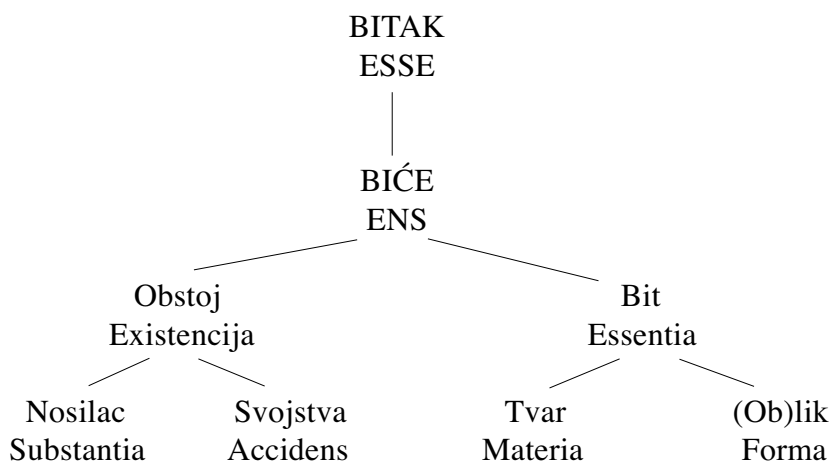
Ako je Bog Onaj-koji-jest, vječni aktualni Bitak, koji je absolutan i useban (causa Sui), onda on mora biti i uzrok svih bića (causa entium) jer ova kao takva nemaju u sebi razlog obstanka. On je na taj način jedini mogući Stvoritelj svijeta, ljudi i svega što postoji. Dobro je to izrekao filozof Hribar: »Nema najvišeg bića ako nema bića, ali biće je moguće samo na osnovu najvišeg bića«.¹⁵ Već je stari Mudrac napisao: »Bog nije stvorio smrt niti se raduje propasti živih: on je sve stvorio zato da *budu*« (Sap 1:13), tj. da postoje.

Doduše, tzv. negativna teologija tvrdi da ljudski um ne može shvatiti božansku bit i bitak jer oni nadilaze snagu našeg uma, te stoga dopušta samo one pojmove o Bogu koji nam kažu što Bog nije i ne može biti. No ozbiljna teodiceja i teologija ipak se mogu razložito odvažiti izreći barem one osnovne pojmove o Bogu što nam ih dozvoljava i opravdava »*analogia entis*«, najbolja ontološka metoda.¹⁶

Nedavno izbijanje filozofije i »teologije« o »Božjoj smrti« (god-is-dead-theology) ponovno je aktualiziralo problem bitka. No, ta je neobična teologija umrla prije nego ga je i sama uspjela riješiti, pa je suvišno o pokojnima govoriti. Ipak treba reći da je fizika ograničena znanost, pa tamo gdje prestaje fizika počinje metafizika.

BIĆE I NJEGOVA BIT

Da bismo mogli bolje razumjeti bitne ontologijske pojmove, donekle će nam pomoći sljedeća skica:

Kako vidimo, BITAK (to einai, Esse) je biće koje pripada transcendenciji, označuje iskonsko, absolutno, vječno, duhovno i stvariteljsko Biće, koje je počelo i razlog svega što postoji, samo sebi je dostatno. Bitak je izvor ontogeneze i temelj ontologije. Prvi je i posljednji razlog svega. Ne pripada ovome svijetu, pa stoga nije biće kao svako drugo (stvoren) biće.

BIĆE (to on, ens) je ona stvarnost, bilo koje vrste, koja realno existira. Bića se pojavljuju u svijetu kao fenomeni pristupni osjetilima ili ljudskom razumu (osjetnine i mišljevine). To su dakle sva postojeća bića u kozmosu. Pošto biće po sebi nije nužno i ne mora postojati, ono mora imati svoj razlog obstanka u vječnom stvaralačkom Biću/Bitku.

Budući da bića nisu jednostavna već složena stvarnost, ona postoje u dvama dimenzijama, naime kao stvarni obstoje/existentia i kao bit/essentia tog obstoja. Prema tome, prvi je element bića EXISTENCIJA (einai, existentia, esse-re, Da-sein) ili hrvatski: postojanje, obstoje, jestvo, bićevanje. Kako ono reče Nietzsche: »Postojanje čini zbilju svega zbiljskoga«. Existencija je »esse in actu« i kao takva ne samo jest-vuje, nego i djeluje, što znači da je aktivni element bića. Njezino postojanje i djelovanje su dokaz da ona nije »ništa«, već »netko« ili »nešto«, što je izniklo iz ništavila (ex-sistentia!), pa stoga više nije ništa nego nešto. Kao »actus« znači prije svega mogućnost djelovanja (dynamis, potentia) pa onda samo djelovanje (energeia, actualisatio) i najzad njihov učinak ili djelo (ergon, actum). Pasivna mogućnost bića pretpostavlja aktivnu moć Bitka.

Kako je »existens« subjekt i djelatnik obstoje, ova nikako ne može biti predikat. Existencija sub-sistira svim predikatima i svojstvima koje ima, pa je dobila i naziv SUBSTANCIJA (hypostasis, hypokeimenon, substantia) po glagolu sub-stare, što znači stajati ispod, biti podloga. Hrvatski kazano, ona je podloga, podmet, podstavnik, samostojnik, zasebak, temeljac, osnova i nosilac svih njemu danih svojstava. Kad se govori o ljudskom biću, substancija je osoba. Zasebak još zovu i substrat na kojemu počivaju određena svojstva ili opet nositelj priroka.

Substancija nije po sebi, ali jest o sebi, samostalni je entitet. Ona nije isto što i esencija ali je, kako ćemo vidjeti, njezin parnik i su-bitnik. Svojstva i oznake koja podstavnik nosi zovu se jednim imenom AKCIDENTI (symbebekos, accidentia), hrvatski: pripadak, prirok ili prigodak. Njihovo je tipično svojstvo »esse in alio«, postojati u drugome, jer im je nositelj neko drugo biće, tj. zasebak. Dok je substancija nepromjenljiva, akcidenti se mijenjaju, nebitni su i sporedni, dolaze novi ili stari nestaju.

Neki substanciju zovu i »ousia« zbog toga što je ona jezgra bića koja se ne mijenja, no taj naziv nije preporučljiv zbog moguće zabune s esencijom. Boecije ju je nazvao boljim izrazima »subsistentia« (ousiosis) i »hypostasis«. Descartes svodi cijelu realnost na dvije substancije: »res cogitans« i »res extensa«, tj. duhovne i protežne stvari. Za Spinozu je substancija »ono što je u sebi i razumljivo po sebi« (*Ethica I*, def. 3). Ako je u ontologiji nosivi temeljac sve nadgradnje (substratum, fundamentum), onda je u jezičnoj upotrebi »subjectum« kojemu se pridaju razni predikati.

Dakle, predikati, svojstva ili akcidenti pripadaju subjektu, odnosno substanciji. Stoga su oni s njome korelativni pojmovi. Rukavci su, odljevi matičnog toka rijeke. P.G. Gilbert je dobro napisao: prirokovu »esse« jest »inesse« u njegovu subjektu.¹⁷ Uzmemo li primjer

iz antropologije, vidimo da je čovječja osoba substancija, stalna i doživotna, a njezine misli i čini su akcidenti, što se mijenjaju, a kojiput i proturječe.

Biće znači: biti kao bit

Kako smo upravo vidjeli, existencija je samo prvi elemenat bića, a drugi je njegova BIT (ousia, essentia), u dužem obliku *bitnost* (u odnosu na bit ima abstraktnije značenje). Naime sve što postoji jest »nešto« ili »netko«, a u njima se već krije postojanje nečega što je »što« ili nekoga koji je »tko«. Ako netko ili nešto postoji, ono mora imati i svoj sadržaj, svoje što-stvo, neku stvarnu narav, a ne samo verbalnu. Postojanje jest obstojanje nečega ili nekoga po čemu ono najprije : a) jest, tu stoji (prazna vreća ne može stajati), postoji, pa ako je nešto bivstvujuće b) mora imati bitstvo ili bit, tj. jest-što, kakvoću koja biću daje sadržajnost i značenje, neko što-stvo koje zovemo bit bića. Bit također sadrži i ono jedinstveno nešto po čemu je neko biće upravo ono što jest te se razlikuje od inoga bića. U znanstvenom pogledu bit stvari uvijek ulazi u njezinu definiciju, koja je njezin prokazivač. Bit biću osigurava istovjetnost (identitet) u trajanju.

Po samoj činjenici obstojanja bića se ne razlikuju, jer postojanje uživaju sva jednako. Postojanje kao takvo jest ono što je svim bićima zajedničko, dočim je bit ono što je slično samo istoj vrsti bića, a svim ostalima je različito. »Esse« (existencija) kaže da nešto jest, a »essentia« (bit) otkriva što i kakvo jest, kvalitet bića. Bitkovitost obuhvaća totalitet bića a bit njegovu kakvoću. Francuzi, poznati po svojoj jasnoći, to lijepo kažu, bit je »ce qui fait qu' une chose est ce qu' elle est, mode d' être des étants«.

Existencija uzbiljuje stvari (esse est), a esencija biće individualizira i konkretizira: esse quid. Nijemci za to imaju zgodne izraze: obstojanje je »Sein dass« ili »da-sein« (tu-biti), a bit je »Sein – was« (što-biti, to-biti ili taj-biti). Za bit imaju i posebnu imenicu »das Wesen«, za koju Hegel tvrdi: »Die Wahrheit des Seiens ist das Wesen« (Istina bića jest bit). Tu-bitak je u prvom redu prostorna kategorija, a to-bitak ili taj-bitak su kvalitativni. Osim redovitog termina bit, isto se značenje može izraziti hrvatskim nazivima: štostvo (quidditas, Washeit), ovstvo (haecceitas) te našom prastarom imenicom *suština*, čije su posestrime sutnost, suće, sućanstvo (Kašić) i srž. T. Vereš »quidditas« prevodi sa »štota«.

Premda bitstvovanje/existencija i bit/esencija treba pojmovno dobro razlikovati, oni su dva koeksistentna pojma i stvarnosti. Uvijek su-postoje zajedno, jer ni jedna ne može imati samostalan obstanak. To su ontički sijamci koji uvijek ostaju bitno i bićno povezani, ne mogu živjeti odvojeni (što pokazuje i stvarnost čije je ime pri-sutnost).¹⁸ Obstoynost ne može bivovati bez biti. Inače obje padaju u ništavilo te ne mogu biti nešto. Ta se činjenica daje izreći i jednačbom: biće = bitstvovanje + bit, ili tubitak + tobitak. Tek usko ujedinjeni esse i essentia tvore cjelovitost bića.

Budući da je biće složena stvarnost u sebi i u svojim elementima, ono je poput složene existencije (tj. substancija + akcidens) jednako spoj dvaju sastojaka koji se zovu tvar i lik. Takvo nam je poimanje esencije pružio Aristotel svojim hilemorfizmom. TVAR (hyle, materia) je građa, gradivo ili »materijal« od kojeg se jedna stvar tvori i oblikuje, ali ne u materijalističkom smislu. Tvar postoji ne samo u prostoru već i u intelektu kao »nešto«

neoblikovano i neodređeno (*quid indeterminatum, ali determinabile*) što vapi za određenjem i oblikovanjem, te kao nešto pasivno što očekuje aktualizaciju da bi postalo biće. U tvorbi bića tvar je ono što je virtualno i moguće kao potencija koja traži svoj akt. Materija je nosilac promjena i očituje se kao protežnost, otpornost, težina i masa.

OBLIK, kraće Lik (morfe, forma) je ontološki odgovor na potrebe materije, tj. daje joj određenost i oblik (dakle *quid determinans et formans*), njezin akt i aktualizacija. Forma je unutarnje načelo oblikovanja tvari i ujedno njezin vanjski lik. Ona je unutrašnji plan ili nacrt (Slovenci kažu: *snov*) sastojbe bića i tvori temeljnu strukturu stvari, kako je zovu moderni mislioci. Za bolju ilustraciju poslužimo se starim slikama: čovjek je tijelo + duh, bezlična gromada mramora jest tvar, a isklesani lik je npr. Mojsije. Ili još: gruda snijega iz kojeg se oblikuje snješko. Kako se tvarolik može mijenjati kazuju nam metamorfoze jaja i kokoši, žira i hrasta, ličinke i leptira. U fizici i kemiji su »*materia prima*« elementi, atomi, molekule iz kojih se oblikuju spojevi, tjelesa i stvari. Forma je tvorilo tvari.

Kao što u svakom biću existencija/esse i bit/essentia idu nerazdvojivo skupa, tako su isto uvijek bićno povezani tvar i lik. Ne postoji tvar samo za sebe kao ni lik bez onoga što oblikuje. Bitkovanje i bit, tvar i njezin lik čine ontičko jedinstvo u složenosti bića. Svi pak ontički elementi nalaze svoju iskonsku jednost u bitku prema staroj izreci: »*Omne ens est unum, verum, bonum et pulchrum*«. Svako je biće jedno, istinito, dobro i lijepo.

Homofone i homosemne inačice

S ovim dosad protumačenim pojmovima i pripadnim nazivcima uglavnom smo obradili samo bitno pojmovlje i nazivlje iz ontologije. Usput smo već spomenuli i neke njihove sinonime ili inačice koje ih prate. Kako nije moguće sve njih navesti i protumačiti u jednom zbitom članku, još ćemo vrlo kratko istumačiti barem one najvažnije i najčešće upotrebljavane termine.

Prije svega ćemo dati kratko određenje onih znanosti kojima takvi termini i pripadaju, a to su ontologija i metafizika.

Već smo spomenuli da je ONTOLOGIJA (*ontos*, gen. od *on* + *logos*) filozofska grana koja govori o biću kao biću, tj. ukoliko jest. Ako se biće uzme u svom najdubljem utemeljenju, ontologija se može definirati i kao nauka o bitku. Kako prevesti ontologiju na hrvatski? Poštujući ontološko razlikovanje bića i bitka, kad na prvo mjesto stavljamo pojam bića, imamo bićeslovlje. Stavimo li u središte bitak, dobivamo bitkoslovlje. Po mom mišljenju, najbolje je naglasiti njihovo zajedničko »*esse*«, pa dobivamo *bitislovlje* (Šulek preferira *bitoslovlje*). Taj izraz doduše nije uobičajen, ali ima prednost pred biće- i bitkoslovljem zbog njihove nalikosti s bič i bitka. *Ontologizam* nema adekvata u hrvatskome, a označuje filozofski pravac koji sve postojeće izvodi iz pojmovanja bitka.

Kao filozofska disciplina ontologija je osnovni i temeljni dio METAFIZIKE (grč. *meta ta fizika* sa značenjem poslije fizike, iza fizike, nadfizika).¹⁹ Kao stvarnost metafizika je onaj svijet što postoji iznad ovog vidljivog svijeta (nadsvijet), izvan naše prirode (nadpriroda, nadnarav), tj. *onkraj* prostora i vremena, dakle *onostranost*. A kao znanost metafizika je Aristotelova »*prva filozofija*« koja propitkuje nadosjetilna i nadiskustvena bića, ukratko meta-empiriju. Ona proučava počela i smisao cijele stvarnosti, totalitet zbilje

ukoliko je zbilja, same korijene bića. Istražuje posljednje uzroke i razloge svega postojećega te smisao svih umskih kategorija. Srž je filozofije.

Metafizika, po Kantovim riječima, proučava »sve što mogu znati«. Kad već pretendira na »sve«, mora nadići fizički svijet, i tako prelazi u TRANSCENDENCIJU (od lat. *transcendo* = prelazim prijeko, nadilazim). Transcendentalno znanje Kant obično izrazuje binomom »a priori«, tj. ono što se misli prije svakog iskustva, dok su stariji filozofi tražili onkraj poslije (a posteriori) ograničenog i manjkavog fizičkog iskustva, u metafizici. N. Hartmann gradi svoju transcendentalnu ontologiju preko fundamentalnih i modalnih kategorija. Slovenski pjesnik A. Rebula je izrazio svoj svjetonazor jednostavnim riječima: »Moje je obzorje transcendenca«. Dakako, materijalisti, naturalisti, pozitivisti i scijentisti (da i ne govorimo o nihilistima) zabacuju svaku onostranost kao verbalnu akrobatiku. Oni ostaju okovani *imanencijom* (ovkraj, ovostranost, Ježić: usutnost).

U semantično polje ontologije i metafizike spadaju još neki termini koje smo već usput spominjali, a da im nismo definirali značenje i jezični oblik. To ćemo pokušati sada u najkraćim formulacijama.²⁰ Primjerice BIVANJE nije isto što i bivovanje ili bitkovanje (*esse*). Osim što može označivati bivovanje na prekide, izrazuje postanak, nastanak i rast nekog bića (grč. *fyomai*, lat. *fieri*, njem. *Verden*, engl. *becoming*, fr. *devenir*) u njegovu trajanju ili *nastajanju*. Kad ima oznaku događanja, onda se naziva još i *zbivanje*.

Svakim zbivanjem nastaje i neka *zbilja*, koja djeluje u dinamičnom obliku. Ako se radi o statičkom ozbiljenju, bolje odgovara izričaj *stvarnost* (*realitas*, ne *tvarnost*). Ni zbiljnost ni stvarnost nisu vezane jedino uz osjetilnu percepciju, zbog čega moramo računati i s metempiričkom zbiljom i stvarnošću. Kako se kod zbivanja radi o ontološkom procesu, njime se bavi tzv. procesna filozofija.²¹

O esenciji bića kao suštini već smo govorili. No, kod ovog pojma začuđuje obilje termina o istom pojmu: SUŠTINA, sutnost, sućstvo, sućanstvo (Kašić), suće i sućina (Ježić). Svi nam ti izrazi dolaze od staroslavenskoga »sonšte«, participa od gl. *biti* (odatle nam dolazi i »nasušni hljeb«). Isti korijen nalazimo i u živim riječima prisutnost i odsutnost. Za oznaku *biti* stvari još imamo i nazivak *ovost* (*haecceitas*). Budući da umnožba naziva za isti predmet nije dobra, stara naša suština ostaje kao termin koji se preporučuje.

Dogodi se da poneko krivo upotrebljava naziv ENTITET, najviše ga vezujući s esencijom. Upravo je obratno, entitet (*entitas*, izvedenica od *ens*, hrvatski *jestvo*) naglasuje bićevitost, existenciju, na račun esencije. Ističe biće kao biće u njegovu postojanju bez obzira na njegovu kakvoću. U pitanju entiteta važnija je jedna druga stvar: njegova nužnost, odnosno ne-nužnost ili *kontingencija*. Ova latinska riječ (od *con-tingere* = umočiti u nešto, oslanjati se na nešto) u filozofskom rječniku znači ne imati razlog obstanka u samom sebi već u drugome, *biti* uvjetovan nečim izvana, tj. zavisiti o nekom prvotnijemu. Stoga sva nenužna bića (*entia contingentia*) zahvaljuju svoje postojanje absolutnom Bitku, kao temelju svakog bitkovanja.

U ontološkom rječniku često susrećemo hrvatske riječi PRIRODA i NARAV (*physis*, *natura*). Riječ *priroda* ima više značenja: 1. sva stvorenja skupa u njihovoj prvotnoj čistoti te ono što je njima urođeno ili prirodno (*natura* dolazi od *nasci*, *natus* = rođen); 2. sve ono samoniklo što nije napravio čovjek; 3. krajolik izvan urbane zone; 4. često se uzima

i za pojam bit, a kod čovjeka za ćud ili temperamenat. U ovom se značenju najčešće rabi izričaj narav. Osim značenja prirode pod br. 1 u filozofiji se riječ narav redovito koristi u posebnom značenju, tj. kao načelo djelovanja (*principium operationis*). Ona je svojstvo prirode da može djelovati. Odatle stari axiom: »Agere sequitur esse«, djelovanje slijedi narav.

Na taj način termin narav prvobitno ukazuje na dinamičan vid prirode (akcija), zatim i na njezin statički vid (u njezinoj sinkronoj pojavnosti) te i na njezin strukturalni aspekt, tj. na bitnu, unutaraju i stalnu ustrojbu prirode. Filozofija prirode je danas omiljela tema znanstvene reflexije (*Naturphilosophie*). No već je i Spinoza pridavao veliku važnost ulozi prirode (sjetimo se *Natura sive Deus, natura naturans, natura naturata*).²²

Završavamo s tri jezično bliska i ontološki zanimljiva izraza – nešto, netko i ništa. NEŠTO (*aliquid*) je neka neodređena vanljuska stvarnost (nismo rekli: tvornost!), biće koje obično nije živo, a nije uvijek ni konkretno, ali je riječ-simbol za neku zbilju. »Nešto« je neko-što, postojeće »što« (*quidditas*) i nikada se ne smije čitati kao ne-što. Upućuje na neki neodređeni entitet, na nešto što se može primijeniti na svako biće. Obuhvaća i osjetnine i mišljevine, ali ne u cjelovitosti, već u nekom brojčano manjem dijelu svemira bića, dakle kao »pars pro toto«.

NETKO (*aliquis*) također nije ne-tko, nego neki »tko«. Odnosi se na živo, *osobno* i ljudsko biće, ali neimenovano, neodređeno a možda i nepoznato. Simbolizira čovjeka i njegovu osobnost. Netko je vršilac radnje, ali kao nepoznati subjekt. Može biti bilo tko, a u kolokvijalnom žargonu može označivati i čovjeka koji je dobio na važnosti, stekao ugled te postao »netko« ili »nešto« u društvu (ličnost!). U filozofiji je netko predstavnik ljudskog roda i ništa više.

Napokon NIŠTA (*nihil, non-ens*) je sudbonosna riječ koja eliminira svaku ontologiju. Mislav Ježić je piše i kao »ništo«, a u svakom slučaju ona niječe biće i bitak uopće. Odbacuje svako »što«, a izrazom »nitko« negira ljudska bića kao takva (doduše pučke riječi nitkov i ništarija potvrđuju čovjeka, ali kao moralnu negaciju). Ništa nagoviješta absolutno ništavilo, koje je za ozbiljnog mislioca nezamislivo. U misaonom naporu da ga se shvati, ono se obično zamišlja čak kao neki bitak. Dade se zamisliti jedino kao polje potencijalnosti bitka. U tom je smislu za Heideggera ništa stvaronica bitka ili »kućište bića«. Kad Meister Eckhart tvrdi »extra esse et ante esse solum est nihil«, zaboravlja da je ono »nihil« samo puki zamišljaj, njegov umni konstrukt.

Kako ne može biti mosta između nešto i ništa (*medium, tertium non datur*), među njima postoji nepremostiv jaz. Stoga onaj koji niječe nešto uopće i sam upada u ništa i pravo je filozofsko čudovište kad može propovijedati nihilizam, tj. radikalno i načelno nijekanje stvarnosti. Nihilizam postoji u raznim varijantama. Ontološki niječe svaku zbilju, gnoseološki istinsku spoznaju, kozmološki »vidi« vakuum, prazninu i privid svemira. Ipak je najopasniji axiološki ili etički nihilizam koji niječe svaku vrijednost postojećega i ljudskog života napose. Takav nihilizam vodi čovječanstvo u moralnu katastrofu, jer ga ljudi shvaćaju ozbiljnije od onih drugih nihilizama. Filozofirati se ne mora a živjeti se svakako »mora«, uza svu »ništavost« ljudskog života, pa makar nihilistički, anarhistički ili utilitaristički.

No i čovjek i priroda se groze od ništavila. »Horror vacui« je prastari doživljaj jeze i tjeskobe pred totalnom prazninom svega. Sama naša narav naginje i stremljenju životnom i spoznajnom realizmu kao i samo naše zbiljsko postojanje. Izađemo li pak iz sama sebe i iz našega sitnog planeta pa bacimo pogled na golemi nebeski svod i njegova nepregledna prostorja s milijardama zvijezda i sazvijezda, ne možemo se bez iskrenog čuđenja ne zapitati: zar nije divno da jest Nešto, a ne ništa? Nije li čudno i čudesno da ipak postoji Netko a ne nitko?! U općem ništavilu ni nas ne bi bilo. Ovako smo ipak biće koje traži sreću u tubitku i sadabitku, a naročito u vječnome Bitku.

LITERATURA (osim već citiranoga)

- J.-P. Sartre, *L'être et le néant*. Gallimard, Paris 1943.
 E. Gilson, *L'être et essence*. 2. izd. Vrin, Paris 1962.
 J.B. Lotz, *Der Mensch im Sein*. Herder, Freiburg 1967.
 E. Nicolletti, *Esistenza ed essere*. Ed.2., Studium, Roma 1968.
 G. Kopaczynski, *Linguistic Ramifications of the Essence-Existence Debate*. Un. Pr. of Am., Washington 1979.
 I. Prigogine, *From Being to Becoming*. Freeman, S. Francisco 1980.
 T. Akvinski, *Izabrano djelo* (pr. T. Vereš), Globus, Zagreb 1981.
 P. Aubenque, *Le problème de l'être chez Aristote*. PUF, Paris 1983.
 B. Weissmahr, *Ontologie*. Kohlhammer, Stuttgart 1985.
 Aristotel, *Metafizika*. Prev. T. Ladan. Globus, Zagreb 1988.
 J.B. Lotz, *Die Grundbestimmungen des Seiens*. Tyrolia, Innsbruck 1988.
 A. Knežević, *Filozofija i slavenski jezici*. Hrv. fil. društvo, Zagreb 1988.
 Aristotel, *O nastajanju i nestajanju*. Grafos, Beograd 1989.
 M. Ježić, *Mišljenje i riječ o bitku u svijetu*. Bibl. Filoz. istraživanja, Zagreb 1989.
 G. Gretić, *Tradicija metafizike*. Bibl. Filoz. istraživanja, Zagreb 1989.
 D. Dubarle, *L'ontologie de Thomas d'Aquin*. Cerf, Paris 1990.
 D. Montet, *Les traits de l'être*. Millon, Grenoble 1990.
 Herman Dalmatin, *De essentiis*. Orig. i prijevod. Čakavski sabor, Pula 1990.
 T. Akvinski, *Biće i suština*. Moderna, Beograd 1990.
 T. Akvinski, *Izbor iz djela*. (B. Bošnjak). 2 sv. Naprijed, Zagreb 1990.
 J. L. Marion, *Dieu sans l'être*. 2. izd. PUF, Paris 1991.
 F. Brentano, *Aristote. Les significations de l'être*. Vrin, Paris 1992.
 Više autora, *Filozofija ususret teologiji*. FTI, Zagreb 1993.
 L. Ceccarini, *L'essere e il tempo*. Comet, Pavia 1993.
 J. Seifert, *Sein und Wesen*. C. Winter, Heidelberg 1996.

BILJEŠKE

- ¹ *Filozofska istraživanja*, br. 63, god. 1996, str. 955.
- ² G. Marcel, *Etre et avoir*. Ed. Aubier, Paris 1935. A. Campodomico, *Alla scoperta dell'essere*. Jaca Book, Milano 1986. Ph. Rosemann, *Omne ens est aliquid*. Peeters, Louvain-la-Neuve 1996.
- ³ F. Patritius, *Discussionum peripateticarum libri XIII*. Venetiis 1571, str. 445.
- ⁴ O tome v. A. Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*. Cesarec, Zagreb 1993, str. 131.
- ⁵ »Quando si vuole esprimere senza equivoci il fatto di essere reale, si dice 'esistere' piuttosto che 'essere'« P. P. Gilbert, *La semplicità del principio*. Piemme 1992, p. 61.
- ⁶ A. Alessi »La struttura metafisica dell'esistente«, u *Aquinas*, br. 2, g.1989, st. 355.
- ⁷ U ontologiji nisu isto, ali bi u etici morali biti.
- ⁸ M. Heidegger, *Bitak i vrijeme*. II izd. Naprijed, Zagreb 1988, str. 49.
- ⁹ *Polja*, br. 352, g. 1988, str. 305.
- ¹⁰ *Dijalog*, Sarajevo, br. 5-6, g. 1988, str. 174.
- ¹¹ A. Baruzzi u *Filozofska istraživanja*, sv. 3, g. 1997, str. 565.
- ¹² Prevedeno na hrvatski, kako sam naveo u bilj. 8.
- ¹³ *Sacramentum Mundi*, sv. IV, Herder, Freiburg 1968, str. 510. Boga se često naziva Prvim ili Posljednjim Uzrokom svega, što je zapravo svejedno. Ontički gledano, Bog je prvi uzrok a gnoseološki je posljednji. Ipak je bolje izbjegavati termin uzrok jer bi se mogao krivo shvatiti kao istovrsni uzrok. Stoga se zgodnije koristiti imenicom temelj.
- ¹⁴ Stari su exegete imenu Jahve davali više esencijalističko značenje, a novi naglasuju egzistencijalno. I ovdje je istina po sredini: nema bića bez biti i obrnuto: nema biti bez postojbe.
- ¹⁵ Tine Hribar, u *Kulturni radnik*, br. 4, g. 1982, str. 36. Što se tiče izraza »najviše biće« (Ens supremum), valja dodati da stvoreno i nestvoreno biće nemaju istovrsni bitak. Jedini je Bog absolutno savršeni Bitak, a stvorenja su bitak po analogiji.
- ¹⁶ D. Dubarle, *Dieu avec l'être*. Beauchesne, Paris 1986. AA Div. *L'être et Dieu*. Cerf, Paris 1986. Gh Lafont, *Dieu, le temps et l'être*. Cerf, Paris 1986. Coll. *Celui qui est*. Cerf, Paris 1986. Coll. *Dieu et l'être*. Etudes August. Paris 1978. M. Cabada Castro, *L'être et Dieu chez G. Siewert*. Peeters, Louvain-la-Neuve 1996.
- ¹⁷ Paul P. Gilbert, op. cit. 157.
- ¹⁸ Pri-sutnost, na(z)očnost.
- ¹⁹ Tako su nadjeli ime Aristotelovoj knjizi koja je slijedila njegovoj »Fizici« te opisuje nadfizičku stvarnost.
- ²⁰ Zbog velike sličnosti našeg i slovenskog nazivlja evo i njihovih naziva: biti = biti, bitje = biće, egzistenca = bitak, bistvo = suština, bit, bistvenost = bitnost.
- ²¹ A.N. Whitehead, *Process and Reality*. New York 1929. Isti, *Modes of Thought*. Ed. Macmillan, N.York 1968. A. Parmentier, *La philosophie de Whitehead*. Beauchesne, Paris 1968. I. Progoff, *The Practice of Process Meditation*. Dialogue House Libr. N. York 1980. J. R. Gray, *Modern Process Thought*. Univ. Pr. of Am., Lanham 1982.
- ²² Izjednačivao je prirodu i Boga (panteizam), a ipak je uviđao da priroda ima dva lica: stvarateljsko (naturans) i stvoreno (naturata).

MARKO MARULIĆ
(1450 - 1524)

U SPOMEN NA ČETIRISTOGODIŠNJICU HRVATSKE UMJETNIČKE
KNJIŽEVNOSTI
(Ulomci)

Ivan Steklasa

I. MARULIĆEVO DOBA

»Marko Marulić Splitsanin, ona prejasna zvijezda za čitav tadašnji svijet, bez dvojbe zaslužuje da ga priznamo za oca hrvatskog pjesništva. Njegov glas bio je u narodu već dobro poznat, kada je u Dubrovniku tek počelo svitati na književnom polju. Pjesnik P. Hektorović (1487. do 1572), veliki štovatelj i prijatelj Dubrovčana, ipak Maruliću pripisuje zaslugu da je spasio hrvatski jezik, prvi ga očistio i podigao na razinu književnog jezika.«¹ — A i sam Marulić priznaje da su u Splitu već prije njega postojali narodni pjesnici, koje on naziva »začinjavci«.^{1a} Tako je i moralo biti, kaže Kukuljević,² jer inače ne bismo mogli razumijeti odakle ono bogatstvo u jeziku, odakle ona veća ili manja pravilnost u stilu i ritmu koju vidimo u Marulićevim pjesmama. Naposljetku, ni u Marulića ni u njegovih suvremenika ne nalazimo ni najmanju vijest o dubrovačkim piscima. Tek poslije Lucića (1480-1530) i Hektorovića moglo bi se zaključiti da je Marulićeva škola imala velik utjecaj na razvoj dubrovačke književnosti. Split sa susjednim Starim Gradom jest dakle prava kolijevka hrvatske narodne književnosti.

Hrvatski narod na Jadranskom moru, između Une, Kupe i Drave u drugoj polovici 15. i početkom 16. stoljeća, dakle u doba M. Marulića, toliko se razvio da je bio najobrazovaniji narod ne samo među srodnim susjedima nego i među svim narodima tada moćne ugarske države pod Matijom Korvinom. A to se zbivalo tada kada je tursko kopito već pregazilo susjednu srpsku, bosansko-hercegovačku, albansku i bugarsku zemlju i već i Hrvatima prijetilo smrtnim udarcem. A Hrvat je ipak, s mačem u jednoj ruci a s perom u

drugoj, radio za prosvjetu, te se u to vrijeme proslavljao ne samo svojim velikim junaštvom nego i učenošću.

Nema dvojbe da je hrvatski narod tu svoju kulturu dobio iz Italije koju je tada bila preporodila grčka umjetnost. Hrvati su s Italijom bili u tijesnoj vezi po istoj vjeri, mletačkoj vlasti i trajnoj trgovini. Zato su Hrvati pohađali i talijanske škole, odakle su se kući vraćali puni znanja ili su pak i sami ostajali kao učitelji na talijanskim školama.³ Tako se tadašnja prosvjeta širila Dalmacijom, a odatle po ostaloj Hrvatskoj i čak Ugarskoj, gdje je mudri Matija Korvin na svom sjajnom dvoru okupljao oko sebe najveće učenjake i umjetnike. Nije čudno što je među njima bilo najviše Hrvata.⁴ Ti učenjaci pisali su, naravno, latinskim, jer je taj jezik u srednjem vijeku bio strogo znanstveni jezik, a u Hrvata je bio čak i državni jezik sve do 19. stoljeća. Ali tuđi oblik još nije i tuđa stvar, i onaj tko piše o hrvatskoj književnosti mora se osvrnuti i na latinska djela, da bi mogao suditi o pravom znanstvenom napretku u Hrvata. (...) Hrvatska književnost nije za vrijeme M. Marulića zaostajala za književnošću ostalih naroda zapadne kulture, na primjer za Nijemcima i Talijanima koji su također, kao i Hrvati, pjevali i pisali pobožne knjige na svom narodnom jeziku, a za sve druge predmete upotrebljavali latinski. (...)

I Hrvati su također tada imali pjesnike koji su se služili samo latinskim ili hrvatskim jezikom, a neki s oba. Među njima bio je i M. Marulić. Klasični latinski i narodni jezik uvijek su se borili za prvenstvo⁵ i nije se znalo koji će pobijediti. Latinski se pisalo za veliki svijet i za učene ljude, na narodnom za puk i žene koje su tada govorile samo svojim narodnim jezikom. U Hrvatskoj se tada pisalo u narodnom jeziku i za glagoljaše koji nisu znali latinski i koji zbog toga nisu dosegli veća znanja. (...) Zbog toga treba priznati da umjetničko hrvatsko pjesništvo počinje tek u drugoj polovici XV. stoljeća, i to s Markom Marulićem. To se smije tvrditi sve dotle dok se ne pronađu hrvatski pjesnički spomenici onih starih »začinjavaca« koje Marulić spominje u predgovoru svojoj *Juditi*, ili pak hrvatski pjesmotvori onih, od Marulića starijih, pjesnika od kojih do sada poznajemo samo latinske pjesničke proizvode.

A ako hrvatski narod nije prije druge polovice XV. stoljeća imao umjetničke poezije na hrvatskom jeziku, zasigurno je imao dovoljno starinskih narodnih pjesama. O tome svjedoči mnogo hrvatskih pisaca i pjesnika. Hektorović u svom djelu *Ribanje* navodi nekoliko takvih narodnih pjesničkih proizvoda, koje naziva »počasnice« i »bugarkinje«, a Jurij Šižgorić iz Šibenika (1440-1490) u svom djelu *De situ Illiriae et civitate Sibenici* opširno govori o tim narodnim pjesmama. Hrvatski narod, koji je imao tako krasne narodne pjesme, naime zasigurno nije bio bez narodnih pjesnika već davno prije Marulića, jer se inače oni u drugoj polovici XV. stoljeća ne bi bili mogli pojaviti iznenada u tolikom broju. (...)

Školovani i uglašeni latinski jezik sa svojim točnim ritmom bio je već odavno uređen po strogo pisanim pravilima, koja nitko nije smio prezirati, ako je uopće htio biti pjesnik. Osim toga, latinski pjesnik imao je velike uzore u starim klasicima i mogao se ravnati prema njima. Mogao je računati i na znatan broj čitalaca te na priznanje i pohvalu čitavog učenog svijeta, ako je napisao nešto dobro. Sasvim drukčije bilo je s pjesnikom koji je pjevao na hrvatskom jeziku. On pred sobom nije imao uzore iz ranijih vremena, morao se

boriti s jezikom u kojem još nisu bile prihvaćene opće norme, ni određena pravila, koji je bio bez pravopisa i gramatike; hrvatski pjesnik pisao je i za vrlo mali broj čitatelja, ponekad samo za svoje najbliže prijatelje, jer priprosti puk nije znao čitati, a oni koji su to znali nisu htjeli prepisivati rukopise; ako je hrvatski pjesnik svoje djelo želio objaviti tiskom, morao ga je poslati u Italiju, jer kod koće nije bilo tiskara s latinskim slovima. A iz Italije pjesnik je najčešće dobivao knjigu tiskanu s toliko grešaka da je često ni sam nije mogao razumjeti. O nekoj slavi ili priznanju hrvatski pjesnik tada još nije mogao ni govoriti. Zbog toga nije ništa čudno što je u XV. i XVI. stoljeću hrvatska pjesma zaostala za domaćom latinskom pjesmom. Zato svi hrvatski pisci i pjesnici, koji su se unatoč tome žalosnom stanju hrvatskog jezika i narodne knjige ipak prihvatili posla i svoje misli počeli priopćavati na narodnom jeziku, zaslužuju najveće poštovanje i zahvalnost. Oni su uskoro otkrili bogatstvo hrvatskog jezika, izbrusili ga i svojim lijepim umotvorima otvorili mu put među ostale kulturne jezike. (...)

III. MARULIĆEVA LATINSKA DJELA

Marko Marulić se, kao gotovo svi tadašnji bolji i učeniji književnici, osim hrvatskom, najviše bavio latinskom književnošću u kojoj se proslavio po cijelom tadašnjem učenom svijetu. Posebno rado bavio se poviješću, arheologijom i pjesništvom, a vrlo se zanimao i za teologiju i kršćansku filozofiju te je u tim naukama⁶ kao svjetovnjak, na čuđenje čitavog duhovničkog staleža, svojim znanjem nadmašio najslavnije teologe svoga vremena. Zbog toga je, ako želimo Marulića upoznati kao pisca, potrebno progovoriti nekoliko riječi o njegovim latinskim djelima.

Među Marulićevim teološkim djelima najpoznatije je *Evangelistarium*. Kukuljević tvrdi da je to djelo bilo prvi put tiskano u Mlecima 1501; dr. M. Šrepel je pak naveo više razloga protiv te godine.⁷ *Evangelistar* je na latinskom izišao sedam puta i jedanput u prijevodu na talijanski. To Marulićevo djelo obrađuje tri teološke vrline: vjeru, nadu i ljubav, a podijeljeno je u sedam knjiga za pouku ljudima koji žele živjeti kreposno. *Evangelistar* dakle nije ništa drugo nego popularna kršćanska etika u vezi s mistikom, dakle mudar vodič po teškom putu čovjekova života; cilj mu je to da čitatelja privoli na moralan i pošten život. Pisac, koji je tu knjigu preveo na talijanski jezik, nazvao ju je »sveta knjiga« jer poučava vrlo poticajne nauke i svojevrstan je zbornik kršćanskih vrlina.

Drugo Marulićevo djelo *De institutione bene beateque vivendi* bilo je prvi put tiskano 1511. godine. Ukupno je doživjelo deset izdanja na latinskom i pet na talijanskom jeziku. Prevedeno je bilo i na francuski, španjolski i njemački jezik. Na njemačkom je izišlo 1583. godine u Augsburgu. Toliko izdanja^{7a} i toliko prijevoda dokazuje vrijednost te knjige koja je bila na visokoj cijeni kroz cijelo 16. i 17. stoljeće po čitavoj zapadnoj Europi. To je djelo usmjerenjem srodno *Evangelistaru*, samo što je bogatije moralnim naucima i povijesnim primjerima, a i po sadržaju je opširnije, premda ima samo šest knjiga. M.

Šrepel misli⁸ da je Marulić *Institucije* izradio prema djelu Valerija Maksima i pritom spominje i to da je upravo anegdotski karakter stekao popularnost tom djelu u zapadnoj Europi. A Kukuljević o toj knjizi piše ovako:⁹ »Tim djelom Marulić je pokazao da nije znao na pamet samo Sv. pismo starog i novog zavjeta nego da je poznavao i sve stare grčke i latinske pisce, a posebice crkvene povijesničare kao i životopisce svetaca. Divnim trudom okupio je u tom djelu čudoredne nauke iz Sv. pisma te iz svih boljih pisaca koji su prije njega pisali grčkim ili latinskim jezikom; sastavio ih je u tako krasan sklad da se to djelo zaista moglo nazvati 'enciklopedija nauka o moralnom životu'. U njemu je sve što potiče na čedosni, pobožni i čudoredni život u duhu onoga vremena.« Djelo je Marulić posvetio svom najboljem prijatelju kanoniku i splitskom vikaru Jeronimu Ciepiću.

Treće Marulićevo djelo *De imitatione Christi* posvećeno je nadbiskupu Zanu u kojega je i ostalo u rukopisu; barem Kukuljević ne navodi da je bilo tiskano. Međutim, tiskom je izišlo četvrto djelo: *De humilitate et gloria Christi* u Mlecima 1519. te je bilo prevedeno na talijanski u tri knjige i objavljeno također u Mlecima 1596. godine.

Peto teološko Marulićevo djelo tiskano je pod naslovom: *Polacithra Christianorum virtutum in libros sex districta* u Kölnu 1686. godine. — Fr. Natal navodi još tri rukopisa Marulićevih teoloških djela: *Quaestiones utriusque Testamenti*, *De viris illustribus veteris Testamenti* i *De ultimo Judicio*.

Među moralno-filozofskim Marulićevim djelima koja su protkana teološkim naucima, znamenite su njegove *Parabole*, objavljene prvi put u Mlecima 1510. pod naslovom *Marci Maruli quinquaginta Parabola*e. Drugo izdanje uslijedilo je 1517. godine, a poslije *Parabole* su, zajedno s *Evangelistarijem* i *Institucijama*, tiskane u cjelokupnom izdanju Marulićevih djela u Antverpenu 1601. godine pod naslovom *Opera omnia Marci Maruli Spalatensis*. *Parabole* je Marulić posvetio svom sugrađaninu Tomi Nigeru. U posveti kaže da je to djelo napisao za priproste ljude, kakav je i on sam, koji rado primaju pobožne nauke, ako im se nude u slikama, i da je u tome oponašao našeg Spasitelja, te stanovnike Sirije i Palestine, gdje je običaj bio uvijek govoriti u parabolama. M. Šrepel obrazložio je u već spomenutom predavanju da je Alau sastavio svoje *Parabole* u elegijskom duhu i da ih je Marulić dobro poznavao jer su na svjetlo dana izišle još za njegove mladosti. Ali Marulić svoje *Parabole* nije pisao u stihovima nego u prozi i one su ga brzo proslavile. Marulić je u svojim djelima slijedio Tomu Kempenca; da je sebi izabrao vrijednog učitelja potvrđuje nam svjetski uspjeh Marulićevih sabranih djela koja se još i danas čitaju, jednako kao i djela Tome Kempenca. Dokaz tome je najnoviji prijevod Marulićevih *Parabola* koji je izišao u Genovi 1882. godine. Marulić je posebno volio popularno pisati o kršćanskim istinama, što je posebno vidljivo iz lijepog, gore navedenog djela *De humilitate et gloria Christi* u kojem pripovijeda o Kristovu životu i istodobno u drugom dijelu dokazuje Židovima da je Krist pravi Mesija. U tom djelu samo je proširio ono što je bio napomenuo u trećoj *Paraboli*.

Marulić se u svojim spisima služio i dijalogom koji je u doba klasičnog preporoda bio vrlo omiljen književni oblik za najrazličitije sadržaje. Tako je Marulić u obliku dijaloga obradio moralni predmet o kršćanskim vrlinama i to u djelu *Dialogus de laudibus Herculis. Interlocutores Poeta et Theologus*. Djelo je izišlo u Mlecima 1524, ali Kukuljević misli¹⁰

da je bilo tiskano već i prije, što nije vjerojatno. A i na talijanskom to je djelce izišlo više puta. Kao što je u *Evangelistaru* i *Institucijama* pobijao filozofe, tako ovdje bocka pjesnike koji se drže starodrevnosti, a ne mare za vjeru. U tom obliku napisao je i gore spomenuto djelo *De ultimo Judicio*, koje nije objavljeno nego je ostalo sačuvano u Mlecima, gdje ga je nedavno našao akademik Šrepel. Ta rasprava napisana je u obliku propovijedi (sermo), kao što je to bio običaj u drugoj polovici srednjeg vijeka. U toj propovijedi raspoznajemo i Marulićev rodoljubni osjećaj jer nam živim bojama opisuje muke koje su Hrvati trpjeli za vrijeme turskih napada, te nagovara zapadne narode da složno djeluju kako bi taj bič odvratili od Europe.

U tijesnoj vezi s tim djelom, ne po obliku nego po sadržaju, Marulićeva je poslanica papi Hadrijanu VI. (Epistola Domini Marci Maruli Spalatensis ad Adrianum VI. Pont. Max. de Calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium Christianorum unionem et pacem) tiskana u Rimu 1522. godine. To je povijesno-politički spis koji je Marulić napisao na molbu Dominika Buće Kotoranina, dominikanca i učitelja teologije, kojemu je djelo i posvetio. U toj posveti Marulić kaže da je dugo razmišljao da li da ugodi Dominikovoj molbi ili ne; s jedne strane, naime, suze i nevolje tjerale su ga da piše, a s druge od pisanja ga je odvrćala svijest o njegovoj neznatnosti. Naposljetku ipak se po nadahnuću Duha svetoga odlučio pisati. U poslanici živim bojama slika sve nevolje Dalmacije, koja je jedva mogla braniti svoje primorske gradove; spominje tužno stanje ostataka Hrvatske i turske napade na posavske i podravske krajeve; nagovještava opasnosti koje prijete Ugarskoj, Mlecima i čitavoj Italiji od Turaka. Zato nagovara kršćanske narode na složno djelovanje i moli papu da svojim utjecajem pokuša pomiriti kršćanske narode i nagovoriti ih na opći rat protiv Turaka. — Oba ta djela po cilju su slična Marulićevoj *Juditi*, kao što ćemo to poslije obrazložiti. (...)

Ali Marulić nije bio samo moralist, povjesničar i epigrafik nego i znamenit pjesnik. Marulićeve latinske pjesme obuhvaćaju elegije, himne, ode, herojske pjesme, epigrame i epitafe. Do sada ih je malo tiskano i to obično na kraju njegovih većih latinskih prozih djela. U njima nema nekog posebnog pjesničkog uzleta, ali mnoge pjesme važne su zbog svog klasičnog oblika i dovršenog jezika, te zbog moralnog sadržaja; njihov je predmet većim dijelom nabožan, uzet, prema tadašnjem običaju, iz Sv. pisma i iz života svetaca. Znamenit je njegov prijevod Petrarkine talijanske pjesme o bl. Djevici Mariji pod naslovom *Ad Virginem beatam*. (...)

IV. MARULIĆEVA HRVATSKA DJELA

Marulićeva najveća zasluga jest u tome što je prvi počeo pisati na tadašnjem narodnom jeziku hrvatskom čakavskog narječja¹¹ za narod, i to u prozi i u stihovima. Ne možemo reći da već prije Marulića nije bilo hrvatskih narodnih pisaca; ali nije nam se očuvalo ni jedno njihovo djelo ni ime. Međutim, postojala je znatna crkvena i teološka

hrvatska književnost, ali te knjige nisu bile pisane na čistom hrvatskom jeziku; hrvatski jezik bio je izmiješan sa staroslavenskim jezikom pisanim glagoljicom. Takva djela bila su tada narodu nedostupna. Zato je Marulić Hrvatima ono što je Dante Talijanima, a Goethe Nijemcima. Moguće je da je dosta njegovih stvari bilo napisano na hrvatskom i da su se one većinom izgubile zbog raznih nepogoda koje su često bješnjele njegovim rodnim gradom. Koliko puta je Splitom harala kuga i koliko straha su izazvali turski napadi na Split! Nije dakle čudno što su se mnoga djela izgubila. A ono što je ostalo bilo je nepoznato širom svijeta. Sva zasluga za poznavanje hrvatskih Marulićevih djela pripada Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom; on je naime 1854. godine u Trogiru, u samostanu redovnica sv. Benedikta, između mnogih oštećenih hrvatskih rukopisa pronašao i dva zbornika, jedan od Petra Lučića, oca slavnog povjesničara Ivana, a drugi od Ivana Lulića. Lučićev zbornik nosi naslov »Vartal« (Vrtal) = »Vrt«, a Lulićevu nedostaje naslov jer su prvi listovi otkinuti. Ta dva zaslužna hrvatska pisca 16. i 17. stoljeća sami su prepisali ili pak dali u svojim zbornicima prepisati zbirku pjesama i nabožnih rasprava starijih pisaca, među njima i Marulićeva djela, te su tako sačuvali dragocjeno blago stare hrvatske književnosti koje bi inače bilo zauvijek propalo. Građa je, naravno, većim dijelom nabožnog sadržaja jer je zbornik bio napisan za redovnice; ali se među tim gradivom nalazi i nekolicina stvari svjetovnog sadržaja. Osim tih zbornika, Kukuljević je pronašao još nekoliko Marulićevih rukopisa. Pobožnim trogirskim redovnicama moramo dakle zahvaliti što nam je većina hrvatskih Marulićevih djela sačuvana.¹² (...) Od svih hrvatskih Marulićevih djela najvažnija je *Judita*, prošireno, i to prvi put u Veneciji 1521. godine¹³ Marulićeva *Judita* doživjela je do sada¹⁴ pet izdanja: prvo 1521, drugo 1522, za treće ne znamo godinu, a četvrto je uslijedilo 1528. u Mlecima. Za peto izdanje pobrinuo se Kukuljević,¹⁵ a posebno lijepo, slikama ukrašeno bit će šesto izdanje koje na svjetlo dana kani, među ovogodišnjim Matičinim knjigama, objaviti Matica hrvatska u spomen na četiristotu obljetnicu.

U predgovoru Marulić kaže da je historiju izveo »po običaju naših začinjavac i po zakonu starih poet«. Kukuljević misli¹⁶ da je time htio reći kako su već prije njega postojali i drugi hrvatski pjesnici; a Šrepel smatra¹⁷ da se prvi izraz odnosi na oblik stiha, jer već početkom 15. stoljeća nalazimo u Dubrovniku pjesmice u šesteru, a Marulićev dvanaesterac samo je spoj dvaju šesteraca; o drugom izrazu misli da se odnosi na kompoziciju i stil, koji su skrojeni prema Virgiliju i Ovidiju. Marulić se u *Juditi* držao pripovijesti Sv. pisma, ali je ipak mjestimice skrenuo pripovijedanje. Tako je već u prvoj knjizi — ima ih šest — proširio govore i opis vojske. Holofernova vojska slična je turskoj, onako kako je u svojim izvješćima opisuju mletački poslanici, a nevolje grada Betulije nevolje su same Hrvatske; zbog toga je i glavna misao čitave pjesme, izražena u prvih šest stihova, da Bog sačuva grad Split. Vjerojatno je Marulić svojim zemljacima htio pokazati koliko krepost i odlučnost vrijede protiv neprijatelja, a hrvatskom narodu upravo je tada, osim materijalne, trebala i moralna potpora protiv neprijatelja koji mu je domovinu gazio na sve strane. Zato je to djelo i politički važno. Marulić je njime namjeravao ohrabriti junačke Hrvate u posljednjoj borbi, u kojoj su ga njegovi susjedi napustili. *Judita* dakle nije tek slučajno napisana »našim jezikom« nego s namjerom da ugnjetenom hrvatskom

narodu pokaže da se i on može osloboditi Turaka. *Judita* je dakle u vezi i s Marulićevim pismom papi Hadrijanu VI, o kojem smo već govorili. Zbog toga je pjesnik *Juditu* predstavio čitatelju tako kao da čita čistu svjetovnu priču; u njoj je značajna amplifikacija misli na koju tako često nailazimo u Ovidijevim djelima. Djelo je puno herojskih slika; u njemu se ljudske strasti opisuju živim bojama, a između su umetnuti mudri savjeti i lukave spletke, što pripovijesti daje vrijednost prave epopeje.¹⁸ *Juditu* je Marulić posvetio svome kumu Dujmu Balistriliću,^{18a} splitskom kanoniku kojemu u predgovoru piše da je djelo dovršio 22. travnja 1501; tome je dakle ove godine točno 400 godina i zbog toga Hrvati ove godine slave četiristogodišnjicu svoje umjetničke književnosti.¹⁹

Druga epska pjesma jest *Suzana*. Sačuvala se u Lučićevu *Vrtlu*.²⁰ I za tu pjesmu Marulić je građu uzeo iz Sv. pisma. Jer je i u njoj glavni predmet žena, moguće je da je obje epopeje napisao za svoju sestru Vicu, redovnicu sv. Benedikta u Splitu, za koju je, prema tvrdnji njegova životopisca, napisao više djela.

(...) Među poučne i nabožne pjesme spadaju: »Urehe duhovne«,²¹ »Dobri nauci«,²² »Lipo prigovaranje razuma i človika«,²³ »Suprotiva slasti od blaga«²⁴ i »Stumačenje Kata«.²⁵ Svim tim pjesmama glavni je cilj ljude poticati na čedan i pobožan život. Marulić je smatrao svojom zadaćom da pomoću knjige poučava svijet o tome koliko vrijedi čist i pobožan život, i koliko šteti grijeh. Među spomenutim poučnim djelima svakako je najvažnije »Stumačenje Kata«. Mudri Katonovi nauci bili su u srednjem vijeku poznati po čitavom zapadnom svijetu; predavali su ih i mladeži po školama. Marulić nije bio prvi koji je te pouke preveo na hrvatski jezik. Ivan Kukuljević je našao glagoljski prijepis starijeg prijevoda iz 1468. godine, i to u prozi, pomiješan sa staroslavenskim. Ali to nije prijevod samog Katona nego u njemu ima i mnogo izreka drugih filozofa i pouka iz Sv. pisma. Marulić je zato bio prvi koji je — izuzmemo li češki prijevod iz 14, odnosno s početka 15. stoljeća — među Slavenima Katona iz latinskog izvornika preveo u stihovima, izostavivši samo na početku kratke sentencije koje u latinskom tekstu prethode distisima. Kukuljević je te distihe tiskao u cjelini. Prevodeći ih, Marulić se nije strogo držao izvornika ni glede oblika ni glede smisla. Upotrebljavao je obične dvanaesterce te tako u više navrata proširio prekratke latinske distihe, tako da se često teško razumije prvotna misao izvornika. Osim toga, morao je više puta mudre izreke poganina Katona prepraviti tako da budu u skladu s kršćanskim moralom i dogmom.²⁶

Među duhovne i bogoljubne Marulićeve pjesme trebalo bi uvrstiti sve one u kojima pjeva o Isusu, o Mariji, o svetim djevicama i udovicama, o ljubavi Božjoj, o deset Božjih zapovijedi, o sedam smrtnih grijeha, o sv. pokori, o posljednjem sudu; zatim tumačenje spjevova »Miserere«, »Te Deum laudamus«, »Tužen'je grada Hjerusolima«, i molitvu protiv Turaka. Sve te pjesme tiskane su u Kukuljevića.²⁷ (...) Pjesme »Tužen'je grada Hjerusolima«²⁸ i »Molitva suprotiva Turkom«²⁹ uvrstili bismo među historijsko-političke, jer se u njima opisuje tadašnje žalosno stanje kršćana. Obje su pjesme pune čistog domoljublja i kršćanstva. Prvoj nedostaje kraj.

Marulić je i začetnik šaljivosatiričkih pjesama ili »pokladnica« (karnevalskih pjesama) i smiješnica. Ta vrsta srednjovjekovne poezije bila je poznata u Francuskoj i Italiji pod imenom »frottola«; u 15. stoljeću u Francuskoj pod nazivom »farce«, u Italiji

pod nazivom »farsa«, a krajem toga stoljeća kao »contrasto«. Nijemci su nešto slično imali u svojim »Fastnachts« i »Schwankspiele«. Te igre bile su namijenjene predkarnevalskom vremenu. — I Marulić je za svoje zemljake sastavio dvije takve pjesme: »Poklad i Korizma«³⁰ i »Spovid koludric (redovnica) od sedam smrtnih grihov«³¹ za predkarnevalske predstave redovnika i redovnica. Tu je svakako pripadala i njegova izgubljena pjesma »Frotule od buh«, koju je netko istrgnuo iz Lučićeva zbornika. Poslije se ta vrsta pjesme u Dalmaciji jako razvila, ali Marulić se mora smatrati njenim začetnikom. Šteta što pjesmi »Poklad i Korizma« nedostaje početak. Da je tako ozbiljan čovjek kakav je bio Marulić sastavljao i tako šaljive pjesme, čovjek gotovo ne bi vjerovao; i oblik stiha je osmerac, a ne, prema Marulićevu običaju, dvanaesterac. Ali Marulić se u jednom stihu na kraju »Spovidi« sam otkriva kao pisac tih pjesama. (...)

I s ozbiljnom dramom u hrvatskoj književnosti započeo je Marulić. U Italiji su već u srednjem vijeku bile poznate takozvane »Rappresentazioni festa«, a u Njemačkoj »Geistliche Schauspiele«. Takve predstave izvodili su u srednjem vijeku u zapadnoj Europi najprije na latinskom, a zatim na narodnom jeziku u crkvi ili pred crkvom na javnim mjestima, posebno u vrijeme velikih blagdana prema kojima su te predstave dobile i posebne nazive. Sačuvale su se čak i note po kojima su u njima pjevali. Hrvatski pisci su najradije uzimali talijanske komade koje su vrlo jednostavno prevodili i prilagođivali ih za svoje potrebe te prekrajali tako da su često izgledale kao izvorna, domaća djela. Zvali su ih »Prikazanja« ili »Skazanja«, a izvodili su ih zasigurno već u XV. stoljeću u mnogim gradovima Dalmacije.³² Njihov je cilj bio uglavnom moralna pouka puka. Zanimljivo je da su te predstave rado gledali stoljećima; tako je poznato da se drama o sv. Lovrijencu izvodila još 1814. godine na otoku Hvaru.³³ I toj vrsti drame bio je začetnik Marulić svojim »Prikazanjem historije od svetoga Panucija«,³⁴ »Skazanjem od nevoljnoga dne od suda«³⁵ i »Govorenjem sv. Bernarda od duše osujene«.³⁶ Prvo djelo svakako je Marulićevo, za što imamo dobar dokaz u Lučićevu zborniku, gdje se na kraju nalaze ovi Marulićevi versi: »Marula Marka toj da je složen' je znaj — ki štiš, bogu zatoj hvalu i slavu daj. — A za me moli ga, da me prime k sebi, — tako bud' taj kniga na spasenje tebi.«³⁷

(...) Hrvatski narod dostojno slavi značajnu četiristogodišnjicu svoje umjetničke književnosti. (...) Neka sve to slavlje bude na slavu i korist hrvatskom narodu i čitavom Slavenstvu.

Sa slovenskoga prevela Anamarija Paljetak

NAPOMENA PREVODIOCA

Svoj tekst o Marku Maruliću Ivan Steklasa objavio je u mariborskom časopisu *Dom in svet*, XIV/1901, št. 9, str. 543-549; št. 10, str. 603-612; učinio je to, kako sam kaže, »u spomin štiristoletnice umetne hrvaške književnosti«.

Povjesničar I. Steklasa (Prelesje kod Ljubljane, 1846-1921) završio je gimnaziju u Novom Mestu, a fakultet u Gracu, gdje je studirao povijest, geografiju i slavistiku. Službovao je u gimnazijama u Karlovcu, Požegi, Rakovcu, a od 1880. u Zagrebu. Autor je monografija o krajiškim zapovjednicima i generalima i austrijskim poslanicima na

turskom dvoru, među kojima je i monografija o Pavlu Ritteru Vitezoviću. Među raspravama ističe se ona s naslovom: »Protestantizam v Istri, v metliški in hrvatski Krajini«. Steklasini radovi uglavnom su kompilacije, kao što je i ovaj tekst posvećen M. Maruliću, ali bili su značajni za poznavanje hrvatske povijesti i književnosti među Slovincima.

Am. P.

BILJEŠKE

¹ *Ogledalo književne poviesti jugoslavljanske*. Na podučavanje mladeži nacrtao prof. Šime Ljubić, Knjiga II, 1869, str. 351. (Sve bilješke Steklasine su, op. prev.)

^{1a} Isto; str. 352. Marulić »poetima« naziva one pjesnike koji pjevaju latinskim, a one koji pjevaju na domaćem jeziku naziva »začinjavci« (začinjati — začiniti u prenesenom smislu, »nakititi pjesmu«).

² *Pjesnici hrvatski XV. vieka*, Od Ivana Kukuljevića Sakcinskog. II, sv. U Zagrebu, 1858, str. 4.

³ Stari pisci hrvatski. Knjiga prva, str. XVIII.

⁴ Isto, str. XIV-XV.

⁵ Isto, str. XVI.

⁶ Kukuljević, Stari pisci hrvatski, knjiga prva, str. LIV.

⁷ Znanstveno predavanje uz proslavu četiristogodišnjice hrvatske književnosti u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, 5. lipnja 1901. (O godini prvog izdanja vidi u: Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul*. Monografija. Erasmus Naklada — Književni krug Split/Marvlianvm — Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb-Split, 1999, str. 78; op. prev.)

^{7a} Vidi. M. Tomasović, op. cit.

⁸ Znanstveno predavanje u povodu proslave četristogodišnjice hrvatske književnosti... (Vidi bilj. 7; op. prev.)

⁹ Kukuljević. Stari pisci hrvatski, knjiga prva, str. LVII.

¹⁰ Kukuljević, isto, str. LX.

¹¹ *O Marulićevu jeziku*. Piše M. Kušar. »Glasnik Matice dalmatinske«, Zadar, 1901, str. 36-56. U toj opsežnoj raspravi objasnio je M. Kušar koliko je Marulićev jezik bio različit od današnjega književnog jezika hrvatskog, s posebnim osvrtom na splitsko narječje, jer se Marulić bez dvojbe u svojim djelima držao tadašnjeg splitskog narječja. — O Marulićevu jeziku pisao je i profesor Zore u Programu Kotorske gimnazije za god. 1875-1876. i 1876-1877, gdje se nalazi abecedni popis »tuđinaka i starinaka« iz Marulićevih pjesama.

¹² Kukuljević. Isto, str. LXV-LXVI.

¹³ Naslov prvog izdanja: Libar Marca Marula Splichianina v chom se usdarsi Istoria Sfete udouice Iudit u uersih haruacchi slosena / chacho ona ubi uoiuodu Olopherna posridu uoische gnegoue / i oslobodi puch israelschi od ueliche pogibili, Prodiau se u Bnecih u Marcarii u stacun chi darsi libar sa signao. Na kraju knjige djelo završava ovako: Oudi sfarsuiu Chgnige Marca Marula Splichianina sfarhu Istorie sfete udouice Iudite. Stampane u Bnecih pomgnom i nastoianiem Petreta Srichichia Splichianina. Na suem bogu Huala. Amen. In Vinegia per Guilielmo da Fontaneto de

Monteferrato ad instantia de maistro Marco libraro al signo del libro. Nel Anno del Signor. M. D. XXI. A di XIII. Augusto. L' inclito Antonio Grimano principe uiuente. — Prvo izdanje ima samo jednu sliku, a drugo devet i mnogo lijepih inicijala. Oba izdanja tiskana su gotičkim slovima.

¹⁴ To jest do 1901. godine (op. prev.).

¹⁵ Kukuljević, isto, str. 1-66, s predgovorom i tekstom, a od str. 67-72 i s tumačem.

¹⁶ Kukuljević, isto, str. LXVII.

¹⁷ Znanstveno predavanje ... (vidi bilj. 7; op. prev.)

¹⁸ Petar Kasandrić: *O »Juditi« Marka Marulića povodom njezine četiristogodišnjice.* (M. D. I. XXII. aprila. M. D. C. D. I.) U »Glasniku Matice dalmatinske«, god. I, knj. I, sv. I; izdaje Matica dalmatinska u Zadru. Zadar 1901, str. 1-20. — U toj raspravi ima mnogo sasvim novih, ali vjerojatnih pogleda o književnom djelovanju M. Marulića; koga zanima taj pjesnik svakako mora, osim Kukuljevićeve, pročitati i tu raspravu. Zaslužni pisac te rasprave je nepobitno dokazao (str. 10-11) da je Marulićeva »Judita« izvorna pjesma i da nije ni u kakvoj vezi s Tornaboninom »Storia di Giuditta«, koja je u firentinskim knjižnicama ostala tek kao rukopis i Marulić je sigurno nije dobio u ruke. Tornabonina »Giuditta« vrlo je mršava sadržaja i ima samo 1216 stihova, a Marulićeva ima gotovo tisuću stihova više i puno je bogatija sadržajem. Kasandrićeva tvrdnja djelomice je u suprotnosti s gore spomenutom Šrepelovom.

^{18a} Steklasa piše: Balistriću; op. prev.

¹⁹ Ivan Steklasa tekst je napisao 1901. godine, dakle uz 400-godišnjicu nastanka *Judite*. (op. prev.)

²⁰ *Suzana* je uzeta iz Lučićeva *Vrtla*, str. 287 i ima naslov: »Historia od Susane hchiere Hechie a xene Joachimoue, ouoy se zgodi u Babiloniji, buduchi tamo zaueden u suzagnstuo puch izraelschi. Ouey verse sloxi Marco Marul Splichianin.« — Kukuljević je objavio *Suzanu* prvi put u zborniku: *Pjesnici hrvatski XV. vieka* od Ivana Kukuljevića Sakcinskog. I. svezak. U Zagrebu 1856, str. 3-12; a drugi put u zborniku: *Stari pisci hrvatski*, knj. I, str. 73-96, s tumačem.

²¹ Kukuljević, isto, str. 99-101.

²² Isto, str. 102-126.

²³ Isto, str. 150-161.

²⁴ Isto, str. 162.

²⁵ Isto, str. 126-149.

²⁶ Kukuljević, isto, str. LXVH'I-LXX. Posebno opsežnu raspravu o *Stumačenju Kata* priopćio je akademik dr. Fr. Maixner u »Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«, knj. 74, str. 79-134, pod naslovom: »Prievodi takozvanih 'disticha moralia Catonis u hrvatskoj književnosti.« U toj raspravi važna su dva odjeljka, i to: »Prievod Catonovih disticha u glagolskom rukopisu otoka Krka«, str. 91-93, te »Prievod Marulića«, str. 93-114.

²⁷ Kukuljević, isto, str. 165-248.

²⁸ Isto, str. 241-244.

²⁹ Isto, str. 244-248.

³⁰ Isto, str. 254-258.

³¹ Isto, str. 258-272.

³² Isto, str. XXXIV.

³³ *Stari pisci hrvatski*, knj. I, str. LXXV. *Povjest književnosti hrvatske i srpske*. Napisao dr. Djuro Šurmin. Zagreb, 1898, str. 71.

³⁴ Kukuljević, isto, str. 273-278.

³⁵ Isto, str. 279-311.

³⁶ Isto, str. 312-339.

³⁷ Isto, str. LXXII.

SJEĆANJA U POVODU 25. GODIŠNICE SMRTI KOSTE STRAJNIĆA

Renato Vučetić

Kosta Strajnić rođen je u Križevcima 1887. g. Završio je gimnaziju u Bjelovaru, a studirao slikarstvo i povijest umjetnosti u Zagrebu, Beču, Parizu, Pragu, Varšavi, Münchenu i u Beogradu.

Bio je veliki znalac likovne i kiparske umjetnosti, kolekcionar slika i knjiga s područja povijesti umjetnosti. Sve su to vrijedne svjetske knjige, a neke su pravi rariteti iz 16, 17. i 18. stoljeća. Imao je bogatu zbirku od oko 80 ikona, uglavnom iz bokokotorske, srpske i ruske škole.

Došao je u Dubrovnik na nagovor Ivana Meštrovića kojega je upoznao u Beču. Kosta je tamo studirao, a Meštrović je imao veliku želju da baš u Dubrovniku osnuje slikarsku školu, a on da pokrene jugoslavensku likovnu reviju.

»Proteklo je međutim mnogo godina, kaže Strajnić, dok sam stigao u Dubrovnik, ali Meštrović je otišao u Split, a ja sam ostao sam. I nije mi nikad bilo žao.

Dubrovnik je jedinstven ne samo po svojoj ljepoti, urbanističkim vrijednostima već po umjetničkoj i povijesnoj tradiciji.

U Dubrovnik sam došao 1928.g. kao četrdesetogodišnjak i kada sam prošao mnoga kulturna središta.« (Slika broj 1. Portret Koste Strajnica, Ivo Dulčić.)

»DOGONJA«

Dubrovčani stranca teško primaju u svoju sredinu, a osobito ako se želi kretati među njihovom elitom. Bez obzira na Strajnićeovu kvalitetu, on je dugo ostao »dogonja«.

Stigavši u Dubrovnik, Kosta je počeo organizirati razna predavanja. Dva takva o jednom od najznamenitijih Dubrovčana, Ruđeru Boškoviću, održao je zajedno s Branom Petrovićem. Na prvom je bilo svamo desetak slušatelja, a na drugom — tri čovjeka! Kakvo razočaranje za Kostu.

Trebalo je dosta vremena da intelektualni krugovi Dubrovnika prihvate i upoznaju što im sve Kosta svojim znanjem i erudicijom može pružiti.

Jednom je Gojko Berić u časopisu »DUGA« od 3. IX 1977. g. intervjuirao Kostu Strajnića koji mu je rekao: »Dugo sam kao konzervator s dubrovačkim buržujima i bivšim aristokratima bio u ratu, jer su smatrali da mogu raditi što hoće. Naravno, oni me nikad nisu voljeli.«

Pričao je Kosta, da je jedan veoma talentirani slikar, Ignjat Job, čovjek neobične sudbine, otvorio tada veliku izložbu u Dubrovniku, na kojoj nije uspio prodati ni jednu jedinu sliku. Da bi mogao platiti put do Beograda, gdje je tada živio, Job je založio u dubrovačkog knjižara Ercegovića dva velika platna, koje je namjeravao otkupiti čim dođe do novaca. Iako je živio još 15 godina, nikad nije stigao platiti založene slike. Eto, čak i Dubrovnik, kao i drugi gradovi širom cijele tadašnje Kraljevine Jugoslavije, nisu imali afiniteta za umjetnost. (Slika broj 2. Ignjat Job.)

ANIMATOR

Strajnić je dobro poznao mog oca Vinka. Često je dolazio k nama na večeru, jer smo i mi tada živjeli u Dubrovniku. Bio je veoma duhovit i komunikativan, pravi kozer. O svemu je znao pričati i uvijek je vodio glavnu riječ u društvu.

Imao sam tada 16 –17 godina. Pohađao sam Srednju tehničku školu, Arhitektonski odsjek u Splitu. Profesor crtanja bio mi je Emanuel Vidović.

Nacrtao sam dva portreta, sestrin i svoj. Pokazao sam ih gosp. Strajniću, nasmijao se i rekao: »Samo nastavi, možda i bude nešto od tebe. «

Stalno me je pitao što radi moj profesor Emanuel Vidović i kako mi je on dopustio da napravim tako čiste portrete. Kazao sam da profesor nije te slike ni vidio. Znao sam da stalno odlazi u Trogir slikati.

Moja obitelj je već imala nekoliko vrijednih slika, ali je u moga oca Vinka Strajnić razvio veliku ljubav prema slikama, pa ih je, na njegov nagovor, počeo sakupljati.

Zahvaljujući Strajniću moj otac je u svojoj kolekciji posjedovao djela Ignjata Joba, Petra Lubarde, Milana Konjovića, Ivana Ettorea, Emanuela Vidovića, Gabra Rajčevića, Otona Postružnika i Moše Pijade. Moja je dobra pokojna majka, nažalost za vrijeme rata, osobito od 1943-1944. g., kad ni ja ni moj otac nismo bili u Splitu, prodala jednom liječniku i jednom notar, mnoge vrijedne slike, tako reći ni za što.

Nije samo moga oca zanio slikama, već i mnoge druge, koji su dolazili u kontakt sa Kostom Strajnićem, pa tako i mene.

Tada je njegov miljenik bio slikar Gabro Rajčević, jedan od prvih dubrovačkih kolorista. On je s njim radio i govorio je da je veliki talent, ali da ne prihvaća rado savjete. O njemu je govorio s mnogo ljubavi, jer je vjerovao da bi mogao biti puno bolji slikar kad bi bio discipliniran i ne toliko samouvjeren. Gabro je bio visok, elegantan i lijep. Volio je život, uživao u njemu i provodio se. I njega smo dobro poznavali, tako da smo imali 6-7 njegovih slika. Moja sestra ima dvije Gabrove slike. Ja još imam jedno njegovo odlično ulje na platnu, portret dubrovačkog »redikula« Bosanca Mehe (slika).

Gabro je umro relativno mlad u 32. godini od tuberkuloze 1943. godine.
(Slika broj 3. Gabro Rajčević.)

UČITELJ

Kosta Strajnić je inspirirao sve dubrovačke slikare koji su nešto značili. Đuro Pulitika, Ivo Dulčić, Gabro Rajčević, Antun Masle, Ivo Vojvodić, Milovan Stanić, Lukša Peko, Viktor Šerbo, Josip Trostmann, Josip Škerlj tražili su od njega savjete. Svima je pomagao znanjem i iskustvom.

Bio je zaljubljenik u slikare realiste, ali je prihvaćao i ostale pravce u slikarstvu i kiparstvu. Govorio je: »Pravog realizma danas više nema. Postoji neorealizam i sve veća apstrakcija, kao etapa razvitka likovne umjetnosti u svjetskim relacijama i uvriježeno mišljenje ako stvaralac nije apstraktan, onda je konzervativan. Michelangelo, Van Gogh, Bukovac... nikada neće umrijeti; poslije realizma i ostalim likovnih izama, pitanje je vremena. Svaki tko živi svoj vijek, neki duže, a neki kraće i tako se neprestano krug zatvara i ponovno otvara kada dođe vrijeme za to. Međutim, jedno je neosporno za vazda: slikarstvu treba prilaziti srcem. Vrlo je opasno kada kist i dljeto rade iz računice, zbog biznisa, koji je u posljednje vrijeme postupno zaokupio većinu naših i stranih slikara i kipara.«

Naivu nije volio. Kazao bi da je to luk i voda. Cijenio je prve slike Ivana Generalića i Mirka Viriusa, bile su mu ono pravo. Novinaru Bautoviću je kazao da je došlo do totalnog kopiranja i gotovo svako selo ima svog naivca. Vrijednost naive nije negirao. Rekao je: »Najbitnije je da slikar zna crtati i to dobro.«

UVAŽENI STRUČNJAK

Kulturni ljudi iz ondašnje Jugoslavije cijenili su ga i posjećivali.

Kad je jedan dubrovački pisac posjetio Krležu u Zagrebu, prvo što ga je Krleža upitao bilo je: »Što je s Kostom?« On je visoko cijenio njegov polemički duh, vidovitost i revolucionarno opredjeljenje u umjetnosti.

Kosta je bio štedljiv u pohvalama. Njegove kritike su se općenito razlikovale od uobičajenih fraza. Mnogi arhitekti koje sam poznao, kao arh. Zoja i Selim Dumegjić, (projektanti splitske bolnice na Firulama) skoro su svake godine odlazili u Dubrovnik samo da bi s Kostom mogli porazgovarati. Osim njih, posjećivali su ga arh. Urlich, arh. Lovro Perković i mnogi drugi meni nepoznati.

I njegova žena Jovanka bila je slikarica. Imala je stanovitu reputaciju.

Dobio sam pejzaž od gospođe Strajnić na dar. (Slika broj 4. Jovanka Strajnić.)

KUSTOS U SPLITU

Drugi svjetski rat Kosta je proveo Dubrovniku.

Odmah nakon rata preselio se u Split, gdje je imenovan direktorom i kustosom Galerije umjetnina. Viđao sam ga u kavani Bellevue ili sam odlazio k njemu u Galeriju. Kod njega sam uvijek nalazio zanimljivo društvo. Slikari Ante Kaštelančić i Rudolf Bunk često su razgovarali o aktualnim dogodovštinama i društvenim zbivanjima kod nas u to vrijeme. Kosta, koji je imao uvijek lulu u ustima, ironično se izrugivao našim prvim izložbama koje su bile prožete socrealističkim motivima. (Pazio je s kim razgovara.) Ali slikari su jedino takve slike mogli prodati nekim poduzećima. Znam da se družio s dr. Slavenom Vidovićem i katkad odlazio k njemu na večeru.

Jednom sam nacrtao akvarel svoje buduće supruge, pa sam htio čuti njegovo mišljenje. Došao sam u Galeriju i zatekao jednu sijedu gospođu. On mi ju je predstavio kao gospođu Majstrović, profesoricu povijesti umjetnosti. Poznao sam pravniku Vicu Majstrovića, lijepog i šarmantnog čovjeka. Brzopleto sam je upitao je li joj Vice sin. Odgovorila mi je da joj je suprug. Kosta, s lulom u ustima, počeo se ironično smijati, a ja sam se zacrvenio i nisam znao kako se ispričati. Sliku nisam ni pokazao, već sam brzo otišao. (Nikad se neugodnije u životu nisam osjećao.). Poslije je, kod mene u kući, kad je posjetio mog oca, vidio je portret i kazao da napredujem kistom, ali još više jezikom. (Slika broj 5. Jasne Vučetić, Renato Vučetić.)

Tada je iz Dubrovnika došao u Split poljski slikar Cikorski, koji je dulje vremena radio u Dubrovniku. Bio je na proputovanju u Poljsku. Portretirao me u ulju da sam izgledao barem deset godina stariji. Kad sam mu primijetio da to nisam ja, on mi je odgovorio: »Život je govno, ja jedino tako mogu slikati.«

Kosta se nasmijao, jer ga je kao slikara dobro poznao, pa mi je rekao da mu sigurno nisam dao ručak po njegovoj želji.

Nažalost Kosta nije dugo ostao u Splitu, već se vratio na svoje staro mjesto u Dubrovnik.

POVRATAK U GRAD

U Dubrovniku je Kosta stanovao u trošnoj kući, staroj preko sto godina, kojoj je krovnište prokišnjavalo, te su mu mnogobrojne slike bile u opasnosti. Kuća mu je bila na trećem konalu ispod padina Srđa. Novinar A. Bautović ga je jednom prilikom pitao što će biti s njegovom velikom bogatom knjižnicom i zbirkom vrijednih djela jugoslavenske suvremene umjetnosti. Pitao ga je: »Za to vaše kulturno blago zainteresirani su gradovi Beograd i Sarajevo. Ima li nade da ono ostane u Dubrovniku?«

»To ovisi o volji Dubrovčana. Što se mene tiče, prihvaćam tu ideju, budući da je Dubrovnik postao fakultetskim gradom. Knjižnica bi vjerojatno dobro došla i Fakultetu za turizam i vanjsku trgovinu i postdiplomskom studiju.

Kada je riječ o slikama onda ih, kao što vidite ima bezbroj različitih. Tu su evo Konjović, Dobrović, Postružnik, Job, Vidović... Naivac Kiac iz Trebinja vrlo je zanimljiv, imam ih cijelu malu galeriju, skulpture u drvu i tko bi sve to nabrojio.«

MECENA

U kojoj je mjeri Kosta Strajnić bio širokih pogleda, najbolje ilustrira slučaj jednog mladog splitskog radnika kojeg je zajedno sa dr. Slavenom Vidovićem učinio pravim fanatikom umjetnosti. (Po njegovoj želji ne navodim mu ime.) Taj mladi nadobudni radnik živio je u istoj kući u kojoj i dr. Slaven Vidović (sin slikara Emanuela Vidovića). Često je pomagao nositi slike u Salon Galić da se uokvire. Tako je imao prilike vidjeti raznorazne vrijedne slike i u Vidovića i u Galića. Sigurno da mu se na taj način razvila ljubav prema slikama i umjetnosti.

Poznato je da je dr. Slaven Vidović otkrio našeg dalmatinskog zagorca, inače samoukog kipara naivca Petra Smajića, i pokušao ga uvesti u umjetnički svijet. Koliko je uspio valorizirati Petra Smajića, koji je poslije živio u Slavoniji, još je prerano govoriti, premda se sada želi napraviti galeriju njegovih radova u Dolcu Donjem, Smajićevo rodnom mjestu.

Vidjevši koliko tog njegova mladog kućnog prijatelja slike interesiraju, govoreći mu o njima, dr. Slaven mu je unio puno ljubavi i znanja prema slikarstvu.

Prije 45 godina taj mladi čovjek išao je u Dubrovnik i htio kupiti jednu sliku. Dr. Slaven Vidović ga je uputio kod svog dobrog znanca Koste Strajnića koji ga je poslao Đuri Pulitiki i od njega je kupio prvu sliku. Kosta se zainteresirao vidjevši da dotični ima stanovito predznanje (koje mu je usadio dr. Slaven Vidović), poučio ga je kako treba ići na svaku izložbu i tako će moći razlikovati pravo slikarstvo od kiča. Sugerirao mu je da kupuje kataloge i čita monografije poznatih slikara. Tijekom dugih godina poznanstva i dopisivanja, darovao mu je čak i nekoliko slika. Danas taj gospodin posjeduje jednu od najvećih zbirki slika u Splitu i mnoge druge umjetnine.

DUBROVNIK GUBI STRAJNIĆEVO BLAGO

Nakon smrti Koste Strajnića 3. XI. 1977. g. u *Slobodnoj Dalmaciji* je A. Bautović napisao: »Zbog indolentnosti i nesporazuma Dubrovnik je izgubio Strajnićevo blago«.

Prošlih dana je u devetom deceniju života u Dubrovniku umro Kosta Strajnić, glasoviti jugoslavenski poznavalac likovne umjetnosti.

U gradu podno Srđa Strajnić je proveo 50 godina i za to vrijeme znatno pridonio njegovom kulturnom obogaćenju.

Neprocjenjiv je njegov obol afirmaciji nekolicine mladih likovnih stvaralaca u Dubrovniku. U svom dugom životu marljivo je sakupljao umjetnička djela, pa je došao do bogate i jedinstvene kolekcije slika i ikona, te biblioteke sa 8000 knjiga.

I naravno očekivalo se da to dragocjeno blago nakon smrti Koste Strajnića ostane u Dubrovniku, ali na žalost, to se nije dogodilo«.

Istini za volju treba kazati da je prije 15 godina (kada su zbirke likovnih radova još bile u cijelosti) bilo pokušaja da se osnuje jedna stalna Strajnićeve spomen postava, čime bi bilo odano dužno priznanje tom zaslužnom esteti umjetnosti, ali se od pokušaja nije dalje otišlo. Upravo zbog nesporazuma lokalnih vlasti oko realizacije primopredaje vrijednih djela, javili su se drugi interesenti sa strane, pa će se tako ubuduće rijetko vrijednom bibliotekom koristiti Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu u čiji je posjed prenesena.

Slike i ikone otišle su izvan Dubrovnika, kako je to vlastoručno oporučno odredio sam Kosta Strajnić. Sigurno je samo jedno: često su se i za beznačajnije akcije znala naći potrebna sredstva, a pitanje otkupa Strajnićeve kolekcije i biblioteke dubrovački kulturnjaci nisu dovoljno ozbiljno shvatili, ne sagledavajući što time gube. Nije ovo prvi put da dalmatinski gradovi ne znaju dovoljno cijeniti svoju kulturnu baštinu.

SLUČAJ PAŠKA VUČETIĆA

Moja je obitelj od 1919. god. do 1927. godine živjela u Trstu.

Nakon smrti Splitsanina slikara i kipara Paška Vučetića, očeva strica, koji je živio u Beogradu, oporuka nije odmah nađena. Njegova supruga je ipak nakon mjesec dana pronašla oporuku kojom Paško Vučetić svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu ostavlja njoj, svojoj supruzi.

Od velike tuge i ljubavi prema našem stricu, ona se poslije dva mjeseca otrovala na njegovom grobu. Ali je prije toga napisala oporuku kojom svu imovinu Paška Vučetića ostavlja Splitskoj općini.

Tom oporukom ona je Općinu obvezala da se napravi galerija Paška Vučetića, gdje bi bili izloženi svi njegovi radovi. Ta umjetnička djela bila su smještena u devet velikih škrinja u potkrovlju zgrade stare Splitske općine. Osim umjetnina, grad je dobio i nekoliko

vrijednih terena na južnim padinama Marjana. Prodajom tih terena mogla se izgraditi galerija.

Jednog dana u studenome 1939. godine, otišao sam do Galerije umjetnina. Kustos je tada bio Anđelko Uvodić. Predstavio sam se i zamolio da mi kaže što je s ostavštinom Paška Vučetića.

Uvodić je bio vrlo ljubazan, te mi je dao albume s fotografijama Vučetićevih radova. Poslije dva mjeseca pismeno me izvijestio, što se sve u devet škrinja nalazi. (Taj dokument sam sačuvao). Dapače kazao mi je da će se zauzeti da se sav taj materijal vrati rodbini, jer se galerija tako skoro neće graditi.

Godine 1941. buknuo je rat. Kako su se u zgradi stare općine nalazili razni politički dosjei, partizani su prilikom pada Italije 1943. zapalili općinu da bi se uništio kompromitirajući materijal. I tako je cijeli fundus radova Paška Vučetića darovan Splitu propao.

Posjedujem uljeni portret njegove žene, te dva akvarela i više crteža portreta njegovih prijatelja. (Slika broj 6. Portret njegove žene 1923.)

U Trstu, Put Miramare, u Vili Jakić Paško Vučetić je oslikao cijelo stubište s temom Ilirskog preporoda.

EMANUEL VIDOVIĆ

Već 15 godina čeka se da grad uredi galeriju Emanuela Vidovića. Rodbina se odrekla skoro svih njegovih radova koje su posjedovali, da bi se mogla napraviti galerija E. Vidovića. Ali nikad nema dovoljno sredstava da se to i na odgovarajući način izvede. Ipak, vjerujem kad su mu dali zgradu blizu Srebrnih vrata, da će se to i realizirati.

Jedan stari mali kulturni gradić Trogir za ostavštinu je slikarice Cate Dujšin–Ribar, odmah napravio galeriju koja nosi njeno ime.

Vratimo se Kostu Strajniću. Nakon njegove smrti napisano je u nekoliko listova.

IN MEMORIAM KOSTI STRAJNIĆU

U *Slobodnoj Dalmaciji* je samo jedan napis potpisao dopisnik za kulturnu rubriku iz Dubrovnika novinar A. Bautović:

»U Dubrovniku je u 91. života umro Kosta Strajnić, muzeolog, kulturni pregalac i veliki poznavalac likovnih umjetnosti.

Od najranijeg doba ODISEJA kulturnog htijenja i želja za spoznavanjem svega što predstavlja rezultat mnogostoljetne civilizacije čovječanstva, vukla je nezadrživo Kostu Strajnića plemenitim ciljevima. On je uvijek bio na izvorima likovnih i kulturnih događaja uopće.

Od 1920. do 1922. boravio je u Parizu, gdje se pobliže upoznao s likovnim stvaralaštvom toga vremena. Nakon dugog lutanja svijetom on je 1928 g. izabrao Dubrovnik za svoje stalno obitavalište i u njemu ostao sve do smrti.

Nakon Drugog svjetskog rata ličnost Koste Strajnića tijesno je povezana sa zapaženim imenima jugoslavenskog likovnog života, posebice dubrovačkog kruga. Zato nije čudo što su k njemu hrlili mladi talenti, željni podrške, ohrabrenja i uputa koje im je Strajnić redovito i nesebično pružao. On ima velik udio u afirmaciji Rajčevića, Ettorea, Masle, Dulčića, Pulitike i drugih likovnih stvaralaca, u zemlji i izvan nje.«

Đuro Pulitika je u povodu smrti Koste Strajnića rekao: »Nikada prije njega, a vjerojatno ni poslije njega, ovdje se dugo neće naći takav entuzijast i čovjek koji je toliko bio srastao s likovnom umjetnošću.«

Ocjenjujući, pak, radove slikara, Kosta Strajnić je imao devizu: »Ako slikaru dok stvara srce ne gori, ni slika ne može plamtjeti.«

Jedan od naših najpoznatijih likovnih kritičara Splićanin Igor Zidić 1988. prigodom izložbe »SVJETLA I BOJE Dubrovnika« među ostalim je napisao:

»Sve do pojave Vlaha Bukovca i Mata Celestina Medovića u Dubrovniku se dugo, približno do 1900 g., nije našao nitko tko bi imao volje i znao slikati kako hoće u slobodi.

Vlaho Bukovac (1885 – 1922) koji je otišao u Beč i Prag da se više ne vrati, a Medović je slikao u Zagrebu. Dubrovnik je dugo razdoblje od preko 35 godina ostao bez značajnih likovnih stvaralaca.«

(Slika broj 7. Mate Celestin Medović 1857. – 1920.)

Igor Zidić dalje kaže: »Oko 1929. g. kratko nakon doseljenja Koste Strajnića, novog konzervatora, nesuđenog slikara i kolekcionara modernih majstora, sakupljača ikona, prijatelja mnogih znamenitih umjetnika, koji će njegovu mladu dubrovačkom SEMINARU uliti samopouzdanje, dodati nešto svog znanja i iskustva, ugraditi mu vezu s izvornim težnjama europske moderne umjetnosti, ne dovodeći u pitanja njihovu autentičnost.«

Od 1928. službuje Strajnić u Dubrovniku i uskoro počinju k njemu zalaziti majstori i učenici.

Redovito raspravljaju, slikaju, dopisuju se i surađuju a Strajnićem naši tada eminentni slikari. Iznijet ćemo samo neke: Petar Dobrović, Milan Konjović, Ljubo Babić, Jerolim Miše, Oto Postružnik, Petar Lubarda i mnogi drugi. (Slika broj 8 – Milan Konjović – Portret Koste Strajnića 1935.)

Nadalje navodi: »Od velike je važnosti bila pojava jednog majstora dubrovačkog porijekla, kojega dubrovački motivi nisu projekcije Strajnićevih uputa nego nastaju posve neovisno od tog likovnog kružoka, iz slikara samog, njegove euforične naravi, njegovog dubrovačkog djetinjstva – bio je to IGNJAT JOB.«

Njega smatramo kistovnim rodonačelnikom dubrovačkog međuratnog kolorizma. (Strajniću je pripao organizacijski i pedagoški primat) ne dovodeći u sumnju utjecaj, koji su na mlade učinili Dobrović i Konjović. Primjećujemo da tek s Jobom imamo autohton početak lokalne škole, korijen (Toga je svjestan i Strajnić.)

Nažalost za Dubrovčane i Hrvatsku umrli su vrlo mladi između 1938. i 1943. g. naši veliki slikari Ettore, Dobrović i Rajčević, te je tako kolorizam izgubio na ugledu.«

Napomena:

Nisam po struci povjesničar umjetnosti niti sam kvalificiran donositi sud o značenju Strajničevog djelovanja. Stoga molim da mi se ne zamjeri.

Ljubitelj sam umjetnosti općenito, te već od mladih dana i kolekcionar. Uzeo sam slobodu opisati svoje susrete i sjećanja na Kostu Strajnića da ne bi ova godišnjica prošla nezapaženo.

Posebno zahvaljujem gospodinu Nedjeljku Bakoviću koji mi je dao izvatke iz novina o životu i radu Koste Strajnića, a autori tih članaka su novinari Gojko Berić i A. Bautović.

UZ 80. ROĐENDAN PROF. DR. ŽARKA MULJAČIĆA

Ljerka Šimunković

Nedavno je, točnije dana 2. listopada 2002. godine, navršio osamdeset godina plodna života jedan od vodećih svjetskih romanista 20. stoljeća – profesor Žarko Muljačić. Ovaj kratki tekst – kratak zbog redakcijskih imperativa – skroman je prilog obilježavanju njegova rođendana u rodnome gradu. Profesor Muljačić jest iz ovoga grada ponikao, no njegovo je golemo djelo preraslo sve komunalne, regionalne i nacionalne granice.

Profesor Muljačić je u rodnome Splitu završio osnovnu školu i Realnu gimnaziju. U Zagrebu je na Filozofskom fakultetu studirao talijansku i francusku filologiju te se već tada istakao ne samo solidnim obrazovanjem nego i živim zanimanjem za predmet studija. Njegovi profesori a ujedno i učitelji, Petar Skok i Mirko Deanović, prepoznali su u mladome studentu osobu željnu znanja koja je pristupala povjerenim mu zadacima s mladenačkim poletom ali s izuzetnom, gotovo zreloom, metodičnošću i kritičnošću. Od svojih profesora, koji su uživali ugled istaknutih proučavatelja hrvatsko-talijanskih i hrvatsko-francuskih jezičnih, književnih i kulturnih dodira, profesor Muljačić stekao je izuzetno dobre temelje za budući znanstveni rad, prošavši jednu od najboljih onovremenih lingvističkih i filoloških škola.

Nakon što je diplomirao 1947. dobio je službu gimnazijskog profesora u Puli (1947-1949) i u Splitu (1949-1950), a od 1950. do 1953. radi kao arhivist u Državnom arhivu u Dubrovniku. Rad u arhivu bio je veoma značajan za budući znanstveni razvoj mladog znanstvenika. Tu se upoznao, osim s paleografijom i tumačenjem starih tekstova, s neproučenom arhivskom jezičnom i književno-povijesnom građom. Dubrovački arhiv označio mu je prekretnicu u radu i znanstvenom istraživanju, jednako kao i Fernandu Braudelu, ocu modernog povijesnog istraživanja i metodologije. Tijekom tri godine rada u dubrovačkom arhivu, u koji je vraćao za vrijeme svih ljetnih praznika od 1957. do 1972., prikupio je vrlo vrijednu i značajnu građu o dalmatskom jeziku Dubrovnika kao i građu za doktorat. Druga prekretnica u životu i radu profesora Muljačića zbila se 1953. njegovim imenovanjem za asistenta na Katedri za talijanski jezik i književnost Filozofskog

fakulteta u Zagrebu koju je tada vodio njegov profesor Mirko Deanović. U doktorskoj disertaciji *Tomo Basiljević – Bassegli, predstavnik prosvjećenja u Dubrovniku*, koju je obranio 1955. a objavio 1958, zaokupljen je još temom komparativne književnosti i kulturnom povijesti Dubrovnika. No ubrzo se sve više okreće jezičnim, talijanističkim i romanističkim temama. Taj interes proizlazi iz konkretnih nastavnih potreba: 1956. objavljuje sveučilišna skripta *Uvod u studij talijanskog jezika i književnosti*.

1955. godine, Hrvatski Sabor osniva u sklopu Sveučilišta u Zagrebu drugi Filozofski fakultet u ratom porušenom Zadru koji počinje s radom u jesen 1956. godine. Profesor Muljačić spremno odlazi u Zadar kako bi, zajedno s kolegama utemeljiteljima, organizirao od samog početka rad i nastavu na novoosnovanom fakultetu. To je bio težak posao, jer je knjižni fond novog fakulteta u samom početku bio vrlo oskudan, osobito u stručnoj lingvističkoj literaturi (profesor Muljačić i njegovi kolege morali su nabavljati novu znanstvenu i stručnu literaturu, što im je ujedno omogućilo da se upoznaju i priklone najmodernijim lingvističkim smjerovima). Žarko Muljačić radi u Zadru od 1956. do 1972. godine predajući talijanski jezik, romansku i opću lingvistiku u svojstvu docenta (od 1956-1961), izvanrednog profesora (1961-1965) a od 1965. i redovitog profesora. Svojim nastupnim predavanjem *O nekim zadacima naše romanistike* profesor Muljačić je zacrtao smjernice svog budućeg programa zalažući se metodološku obnovu romanističkih istraživanja kao i praćenje novih lingvističkih stremljenja. Oslobodivši se obrazaca stare lingvističke škole i prateći sustavno sva najnovija postignuća na polju lingvistike osobito romanske, Žarko Muljačić će ubrzo izrasti u znanstvenika koji je veoma mnogo uradio za metodološku obnovu hrvatske lingvistike i na njenu afirmaciju u svijetu.

U prvim godinama svog boravka u Zadru intenzivno radi na razvrstavanju i tumačenju goleme građe sakupljene u dubrovačkom arhivu o starodalmatskom jeziku Dubrovnika, što je rezultiralo habilitacijom. *Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. stoljeća. Prilog raguzejskoj dijakronoj fonologiji i dalmatsko-mletačkoj konvergenciji* obranjenom 1960. god. u Zagrebu (i tiskanom tri godine kasnije). U toj dalmatističkoj studiji profesor Muljačić je rekonstruirao fonologiju toga staroromanskog jezika, iskoristivši sve prednosti dotadašnjih pravaca u lingvistici, tradicionalnog i strukturalističkog, a filološkoj građi temeljenoj na arhivskim dokumentima dao je novu metodološko-lingvističku interpretaciju. Tako je omogućio da i drugi romanisti, ugledajući se u njegov model, pristupe dijakronom proučavanju razvoja romanskih jezika.

Sklopu dalmatsko-romanskih istraživanja pripada i lingvistička studija *Nova klasifikacija romanskih jezika i dalmatski*, koju je u obliku referata održao na X. Međunarodnom kongresu romanske lingvistike i filologije u Strasbourgu 1962, a objavio na hrvatskome (Sarajevo, 1963) i na talijanskome (Pariz 1965). U toj studiji obrazložio je novu, dinamičku klasifikaciju romanskih jezika koja obuhvaća dvanaest romanskih jezičnih posebnosti koje su bile prisutne krajem XIX. stoljeća. Nova klasifikacija se zasniva na listi od četrdeset relevantnih značajki romanskih jezika, koje su uspoređene i analizirane u svakom od uključenih jezika, te pokazuje uzajamne odnose svih romanskih jezika s obzirom na kvantitativnu udaljenost između svakog pojedinog jezika: zbrajanjem udaljenosti ili razlika dobivena je osebujna rang-lista svih romanskih jezika. Tu je

klasifikaciju profesor Muljačić u nekoliko navrata dotjerivao ili primjenjivao na specifična područja Romanije te je iz toga proizašla i njemačka verzija *Die Klasifikation der romanischen Sprachen* (1967).

U međuvremenu je prof. Muljačić sudjelovao na mnogobrojnim stručnim i znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu, iznoseći uvijek rezultate novih istraživanja o pojedinačnim pitanjima dalmatskoga, talijanskog, francuskog i drugih romanskih jezika, o romansko-hrvatskim dodirima a osobito o radovima iz fonologije. Iz spremnosti za istraživanjem i tumačenjem fonoloških problema nastat će 1964. sveučilišni priručnik *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika* koji je potom, uz brojne dopune i prerade, 1969. izišao na talijanskom jeziku u vodećoj talijanskoj izdavačkoj kući »Il Mulino« iz Bologne pod naslovom *Fonologia generale e fonologia della lingua italiana* (1972. je tiskano novo hrvatsko izdanje). Budući da je ta knjiga bila tada najtemeljiti sustavni prikaz fonologije kao lingvističke discipline, pripremljeno je 1972. zasebno talijansko izdanje talijanske (*Fonologia della lingua italiana*) i 1973. opće fonologije (*Fonologia generale*), a koja je 1974. objavljena i na španjolskom u Barceloni. Te knjige postaju ubrzo glavnom literaturom za izučavanje fonologije na mnogobrojnim sveučilištima u Italiji i drugdje.

Prijeko potreban priručnik za sve one koji proučavaju talijanski jezik jest *Introduzione allo studio della lingua italiana* (Torinu 1971). Zbog sintetičkog i kritičkog pregleda talijanske lingvistike i pažljivo selektirane i komentirane bibliografije, ta knjiga doživljava pretisak (1982). *Scaffale italiano. Avviamento bibliografico allo studio della lingua italiana* u izdanju »La Nuova Italia« (Firenca 1991) nije prerada knjige iz 1971. nego samostalni priručnik za istu problematiku.

Nakon tiskanja knjiga, profesor Muljačić doživljava vrhunac u svojoj sveučilišnoj karijeri: izbor za profesora romanske lingvistike na Freie Universität u Zapadnom Berlinu. U Berlinu boravi i radi skoro punih dvadeset pet godina (od 1973. do 1997). To je još jedna u nizu sretnih prekretnica u životu i radu Žarka Muljačića. U Berlinu je imao na raspolaganju golemu knjižnicu s brojnim vrelima i gotovo idealne radne uvjete. Tu se upoznaje s teorijom sociologa Heinza Klossa, kritički je prerađuje i unapređuje tako da je ta socio-lingvistička metoda danas u lingvistici poznata kao »Kloss-Muljačić-Modell« ili model relativističke lingvistike. Za boravka u Berlinu postaje jednim od najvećih autoriteta u usporednoj analizi izgradnje jezika (»Ausbaukomparatistik«) i »relativističkom pristupu« problemu statusa jezika i dijalekata, ovisno o promjenljivosti i uvjetovanosti njihovih međusobnih odnosa. Ne zanemaruje, međutim, ni kulturnopovijesne teme, što jasno pokazuje svu širinu njegova znanstvenog interesa. Rad na prevođenju (prijevod je predan Akademiji puno prije, ali zbog raznih razloga objavljen je 1985.), komentiranju i uspoređivanju prijepisa djela *Della mercatura e del mercante perfetto* dubrovačkog ekonomista Bene Kotruljevića rezultira objavljivanjem prijevoda 1985. te objavljivanjem reprinta i prijevoda 1989. godine. Proučavajući više godina pisma prosvjetitelja Alberta Fortisa, profesor Muljačić je uspio ne samo znanstveno rekonstruirati Fortisova putovanja po Hrvatskoj i Sloveniji, nego i osvijetliti Fortisovu ulogu u povijesti kulturnih i književnih veza Hrvata i Talijana. Knjiga *Putovanja Alberta Fortisa po Hrvatskoj i Sloveniji (1765-1791)* izišla je 1996. u izdanju Književnog kruga iz Splita.

Kao još jedan rezultat dugogodišnjih, nikada prekinutih istraživanja, godine 2000. izlazi u Njemačkoj knjiga *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache* koja sadrži izbor od 34 studije o dalmatskom jeziku i srodnim romanističkim temama. Taj zbornik radova, zaključuje akademik August Kovačec, trebao bi postati Biblijom svakomu lingvistu koji se bavi jezičnom povijesti istočnojadranske obale, povijesti hrvatskog jezika te onima koji se bave kulturnom poviješću ili ih zanimaju određeni aspekti metodologije istraživanja. Što je od posebne važnosti u proučavanju dalmatskog jezika, profesor Muljačić razlikuje, osim već priznate dvije varijante (jadertinske i raguzejske) i treću varijantu dalmatskog jezika (labeatsku). Po njemu bi ta tri jezika imala status srednjih jezika, a krčkoromanski tj. veljotski bio bi jedan od nižih jezika koji se najduže održao. U stvari moglo bi se govoriti o posebnom tipu dalmatskoga koji se govorio u svakome od dvanaest tadašnjih dalmatinskih gradova.

Dalmatističke studije zadužio je i objavljivanjem podrobne bibliografije za dalmatski u »Revue de Linguistique Romane« (33/1969. za razdoblje od 1906. do 1966; 45/1981. za razdoblje od 1966. do 1976; 52/1988. za razdoblje od 1976. do 1987; 62/1998. za razdoblje od 1987. do 1996).

Profesor Muljačić je proučavao i brojne druge »male« romanske jezike kao što su furlanski, okcitanski, galicijski i katalonski. Do sada je objavio više od 700 naslova, tj. 423 znanstvena rada (od čega 16 knjiga), 289 recenzija na hrvatskom, talijanskom, njemačkom, francuskom i engleskom jeziku. Kao kuriozum se može spomenuti da su neki njegovi radovi izašli, zaslugom kolega, na galicijskom jeziku; jedan njegov francuski pisani rad izaći će na sardinskom jeziku. Njegova nevjerojatna radna energija ogleda se i u činjenici da je u razdoblju od 1994. do 2002. objavio 168 naslova te da mu je oko tridesetak naslova još u tisku.

On je dug niz godina bio članom uredništva revije »Lingua e stile« iz Bologne (Italija); stalni je suradnik uredništva revije »Italienisch« u Frankfurtu (Njemačka). Za *Lexikon der Romanistischen Linguistik* surađivao je kao savjetnik. Profesor je sudjelovao u radu oko 150 međunarodnih simpozija i kongresa i na većini držao predavanja, a kao gostujući profesor održao je na sveučilištima diljem svijeta oko 120 predavanja.

Profesor Muljačić je uvršten u poznati *International Who's Who of Intellectuals*, sv. 4, Cambridge (Engleska), 1982, str. 810; u *Wer ist Wer. Das deutsche who's who*, XXIX. izd. 1990-91, Lübeck (Njemačka), Schmidt-Römhild, 1990, str. 955; »Tko je tko u Hrvatskoj« 1993; »Lingvisten Handbuch« 1994; »Hrvatski opći leksikon« itd. U španjolskoj Galiciji izdan je zbornik radova njemu u čast. Profesorovi kolege u Njemačkoj 1987. izdali su zbornik »Romania et Slavia Adriatica. Festschrift für Žarko Muljačić«. U Hrvatskoj 1993. profesoru su posvetili dvobroj časopisa »Suvremena lingvistika« njegovi đaci i kolege iz Zagreba kao i iz Zadra 1993. u zborniku »Radovi F.F. u Zadru«.

Za izuzetne znanstvene rezultate profesor Muljačić je dobio mnogobrojna priznanja u zemlji i inozemstvu. Za svoj znanstveni rad dobio je 1964. Nagradu grada Zadra, 1971. Nagradu Božidara Adžije. Za izuzetan doprinos talijanistici dobio je u Pisi (Italija) 1983. Međunarodnu nagradu Galileo Galilei. Dobitnik je 1992. Povelje Filozofskog fakulteta u Zagrebu; 1999. odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića; 1971.

dobio je jedno od najviših priznanja Republike Italije, naslov *Commendatore dell'Ordine al Merito della Repubblica Italiana*.

Uz ukaz o umirovljenju dobio je i Povelju rektora berlinskog Slobodnoga sveučilišta 1988, čime mu je iskazana posebna počast. Profesor Muljačić kao jezikoslovac i romanist međunarodnog ugleda postao je članom najuglednijih lingvističkih društava i akademija znanosti. Član je Società Linguistica Italiana u Rimu, Società di Glottologia u Pisi, Société de linguistique de Paris, Société de Linguistique Romane u Strasbourgu, Societas Linguistica Europea, Société Internationale de Dialectologie et Géolinguistique u Bambergu, Associazione internazionale professori d'italiano u Bruxellesu, itd. Od godine 1977. dopisni je član JAZU, godine 1989. izabran je za inozemnog dopisnog člana u svijetu poznate Accademie della Crusca u Firenci, a 1996. izabran je za inozemnog člana Accademie Nazionale dei Lincei u Rimu.

U rujnu 1997. Profesor Muljačić vraća se u domovinu i kao mjesto stalnog boravka izabire Zagreb. Međutim, profesor se nije ograničio samo na Zagreb, gdje povremeno predaje na poslijedlomskom studiju i gostuje na Filozofskom fakultetu. On je isto tako predavao na poslijediplomskom studiju na Filozofskom fakultetu u Zadru. Žarko Muljačić nije zaboravio ni svoj rodni grad Split. Stoga aktivno sudjeluje u radu nekoliko međunarodnih skupova posvećenih Marku Maruliću i manifestacijama u okviru Knjige Mediterana koje priređuje Književni krug. U Splitu je sudjelovao sa zapaženim referatom na XIV. međunarodnom kongresu profesora talijanskog jezika (A.I.P.I.), i vrlo često, na poziv prijatelja, kolega i bivših studenata, drži predavanja splitskoj publici i studentima o kulturološkim i romanističkim temama. Također rado drži predavanja u Dubrovniku, Rijeci i Opatiji.

Želimo mu još puno ljeta dobra zdravlja i, dakako, plodna rada.

BIBLIOGRAFIJA RADOVA PROF. DR. ŽARKA MULJAČIĆA
(1994 - 2002)

(AUTOBIBLIOGRAFIJA)

Žarko Muljačić

Ova bibliografija, koja se objavljuje u povodu mog osamdesetog rođendana, nadovezuje se na svoju nepotpisanu prethodnicu (»Bibliografija radova prof. dr. Žarka Muljačića objavljenih od g. 1987. do g. 1994.«, *Suvremena lingvistika, godina 19, sv. 1-2, broj 35-36*, Zagreb 1993, str. 13-24) koju je sastavio prof. dr. August Kovačec po podacima dobivenima od autora. Iako je taj dvobroj *SuLi* stvarno ugledao svjetlo dana tek u ožujku 1995, ona sadrži samo jednu jedinicu s nadnevkom »1994.« (što treba pripisati općepoznatoj pojavi da kongresni Akti, rođendanski zbornici i znanstveni časopisi i u nas i izvan Hrvatske izlaze — uz pokoju rijetku iznimku — sa zakašnjenjem od jedne, dvije ili više godina). Prema tome mora se očekivati da će mnoge jedinice s oznakom »2002.« izaći iz tiska poslije ove bibliografije. Kako bi se ta »neprilika« barem djelomice ublažila, i ova bibliografija sadrži na kraju odjeljak *Stanje neobjavljenih radova*, poredanih po godinama u kojima su napisani. Kao »zadnji rok« vrijedi 15. ožujka 2003.

Ova se bibliografija razlikuje od prethodne u jednoj tehničkoj pojedinosti: dok je A. Kovačec unutar svake godine zabilježio znanstvene radove (knjige i studije) i recenzije u sklopu neprekinutog slijeda rednih brojeva, ovdje prva i druga skupina jedinica posjeduju odvojene numeracije.

Kao i prethodna, i ova bibliografija počinje odjeljkom »Zaostatci« u kome se bilježe jedinice (jedna studija i deset recenzija) koje, uglavnom iz spomenutih razloga, nisu dosad bile bibliografirane. Iz istog razloga 1994. godina ovdje počinje rednim brojem 2. (jer je u *SuLi*, str. 22, već ubilježen prvi znanstveni rad s nadnevkom »1994«)

Z a o s t a t c i

1991.

18. Liliana Spinozzi Monai (a cura di), *Aspetti metodologici e teorici nello studio del plurilinguismo nei territori dell'Alpe-Adria. Atti del Convegno internazionale, Udine, 12-14 ottobre 1989, Tricesimo 1990*. Rec. u: *Romanische Forschungen*, 103, 1991, 4, str. 464-465.

1993.

8. »Termini contenenti *romanzo e Romània*: un abbozzo cronologico e analitico«. u: Johannes Kramer — Guntram Plangg (edd.), *Verbum Romanicum. Festschrift für Maria Iliescu*, Hamburg, H. Buske Verlag, 1993, str. 75-88.

(Recenzije)

12. Heinz Kloss — Grant D. McConnell (edd.), *Les langues écrites du monde, vol. 3: Europe occidentale. Les langues régionales et minoritaires des pays membres du Conseil de l'Europe*, Québec, Les Presses de l'Université Laval, 1989. Rec. u: *Archivio Glottologico Italiano*, 78, 1993, 2, str. 215-219.

13. István Fodor — Claude Hagège (edd.), *Language Reform, History and Future...* Vol. IV; vol. V, Hamburg, H. Buske Verlag, 1989-1990. Rec. u: *ibidem*, 78, 1993, 2, str. 212-215.

14. Günter Holtus — Michael Metzeltin — Christian Schmitt (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik, Band/Volume III, Die einzelnen romanischen Sprachen und Sprachgebiete von der Renaissance bis zur Gegenwart. Rumänisch, Dalmatisch/Istroromanisch, Friaulisch, Ladinisch, Bündnerromanisch*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1989. Rec. u: *ibidem*, 78, 1993, 2, str. 219-224.

15. Isti (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik. Band/Volume V/1. Französisch*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1990. Rec. u: *ibidem*, 78, 1993, 2, str. 224-227.

16. isti (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik. Band/Volume V/2. Okzitanisch. Katalanisch*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1991. Rec. u: *ibidem*, 78, 1993, 2, str. 227-229.

17. Tullio Telmon, *Guida allo studio degli italiani regionali*, Alessandria, Edizioni dell'Orso, 1990. Rec. u: *Italienisch*, 15, 1993, 29, str. 123-124.

18. Carmine Chiellino, *Kleines Italien-Lexikon. Wissenswertes über Land und Leute*, München, C. H. Beck, 1989. Rec. u: *ibidem*, 15, 1993, 29, str. 154-155.

19. Wolfgang Dahmen et al. (edd.), *Zum Stand der Kodifizierung romanischer Kleinsprachen. Romanistisches Kolloquium V*, Tübingen, Günter Narr Verlag, 1991. Rec. u: *ibidem*, 15, 1993, 29, str. 156-157.

20. Wolfgang Schweickard, 'Deonomastik'. *Ableitungen auf der Basis von Eigennamen im Französischen (unter vergleichender Berücksichtigung des Italienischen, Rumänischen und Spanischen)*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1992. Rec. u: *Romanische Forschungen*, 105, 1993, 3-4, str. 402-404.

1994.

NB. Kako je već rečeno, ovaj niz studija počinje rednim brojem 2.¹

2. »Dal veneziano al veneto«, u: Giuliano Staccioli — Irmgard Osols-Wehden (edd.), »Come l' uom s' eterna«. *Beiträge zur Literatur-, Sprach- und Kunstgeschichte Italiens und der Romania, Festschrift für Erich Loos zum 80. Geburtstag*, Berlin, Berlin Verlag Arno Spitz, 1994, str. 178-199.

3. »Il posto dell' italiano ticinese fra gli italiani regionali«, *Terminologie et traduction*, 3, 1994, 1, str. 253-267.

4. »Petar Skok come linguista«, u: Richard Baum, Klaus Böckle, Franz Josef Hausmann, Franz Lebsanft (edd.), *Lingua et Traditio. Geschichte der Sprachwissenschaft und der neueren Philologien. Festschrift für Hans Helmut Christmann zum 65. Geburtstag*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1994, str. 667-685.

5. »Muljačić, Žarko«, u: Wilfried Kürschner (ed.), *Linguisten-Handbuch, Biographische und bibliographische Daten deutschsprachiger Sprachwissenschaftlerinnen und Sprachwissenschaftler der Gegenwart, Band 2*, Tübingen, Gunter Narr, 1994, str. 636-637.

6. »Dalmatian/Dalmate«, u: Mark Janse — Tol Sijmen (edd.), *Bibliographie Linguistique de l' année 1992 et compléments des années précédentes...*, Dordrecht — Boston — London, Kluwer Academic Publishers, 1994, str. 545.

7. »Razgovor s povodom. Uključimo se u svjetske tijekove«. Intervju. *Zadarski list*. 17. studenoga 1994, str. 24 (s fotografijom).

8. »Prof. Dr. Žarko Muljačić«, u: Sebastian Neumeister (ed.) *Bibliographie des Instituts für Romanische Philologie der Freien Universität Berlin*, Berlin, 1994, str. 39-47.

(Recenzije)

1. Luciano Rocchi, *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*, Udine, Campanotto, 1990, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 110, 1994, 1-2, str. 230-232.

2. *Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik...*, Vol. 6. *Nationalsprachenentstehung in Osteuropa*, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, 61, 1994, 2, str. 198-199.

¹ Broj 1, zabilježen u SuLi, str. 22, glasi: »Spontamenti prevedibili nell'area di convergenza italiana (ACI)«, in: Günter Holtus — Edgar Radtke (edd.), *Sprachprognostik und das 'italiano di domani'*. *Prospettive per una linguistica 'prognostica'*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1994, str. 47-58.

3. Martin Pötz, *Das Regionalitalienische im Veneto*, Genève, Droz, 1992, u: *Italienisch*, 16, 1994, 32, str. 129-130.

4. Peter Braun, Burckhardt Schaefer, Johannes Volmert (edd.), *Internationalismen. Studien zur interlingualen Lexikologie und Lexikographie*, Tübingen. Max Niemeyer Verlag, 1990, u: *Italienisch*, 16, 1994, 32, str. 131-132.

5. Institut des Hautes Études de Belgique (ed.), *Les Statalismes. Colloque organisé par l' IHEB les 13 et 14 mars 1986 (recte: 1985) à l' initiative de M. Jacques Pohl*, s. 1. (Bruxelles), s. a. (1987), u: *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 110, 1994, 5-6, str. 704-705.

6. Wilfried Kürschner (ed.), *Linguisten-Handbuch. Biographische und bibliographische Daten deutschsprachiger Sprachwissenschaftlerinnen und Sprachwissenschaftler, I-II*, Tübingen. Gunter Narr Verlag, 1994, u: *Linguistica*, 34, Ljubljana, 1994, 2, str. 129-130.

7. Wilhelm Theodor Elwert, *Von Bukarest bis Lissabon. Linguistisches und Literarisches*, Stuttgart, F. Steiner Verlag, 1989, u: *Mediterranean Language Review*, 8, 1994, str. 119-121.

1995.

1. »Da se ne zaboravi. Prije dva stoljeća. 'O ta uska varoš'«, *Vijenac*, 3, 1995, 27 (12. I. 1995), str. 18-19.

2. »Leksikonska natuknica : Who is who. Tomo Bassegli-Basiljević«, *Vijenac*, 3, 1995, 27 (12. I. 1995), str. 19.

3. »A estandardización do galego á luz de procesos análogos noutras linguas 'minorizadas' europeas«, u: Henrique Monteagudo (ed.), *Estudios de sociolingüística galega. Sobre a norma do galego culto*, Vigo, Editorial Galaxia, 1995, str. 19-51.

4. »Su alcuni romanismi preveneti lussignani«, u: Filippo Càssola e Roberto Fontanot (edd.), *Scritti di linguistica e dialettologia in onore di Giuseppe Francescato*, Trieste, Edizioni Ricerche, 1995, str. 215-221.

5. »Frane Petris kao izdavač traktata o trgovini Dubrovčanina Bene Kotruljevića (1573)« (Frane Petris as the Publisher of the Work on Trade by B. Kotruljević (1573) from Dubrovnik), *Filozofska istraživanja*, 15, 1995, 56-57, str. 157-168.

6. »Traktat o trgovini Bene Kotruljevića (1458). Njegova geneza i sudbina na horizontali Dubrovnik-Barcelona-Napulj i na vertikali La Valletta-Firenca-Venecija, *Hrvatska obzorja*, 3, 1995, 2, str. 357-362.

7. »Jedan Fortisov 'dar' obitelji Sorkočević«, *Dubrovački horizonti*, 26, Zagreb 1995, 35, str. 49-56.

8. »Dalmatisch / Il dalmatico«, u: Holtus, Günter et al. (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik, Band/Volume III/2*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1995, str. 32-42, sa 1 kartom.

9. »Isabella Teotochi Marin i Miho Sorkočević: jedno književno prijateljstvo« (Isabella Teotochi Marin e Miho Sorkočević: un' amicizia letteraria), *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 33, Dubrovnik, 1995, str. 137-147.

10. »Prof. Dr. phil. Žarko Muljačić« u: Klaus W. Hempfer — Michael Kaehne (edd.), *Forschung an der Freien Universität Berlin. Fachbereich Neuere Fremdsprachliche Philologien*. Berlin, s. a. (1995), str. 68-70, s fotografijom.

11. »Prilog proučavanju veza Alberta Fortisa s Hrvatima« (Per uno studio dei contatti di A. Fortis con i Croati), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 37, 1995, str. 583-595.

12. »Leksičke bilješke uz Cvitje« (Leggendo una traduzione croata cinquecentesca dall' italiano. Note lessicologiche), *Čakavska rič*, 23, 1995, 1-2, str. 97-111.

13. »Dubrovački 'disident' i njegov 'istražitelj'« (»Un dissident ragusain et son 'enquêteur'«), u: Miljenko Foretić (éd.), *Dubrovačka Republika i Francuska revolucija — La République de Dubrovnik (Raguse) et la Révolution française*, Dubrovnik, Matica hrvatska, 1996, str. 73-82.

NB. Prethodno izašlo u: *Dubrovnik, Časopis za književnost i znanost. Nova serija*, VI, Dubrovnik 1995, br. 3, str. 161-168. Bez francuskog sažetka.

14. »Dalmatian-Dalmate«, u: Mark Janse-Sijmen Tol (edd.), *Bibliographie linguistique de l' année 1993 et compléments des années précédentes...*, Dordrecht-Boston-London, Kluwer Academic Publishers, 1995 (recte 1996), str. 556.

15. »Sličnosti i razlike Petrisova izdanja Kotruljevićeva traktata (Mleci, 1573, P) i najstarijeg dosad poznatog prijepisa (Napulj, 1475, R) izgubljenog autografa (1458, K)« (Somiglianze dell' *editio princeps* del trattato di B. Kotruljević, curata da F. Petris (Venezia, 1573, P), con la più antica copia nota finora dell' autografo perduto (Napoli, 1475, R)), *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, XXI, 1995, sv. 41-42, str. 57-65.

16. »Petar Skok — lingvist«, *Folia onomastica Croatica*, IV, Zagreb 1995, str. 7-17.

17. »O porijeklu prevedenice *prvīdan* (i sl.) 'ponedjeljak'«, *Filologija 24-25. Zbornik Božidar Finka*, Zagreb, HAZU, 1995, str. 275-283.

(Recenzije)

1. Antonio Putti, *Dizionario enciclopedico-intuitivo figurato 1862, I-II*, Stampa anastatica del manoscritto a cura di Ljerka Šimunković, Firenze, Accademia della Crusca, 1994, u: *Italienisch*, 17 (1995), br. 34, str. 136-138.

2. Lorne Laforge /Grant D. McConnell (edd.), *Diffusion des langues et changement social. Dynamique et mesure / Language spread and social change. Dynamics and measure*, Sainte-Foy, Les Presses de l' Université Laval, 1990, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band III* (1995), 4, str. 606-608.

3. *Radovi. Razdio filoloških znanosti, 21 (1991-1992)*, Zadar 1993, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band III* (1995), 4, str. 688-689.

4. *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia 36-37 (1991-1992)*. Vojmir Vinja *septuagenario in honorem oblata*, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 111 (1995)*, 4, str. 690-691.

1996.

1. *Putovanja Alberta Fortisa po Hrvatskoj i Sloveniji (1765-1791)*, (I viaggi di Alberto Fortis in Croazia e in Slovenia (1765-1791)), Split, Književni krug. *Biblioteka znanstvenih djela*, 83, 1996, str. 1-190, s jednom slikom i dva zemljovida.

2. »Skok, Petar«, u: Harro Stammerjohann (dir.), *Lexicon grammaticorum. Who's who in the History of World Linguistics*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1996, str. 865-866. Napomena: na engleskom jeziku.

3. »Introduzione all' approccio relativistico«, *Linguistica Pragensia VII (1996)*, nr. 2, str. 87-107.

4. »U potrazi za izvornim Kotruljevićem«, u: Vladimir Stipetić (ur.), *Dubrovačanin Benedikt Kotruljević: hrvatski i svjetski ekonomist XV. stoljeća. Međunarodni znanstveni skup, Dubrovnik, 17-19. X. 1996*, Zagreb, HAZU i Hrvatski računovođa, 1996, str. 3-17.

5. »Una menzione del romanzo grigione dell' 847«, *Ladinia XX (1966)*, str. 183-185.

6. »*Les I-ères Journées d' études romanes et balkaniques en l' honneur de Božidar Nastev / I-vi romanističko-balkanistički sredbi – vo čest na Božidar Nastev. Skopje, 27-29 april 1995*«, u: *Zeitschrift für Balkanologie 32 (1996)*, 2, str. 206-207.

7. (avec Harald Haarmann) »Distance interlinguistique, élaboration linguistique et 'coiffure linguistique'«, u: Hans Goebel — Peter H. Nelde — Zdeněk Starý — Wolfgang Wölck (edd.), *Kontaktlinguistik — Contact linguistics — Linguistique de contact. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung — An International Handbook of Contemporary Research — Manuel international des recherches contemporaines, 1. Halbband / Volume 1 / Tome 1*, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1996, str. 634-642.

8. »Tomo Baseljić u Beču«, *Dubrovački horizonti*, XXVII, Zagreb 1996, br. 36, str. 71-80.

9. »Za relativistički pristup u proučavanju geneze i povijesti romanskih jezika« (Per un approccio relativistico nello studio della genesi e della storia delle lingue romanze), *Suvremena lingvistika*, 22, sv. 1-2 (broj 41-42), Zagreb 1996 (recte 1998), str. 465-481.

(Recenzije)

1. Francesco Bruni (a cura di), *L'italiano nelle regioni. Testi e commenti*, Torino, UTET, 1994, u: *Italienisch*, XVIII (1996), 35, str. 119-121.

2. Pierre Knecht — Zygmund Marzys (edd.), *Écriture, langues communes et normes. Formation spontanée de koinè et standardisation dans la Galloromania et son voisinage. Actes du colloque tenu à l' Université de Neuchâtel du 21 au 23 septembre 1988*, Neuchâtel-Genève, 1993, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXIII (1996), 2, str. 215-217.

3. *Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik Vol. 7. Mehrsprachigkeitskonzepte in den Schulen Europas*. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1993, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik LXIII* (1996), 2, str. 218-219.

4. Grant D. McConnell, *A Macro-Sociolinguistic Analysis of Language Vitality. Geolinguistic Profiles and Scenarios of Language Contact in India*, Sainte-Foy, Les Presses de l' Université Laval, 1991 (Travaux du Centre International de recherche et aménagement linguistique, A-23), u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 112* (1996), 2, str. 293-294.

5. John Clissa, *Language shift and diglossia among the Italo-Croatian migrants from the Molise in Western Australia*. A preliminary study, Perth, University of Western Australia, Department of Italian, 1995, u: *Hrvatska obzorja, IV* (1996), 2, str. 456-458.

6. Luca Ciancio, *Autopsie della Terra. Illuminismo e geologia in Alberto Fortis (1741-1803)*, Firenze, Leo S. Olschki, MCMXCV (*Biblioteca di »NUNTIUS«*. *Studi e Testi, XVIII*), u: *Hrvatska obzorja, IV* (1996), 3, str. 722-724.

7. Michael Clyne (ed.), *Pluricentric languages. Differing Norms in Different Nations*, Berlin-New York, Mouton de Gruyter, 1992, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 112* (1996), 4, str. 654-655.

8. Emanuel Banfi (ed.), *La formazione dell' Europa linguistica. Le lingue d' Europa tra la fine del I e del II millennio*, Firenze, La Nuova Italia, 1993, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 112* (1996), 4, str. 656-658.

9. Emanuele Banfi (ed.), *L' altra Europa linguistica. Varietà d' apprendimento e interlingue nell' Europa contemporanea*, Firenze, La Nuova Italia, 1993, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 112* (1996), 4, str. 658-661.

10. Charles Barone, *La parlata croata di Acquaviva Collecroce. Studio fonetico e fonologico*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, MCMXCV (*Accademia toscana di scienze e lettere 'La Colombaria', Studi CXLVI*), u: *Čakavska rič, XXIV* (1996), br. 1-2, str. 189-190.

1997.

1. »Relationship between the dialects and the standard language«, u: Martin Maiden — Mair Parry (edd.), *The Dialects of Italy*, London and New York, Routledge, 1997, str. 387-393.

2. »Et ut easdem omelias quisque aperte transferre studeat... Sulla formazione 'decentralizzata' delle prime lingue romanze«, u: Maria Lieber — Willy Hirdt (edd.), *Kunst und Kommunikation. Betrachtungen zum Medium Sprache in der Romania. Festschrift zum 60. Geburtstag von Richard Baum*, Tübingen, Stauffenburg Verlag, 1997, str. 269-277.

3. »Un fantôme terminologique. La distance linguistique minimale«, u: Direcció General de Política Lingüística. Institut de Sociolingüística Catalana (ed.), *Actes del Congrés Europeu sobre planificació lingüística. Proceedings of the European Conference*

on *Language Planning, Barcelona, 9 i 10 de novembre de 1995*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997, str. 34-37.

4. »Il gruppo linguistico illiro-romanzo«, u: Günter Holtus, Johannes Kramer und Wolfgang Schweickard (edd.), *Italica et Romanica. Festschrift für Max Pfister zum 65. Geburtstag, Band III*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1997, str. 59-72.

5. »Novi podaci o Splitskom Adolfu Mussafiji, prvom redovitom profesoru romanistike u Beču«, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije, 13*, Split, 1997, str. 301-324.

6. »Perché i glottonimi *linguaggio italiano, lingua italiana* (e sim.) appaiono, per indicare 'oggetti' reali e non soltanto auspicati, molto più tardi di altri termini analoghi che si riferiscono a varie lingue gallo- e iberoromanze?«, *Cuadernos de filología italiana, 4* (Madrid, 1997), Universidad Complutense, str. 253-264.

7. »Il piemontese da lingua alta (LA) a lingua media (LM) nell' area di convergenza italiana«, *La slòira. Arvista piemontèisa, III* (Dzèmbèr 1997), nr. 4, str. 11-15.

8. »Dalmatian / Dalmate«, u: Mark Janse et al. (edd.), *Bibliographie linguistique de l' année 1994...*, Dordrecht-Boston-London, 1995 (recte 1997), str. 547.

9. »Frane Petrić, Slava dubrovačke domovine«, *Dubrovnik, N. S. VIII*, 1997, br. 1-3, str. 191-192, u: Ivica Martinović (ur.), Frane Petrić. O 400. obljetnici smrti hrvatskoga renesansnog filozofa. Pretiskano iz: Ž. Muljačić (izd./prev.), *Benedetto Cotrugli, Della mercatura. Beno Kotruljević, O trgovini i o savršenu trgovcu*, Dubrovnik 1989, str. 15 i 17.

10. »Petrić nakladnik Kotruljevićeva remek-djela«, *Dubrovnik, N. S. VIII*, Dubrovnik, 1997, br. 1-3, str. 584-585. NB. Pretiskano iz dijela rada »Frane Petris kao izdavač traktata o trgovini Dubrovčanina Bene Kotruljevića (1573)«, *Filozofska istraživanja 15* (1995), str. 157-168 (str. 160). U: Ivica Martinović (ur.), cit. djelo, v. br. 9.

11. »Diskusija« (dva sudjelovanja), u: V. Stipetić, *cit. djelo*, v. gore 1996, 4, sv. II. *Rasprava i zaključci*, Zagreb, HAZU i Hrvatski računovođa, 1997, str. 51-52, 103-104.

12. »Wie heißen die 'Tochtersprachen' des Lateins?«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio filoloških znanosti, 24-25 (1995-1996)*, Zadar 1997 (recte 1998), str. 5-34.

13. »Sjaj i bijeda (kladističkog) modela (s posebnim osvrtom na sudbinu 'rodoslovnog stabla' u romanistici)«. (La grandezza e la miseria del modello 'cladistico' (con particolare riguardo alla sorte dell' 'albero genealogico' nella linguistica romanza)), *Suvremena lingvistika, god. 23, sv. 1-2*, Zagreb 1997 (recte 1999), br. 43-44, *Zbornik M. Moguš*, str. 211-232.

(Recenzije)

1. Guido Barbina, *La geografia delle lingue. Lingue, etnie e nazioni nel mondo contemporaneo*, Roma, La Nuova Italia Scientifica, 1993, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik LXIV* (1997), 1, str. 81-83.

2. Tullio Telmon, *Le minoranze linguistiche in Italia*, Alessandria, Edizioni dell' Orso, 1992, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, LXIV* (1997), 1, str. 119-120.

3. *Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik, vol. 8: English only? In Europa /in Europe/ en Europe*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1994, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik LXIV* (1997), 1, str. 96-97.

4. Richard Brütting (ed.), *Italien-Lexikon. Schlüsselbegriffe zu Geschichte, Gesellschaft, Wirtschaft, Politik, Justiz, Gesundheitswesen, Verkehr, Presse, Rundfunk, Kultur und Bildungseinrichtungen*, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1995, u: *Italienisch, 19* (1997), 37, str. 111-115.

5. Haralambie Mihăescu, *La romanité dans le Sud-Est de l' Europe*. Traduit du roumain par Cireasa Grecescu, Bucarest, Editura Academiei Române, 1993, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 113* (1997), 3, str. 471-474.

6. Michel Banniard, *Viva voce. Communication écrite et communication orale du IVe au IXe siècle en Occident latin*, Paris, Institut des Études Augustiniennes, 1992, u: *Archivio Glottologico Italiano, LXXXII* (1997), 1, str. 104-107.

7. Hermann W. Haller, *Una lingua perduta e ritrovata: l'italiano degli italo-americani*, Firenze, La Nuova Italia Editrice, 1993, u: *Italienisch, 19* (1997), 38, str. 134-136.

8. Jean Chiorboli, *La langue des Corses. Notes linguistiques et glottopolitiques*, Bastia, IPC Infograffia, 1992, u: *Mediterranean Language Review 9* (1995-1997), Wiesbaden 1997, str. 207-209.

9. Günter Holtus — Michael Metzeltin — Christian Schmitt (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik, Band/Volume II, 1*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1996, u: *Archivio Glottologico Italiano, vol. LXXXII, 2*, 1997, str. 231-235.

10. István Fodor — Claude Hagège (edd.), *Language Reform, History and Future...*, vol. VI, Hamburg, Helmut Buske, 1994, u: *Archivio Glottologico Italiano, vol. LXXXII, 2*, 1997, str. 246-247.

1998.

1. »Bibliographie de linguistique romane. Domaine dalmate et istriote avec les zones limitrophes (1987-1996), *Revue de Linguistique Romane, Tome 62, Nos 245-246, Janvier-Juin 1998*, str. 183-223.

2. »Areale Gliederung der Romania« — »La ripartizione areale delle lingue romanze«, in: Günter Holtus — Michael Metzeltin — Christian Schmitt (edd.) *Lexikon der Romanistischen Linguistik, Band/Volume VII*, Tübingen. Max Niemeyer Verlag, 1998, str. 873-892.

3. »Tomo Baseljić u Göttingenu« (Tomo Baseljić in Göttingen), *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 36*, 1998, str. 227-247.

4. »Premessa«, in: Žarko Muljačić (ed.), *L'italiano e le sue varietà linguistiche*, Aarau, 1998, str. 7-11.

5. »Di quale lingua sono dialetti i dialetti italiani ?«, in: Žarko Muljačić (ed.). cit. djelo, Aarau, 1998, str. 125-136, »Zusammenfassung«, pp. 141-142.

6. »*Tertium datur*. Per una nuova interpretazione della 'genesi' delle lingue romanze«, in: *Atti del XXI Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza*. Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani. Università di Palermo, 18-24 settembre 1995, a cura di Giovanni Ruffino. Vol. 5. *Dialettologia, geolinguistica, sociolinguistica*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1998, str. 485-490.

7. »Tri težišta u proučavanju jezičnih elemenata 'stranog' porijekla« (Three points of emphasis in analysing 'foreign' language elements), *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, XXIII-XXIV (1997-1998)*, Zagreb 1998, str. 265-280.

8. »Perché il termine *volgare* non era combinabile, in determinati periodi, con uno dei soliti attributi (*materno, italiano*)?«, *Studi linguistici italiani, vol. XXIV (III della III serie)*, 2, Roma, 1998, str. 157-166.

9. »Jezična norma u suvremenoj Italiji (s osobitim obzirom na status i budućnost talijanskih 'dijalekata')«, in: Lada Badurina — Boris Pritchard — Diana Stolac (edd.), *Jezična norma i varijeteti. Zbornik. Savjetovanje Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku, Opatija, 8. - 9. svibnja 1998*, Zagreb-Rijeka 1998 (recte 2000), str. 367-374.

10. »Modeli i proučavanje jezičnih dodira (1880.-1998.)«, *Riječ. Časopis za filologiju, god. 4*, Rijeka 1998 (recte 2000), sv. 2, str. 27-31.

11. »U kojim se zonama u sadašnjem trenutku smiju očekivati pomaci koji bi mogli pridonijeti boljem poznavanju 'dalmatskoga'?« (In quali settori è lecito aspettarsi dei progressi che possano accrescere in modo notevole le nostre conoscenze riguardanti 'il dalmatico?'), *Folia onomastica Croatica*, 7, 1998 (recte 1999), str. 207-220.

12. »La nascita dei volgari d' Italia«, in: Maria Teresa Navarro Salazar (ed.), *ITALICA MATRITENSIA. Atti del IV Convegno SILFI (Madrid, 27-29 giugno 1996)*, Madrid-Firenze, Universidad Nacional de educación a distancia — Franco Cesati Editore, 1998, str. 11-24.

(Recenzije)

1. Eduardo Blasco Ferrer, *ELLU, ELLUS. Grammatica sarda*, Nuoro, Poliedro Edizioni, 1994, u: *Italienisch, XX* (2000), 39, str. 144-146.

2. Fiorenzo Toso, *Storia linguistica della Liguria, vol. I. Dalle origini al 1528*, Recco (Genova), Le Mani, Microart's Edizioni, 1995, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 114* (1998), 3, str. 595-598.

3. *Sociolinguistica. Vol. 9. Europäische Identität und Sprachenvielfalt*, Tübingen 1995, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, LXV*, 1998, 3, str. 331-332.

4. *Sociolinguistica. Vol. 10. Konvergenz und Divergenz von Dialekten in Europa*, Tübingen 1996, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, LXV*, 1998, 3, str. 332-333.

5. Raymund Wilhelm, *Italienische Flugschriften des Cinquecento (1500-1550). Gattungsgeschichte und Sprachgeschichte*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1996 (*Beihefte zur ZRPh, Band 279*), u: *Italienisch, XX* (1998), 40, str. 177-180.

6. Zsuzsanna Fábíán, *Olasz – magyar melléknévi vonzatszótar (Vocabolario delle reggenze degli aggettivi italiani con i corrispondenti ungheresi)*, Budapest, 1996, u: *Zeitschrift für romanische Philologie*, 114 (1998), 4, str. 780-781.

1999.

1. »Come Alberto Fortis prese visione dell' originale e della prima traduzione italiana della novella morale 'Skazka o careviče Chlore'?, in: *Studi di italianistica e comparatistica in onore di Mate Zorić. Atti del Convegno internazionale, Zagabria, 27-28 maggio 1997*, a cura di Sanja Roić, Zagreb, Odsjek za talijanski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1999, str. 99-109.

2. »Jedno pismo Salomona Gessnera Mihu Sorkočeviću (Prilog proučavanju hrvatsko-švicarskih veza)«, *Dubrovački horizonti*, XXX, 39, Zagreb 1999, str. 11-17.

3. »Jedno nepoznato izvješće iz Dubrovnika o stanju u Otomanskom Carstvu (1531)«, (A Recent Find: A Report from Dubrovnik on the State of the Ottoman Empire, 1531), *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. XXXVII, Zagreb-Dubrovnik, 1999, str. 33-46.

4. »Jedan rimski letak o dosad nepoznatom oslobađanju Obrovca od turske vlasti (u kolovozu 1538. god.)« (Un avviso romano su una liberazione della cittadina croata Obrovac dal giogo turco /nell' agosto del 1538/ finora sconosciuta — A Roman leaflet concerning the up-to-now unknown liberation of Obrovac from Turkish rule (in August 1538)), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, vol. 41, Zagreb-Zadar 1999, str. 51-58.

5. »Estandarización de linguas románicas 'baixo presión': unha proposta tipolóxica«, in: Francisco Fernández Rei — Antón Santamarina Fernández (a cargo de), *Estudios de sociolingüística románica. Linguas e variedades minorizadas*, Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, 1999, str. 11-26.

6. »Novi prilozi za život i rad A. Ivea (1851-1937) (Nuovi contributi allo studio della vita ed opere di A. Ive (1851-1937)), *Tabula. Časopis Filozofskog fakulteta u Puli*, I, 1999, str. 39-50.

7. »Novi podaci o životu i radu A. Lubina«, *Mogućnosti*, XLVI, 1999, Nr. 4-6, str. 91-98.

8. »'Antiaristotelovska lingvistika' («Die antiaristotelische Sprachwissenschaft»), *Filozofska istraživanja*, god. 19, fasc. 4 (Nr. 75), str. 667-676.

9. »Dalmatian/Dalmate«, in: Mark Janse et al. (edd.), *Bibliographie linguistique de l'année 1995 et compléments des années précédentes...*, Dordrecht-Boston-London, 1999, str. 676.

10. »Dalmatski«, *Fluminensia*, god. XI, 1999, Nr. 1-2, str. 1-30, s jednim zemljovidom.

(Recenzije)

1. Gerd Hentschel (ed.), *Über Muttersprachen und Vaterländer. Zur Entwicklung von Standardsprachen und Nationen in Europa*, Frankfurt am Main usw., Peter Lang, 1997, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXVI, 1999, 2, str. 208-209.

2. Patrick Sériot (ed.), *Langue et nation en Europe Centrale et Orientale du XVIIIème siècle à nos jours*, Lausanne, Presses centrales de Lausanne, 1996. u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXVI (1999), 2, str. 209-210.

3. Sociolinguistica. Vol. 11, *Einsprachigkeit ist heilbar*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1997, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXVI (1999), 2, str. 210-212.

4. Corrado Grassi — Alberto A. Sobrero — Tullio Telmon, *Fondamenti di dialettologia italiana*, Roma-Bari, Laterza, 1987, u: *Italienisch*. XXI, 1999, 41, str. 120-124.

5. Michael Clyne (ed.), *Undoing and Redoing Corpus Planning*, Berlin-New York, Mouton de Gruyter, 1997, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LVI, 3, str. 313-314.

6. G. Holtus et alii (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL), Band/Volume II, 2*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1995, u: *Archivio Glottologico Italiano*, vol. LXXXIV, 1999, 2, str. 219-222.

7. G. Holtus et alii (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL), Band/Volume VII*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1998, u: *Archivio Glottologico Italiano*, vol. LXXXIV, 1999, 2, str. 222-227.

8. Stjepan Damjanović et al. (edd.), *Prvi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova, I-II*, Zagreb 1997, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie* 115 (1999), 4, str. 654-655.

9. Ranko Matasović, *Kratka poredbenopovijesna gramatika latinskoga jezika*, Zagreb, Matica hrvatska, 1997, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 115 (1999), 4, str. 717-718.

2000.

1. »Tre linguisti croati in cerca della lingua nazionale (1595-1649/51)«, u: *Processi di convergenza e differenziazione nelle lingue dell' Europa medievale e moderna*, a cura di Fabiana Fusco, Vincenzo Orioles, Alice Parmeggiani, Udine, Forum, 2000, str. 385-404.

2. *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*, Köln-Weimar-Wien, Böhlau Verlag, 2000, str. 434 (*Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte*, 10. Hrsg.: Elisabeth von Erdmann-Pandžić, Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg).

3. »Jedna stara genovska pjesma o Bitci pod Korčulom (1298.) i njezin prijevod na hrvatski«, *Dubrovnik*, XI (2000), br. 1-2, str. 337-357.

4. »Pomorska bitka pod Korčulom (7. rujna 1298.) u jednoj pjesničkoj obradi iz pobjedničke perspektive«, *Dubrovnik*, XI (2000), br. 1-2, str. 358-368.

5. »Model rodoslovnog stabla (s posebnim osvrtom na njegovu primjenu u romanistici i u slavistici)«, u: Diana Stolac (ed.), *Riječki filološki dani. Zbornik radova*, 3, Rijeka, 2000, str. 243-264.

6. »Jako L. Sorkočević kao 'opskrbljivač' talijanskih kolekcionara«, *Dubrovački horizonti*, XXXI, Zagreb 2000, br. 40, str. 20-28.

7. »La componente italiana di un dizionario croato-italiano, compilato dal gesuita Bartol Kašić (1575-1650), pubblicato appena nel 1990«, in: Serge Vanvolsem et al. (edd.), *L'italiano oltre frontiera, V. Convegno internazionale, Leuven, 22-25 aprile 1998, volume I*, Leuven-Firenze, Leuven University Press — Franco Cesati Editore, 2000, str. 421-431 (University Leuven. Nuova Serie, vol. 4).

8. »Strategie difensive di lingue romanze minacciate da due lingue sorelle (il corso, il galiziano)«, u: Petar Atanasov (éd.), *Les I-ères Journées d'études romanes et balkaniques — en l'honneur de Božidar Nastev — I-vi romanističko — balkanistički sredbi — vo čest na Božidar Nastev*, Skopje, Faculté de Philologie »Blaže Koneski«, Skopje, 2000, str. 133-145.

(Recenzije)

1. Hans Goebel et al. (edd.), *Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung...*, Halbband 1-2, Berlin-New York, 1996-1997, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXVII (2000), 1, str. 77-83.

2. Daniel Baggioni, *Langues et nations en Europe*, Paris, 1997, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXVII (2000), 1, str. 86-87.

3. Rebecca Posner, *The Romance Languages*, Cambridge, 1996, u: *Italienisch*, XII (2000), 43, str. 125-128.

4. Giorgio Bàrberi Squarotti (dir.), *Storia della civiltà letteraria italiana, Volume sesto: Profilo dell'italiano letterario*, di Gian Luigi Beccaria, Concetto del Popolo, Claudio Marazzini, Torino, Utet, 1996, u: *Italienisch*, XXII (2000), 43, str. 129-131.

5. Harro Stammerjohann (a cura di; con la collaborazione di Hans-Ingo Radatz), *Italiano: lingua di cultura europea. Atti del Simposio internazionale in memoria di Gianfranco Folena*, Weimar, 11-13 aprile 1996, Tübingen, 1997, u: *Italienisch*, XXII (2000), 44, str. 137-139.

6. Marcella Diaz-Rozzotto (ed.), *Hommage à Jacqueline Brunet, I-II*, Besançon-Paris, 1997, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 116 (2000), 4, str. 760-763.

7. Johannes Lehner, *Die Geschichte der Romanistik an der Universität Graz*, Graz, 1980, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 116 (2000), 4, str. 790-792.

8. Gottfried Schramm, *Ein Damm bricht. Die römische Donaugrenze und die Invasionen des 5.-7. Jahrhunderts im Lichte von Namen und Wörtern*, München 1997, u: *Studi mediolatini e volgari*, XLV, 2000, str. 195-199.

9. Glanville Price, *Encyclopedia of the LANGUAGES of EUROPE*, Oxford, Blackwell, 2000, u: *Plurilinguismo. Contatti di lingue e culture*, n. 7 (2000), pp. 278-285.

10. Radoslav Katičić, *Ein Ausblick auf die slawischsprachige Völkerwelt im Südosten*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1996 (ÖAW, Philosophisch-historische Klasse, *Schriften der Balkankommission, Philologische Abteilung, Band 37*), u: *Plurilinguismo. Contatti di lingue e culture*, n. 7 (2000), pp. 271-274.

11. *Indroduzione allo studio della lingua, letteratura e cultura croata. Uvod u studij hrvatskoga jezika, književnosti i kulture. Uvod v študij hrvaškega jezika, literature in kulture* a cura di Fedora Ferluga Petronio, Udine, Forum. Editrice Universitaria Udinese Srl, 1999, u: *Plurilinguismo. Contatti di lingue e culture*, n. 7 (2000), pp. 269-270.

12. Henri Boyer (éd.), *Plurilinguisme: <<contact>> ou <<conflit>> de langues?*, Paris, L'Harmattan, 1997, u: *Plurilinguismo. Contatti di lingue e culture*, n. 7 (2000), pp. 275-277.

2001.

1. »Novi podaci o dubrovačkom nadbiskupu Ludovicu Beccadelliju« (Some new data on Lodovico Beccadelli, archbishop of Dubrovnik), *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, XXXIX, Zagreb-Dubrovnik 2001, str. 217-260.

2. »Može li se sredinom 17. stoljeća govoriti o istosti 'dubrovačkog' i 'bosanskog' jezika?«, *Dubrovnik, Časopis za književnost i znanost. Nova Serija, Godište XII*, 2001, Br. 2, str. 133-147.

3. »Hrvatski jezik i istočnojadranski romanski idiomi«, u: Stipe Botica (ur.), *Zbornik Zagrebačke slavističke škole. Trideset godina rada (1972.-2001.)*, Zagreb, 2001, str. 164-173.

4. »Dalmatski«, *Hrvatska enciklopedija, III*, Zagreb 2001, str. 11. Nepotpisano.

5. »Erdmann (von) Pandžić, Elisabeth«, *Hrvatska enciklopedija, III*, Zagreb 2001, str. 492. Nepotpisano.

6. »N. S. Trubetzkoy als Vorläufer der Kontakt- und der Konfliktlinguistik« (Sažetak na hrvatskome bez naslova); *Riječ. Časopis za filologiju*, 7, Rijeka 2001, 1, str. 49-62.

7. »Kriteriji za kronološku klasifikaciju hrvatskih toponima kasnolatinskog i romanskog podrijetla«, *Riječ. Časopis za filologiju*, 7, Rijeka 2001, 1, str. 63-70.

8. »I contatti greco-, croato- e albano-tardolatini come fattori della 'genesi' delle lingue dalmato-romanze«, u: Urso Gianpaolo (a cura di). *Fondazione Niccolò Canussio, Integrazione mescolanza rifiuto. Incontri di popoli, lingue e culture in Europa dall' Antichità all' Umanesimo. Atti del convegno internazionale, Cividale del Friuli, 21-23 settembre 2000*, Roma. »L' Erma di Brettschneider«, 2001, str. 277-285.

9. »La terminologia dell' approccio relativistico«, u: *Dal 'paradigma' alla parola. Riflessioni sul metalinguaggio della linguistica. Atti del Convegno. Udine-Gorizia, 10-11 febbraio 1999* a cura di Vincenzo Orioles, Roma, Editrice 'Il Calamo', 2001, str. 151-160.

10. »A Pavao Tekavčić settuagenario con ammirazione e auguri — Sedamdesetgodišnjem Pavlu Tekavčiću s divljenjem i čestitkama«, *In linea d' aria*,

dicembre 2001, *Numero cinque*, str. 5. N. B. Isti je dvojezični prilog tiskan zasebno, u prigodnoj brošuri koju je objavio Istituto Italiano di Cultura di Zagabria 6. prosinca 2001, str. 4-6.

11. »Što je Bartol Kašić znao o Hrvatima kajkavcima?«, *Hrvatski sjever*, VI, Čakovec 2001, 1-4, str. 3-13. [V. i broj 2002, 10]

12. »La componente italiana di un dizionario croato-italiano, compilato dal gesuita Bartol Kašić (1575-1650), pubblicato appena nel 1990«, u: Dubravka Sesar — Ivana Vidović Bolt (ur.), Hrvatsko filološko društvo. *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I*, Zagreb 2001, str. 133-142.

13. »Auf der Suche nach einer wahrscheinlich nicht fertiggestellten historischen Grammatik«, u: Angelika Braun (hg.), *Beiträge zu Linguistik und Phonetik. Festschrift für Joachim Göschel zum 70. Geburtstag*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2001, str. 76-79.

(Recenzije)

1. Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Vol. 1, A-H*, Zagreb, 1998, u: *Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 117* (2001), 2, str. 299-303.

2. *Sociolinguistica. Vol. 12. Variationslinguistik*, Tübingen 1998, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, LXVIII*, 2001, 2, str. 203-204.

3. *Sociolinguistica. Vol. 13. Historische Soziolinguistik*, Tübingen 1999, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, LXVIII*, 2001, 2, str. 205-206.

4. Hermann W. Haller, *The Other Italy. The Literary Canon in Dialect*, Toronto/ Buffalo/London: University of Toronto Press, 1999, u: *Italienisch, XXIII* (2001) 46, str. 110-113.

2002.

1. »Uno pseudoenigma concernente la biografia di Adolfo Mussafia, primo ordinario di filologia romanza all' Università di Vienna«, *Estudis Romànics, XXIV*, Barcelona, 2002, str. 211-215.

2. »Tomo Baseljić-Bassegli, oratore e scrittore in sei lingue«, u: Fedora Ferluga Petronio (ur.), *Plurilingvizem v Evropi 18. stoletja*, Maribor, Slavistično društvo Maribor, 2002, str. 337-348.

3. »Bartol Kašić između dijalektologije i standardologije«, u: Diana Stolac (gl. urednik), *Riječki filološki dani (4). Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa... održanoga u Rijeci od 9. do 11. studenoga 2000*, Rijeka, Filozofski fakultet, 2002, str. 313-328.

4. »L' imbarazzo della scelta: veneziano orientale, veneziano coloniale, veneziano de là da mar?«, u: Bart van den Bossche et al. (ur.), <<... E C'E' DI MEZZO IL MARE ...>>: *lingua, letteratura e civiltà marina, Atti del XIV Congresso dell' Associazione*

Internazionale Professori di Italiano (A. I. P. I.), Spalato (Croazia), 23-27 agosto 2000. Volume primo. Firenze. Franco Cesati Editore, 2002, str. 103-111.

5. »A che punto sono gli studi dalmatistici all' alba del Duemila?«, u: Francesco Sabatini (ed.), *L' Accademia della Crusca per Giovanni Nencioni*, Firenze, Le Lettere, 2002, pp. 433-442.

6. »Dalmatisch«, u: *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens. Band 10. Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens.* Hg. von Miloš Okuka unter Mitwirkung von Gerald Krenn, Klagenfurt/ Celovec, Wieser Verlag, 2002, str. 947-950.

7. »Was bedeutet(e) itoloromanisch, Itoloromanisch, Itoloromania?«, u: Reinhold R. Grimm/Peter Koch/Thomas Stehl/Winfried Vehle (Hrsg.), *Italianità. Ein literarisches, sprachliches und kulturelles Identitätsmuster*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, str. 1-13.

8. »Regionalni i manjinski jezici u Francuskoj« (Résumé bez naslova koji je glasio »Langues régionales ou minoritaires dans la République française«), *Riječ. Časopis za filologiju*, God. 8, sv. 2, Rijeka, 2002, str. 16-30.

9. »Miscellae Marulianae«, u: *Zbornik u čast Radovanu Vidoviću, Čakavska rič, god. 30, br. 1-2*, Split 2002, str. 35-54.

10. »Postscriptum uz raspravu Što je Bartol Kašić znao o Hrvatima kajkavcima«, *Hrvatski sjever, VII, Čakovec*, 2002, Broj 1-4, str. 142-144 (V. br. 2001/11).

(Recenzije)

1. Francesc Feliu — Cristina Juher (ur.), *La invenció da les llengües nacionals*, Barcelona 1999, u: *Estudis Romànics, XXIV*, Barcelona 2002, str. 234-235.

2. *Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik. Vol. 14. Die Zukunft der europäischen Soziolinguistik*, Tübingen, 2000, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, LXIX*, 3, 2002, str. 363-365.

3. *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik.* Hg. von Uwe Hinrichs unter Mitarbeit von Uwe Büttner, Wiesbaden 1999, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, LXIX*, 3, 2002, str. 372-375.

4. Nadia Falaschini/Sante Graciotti/Sergio Sconocchia (a cura di), *Homo Adriaticus. Identità culturale e autocoscienza attraverso i secoli. Atti del Congresso internazionale di studio*, Ancona, 9-12 novembre 1993, Regio Emilia, Edizioni Diabasis, 1998, u: *Zeitschrift für romanische Philologie, Band 118:4*, 2002, str. 672-674.

5. Gustav Ineichen, *Typologie und Sprachenvergleich im Romanischen. Aufsätze 1973-1998*, hg. von Volker Noll, Heidelberg, Winter, 1998, u: *Zeitschrift für romanische Philologie, Band 118:4*, 2002, str. 672-674.

6. Gianni Eugenio Viola, *La lingua italiana fra tradizione letteraria e società civile. Un sommario di Storia della lingua italiana*, Roma, Bulzoni, 1998, u: *Italienisch, XXIV*, (2002), 48, str. 129-133.

STANJE NEOBJAVLJENIH RADOVA (od kojih je većina u tisku)

1995.

1. »Alberto Fortis come mediatore culturale tra Croazia e Italia«, pročitano 1. 12. 1995. na *Convegno seminariale internazionale RAPPORTI CULTURALI ITALO-CROATI (La letteratura croata dal XV al XVIII secolo)*, Dubrovnik 1-2.12. 1995.

1996.

2. »Die Romanismen in der ältesten kroatischen Übersetzung von *I Fioretti di San Francesco* (ca. 1520)«, Wolfgang Dahmen — Günter Holtus (Hgg.), *Romanistisches Kolloquium XII. »Lexikalischer Sprachkontakt in Südosteuropa«*, Friedrich-Schiller-Universität Jena, 18.-19. Januar 1996, Tübingen.

3. »Ex compluribus paucae: Fenomeni di 'accorpamento' e di 'scorporo' nella storia delle »piccole« lingue romanze« (Fenomenos de 'unificación' e de 'subdivisión' na historia das »pequenas« linguas románicas), *I Congreso Internacional »A Lingua Galega. Historia e Actualidade«*, Santiago de Compostela, 16-20 de setembro de 1996. Actas, Vol.

4. »Beč kao 'kolijevka' hrvatske romanistike«, *Proslava 600. obljetnice dominikanskog Studium Generale i 40. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru*, Zadar, 14-18.10.1996.

1998.

5. »Due idiomi illustri (il genovese e il veneziano): Parallelismi e differenze concernenti il loro status«, na: *Una lingua del mare. Il genovese fra Liguria e Mediterraneo / Unna Lengua do mâ. O zeneise fra Liguia e mâ Mediterraneo. I Convegno di studi, Genova-Arenzano, 21-22 novembre 1998.*

1999.

6. »Ive, Antonio, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6, Zagreb (vj. 2003).

7. »Lubin, Antun (Antonio)«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 7 (?), Zagreb (vj. 2006).

2000.

8. »Jedno novo vrelo za proučavanje sintakse (i paremiologije). Hrvatski CODE SWITCHING u dubrovačkim pismima na talijanskome (iz 18. st.)«, 9. *Znanstveni skup o hrvatskim dijalektima. 1. Inojezični utjecaji u hrvatskim dijalektima; 2. Dijalekatska sintaksa*, Zagreb, HAZU-IHJJ, 13-14. studenoga 2000, u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12.

9. »Le vicende delle sei lingue medie d' Italia più notevoli dal Cinquecento al secondo Ottocento«, u: Elisabeth Burr (ed.), *Tradizione e innovazione. Linguistica e filologia italiana alle soglie di un nuovo millennio*. Atti del VI Convegno internazionale della Società Internazionale di Linguistica e Filologia Italiana. Duisburg, 28 giugno — 2 luglio 2000.

2001.

10. »Muljačić, Nikola«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 9 (?), Zagreb, 2006 (?).

11. »La dynamique des langues romanes«, u: ELOY, Jean-Michel et al. (edd.), *Colloque international »Des langues collatérales«*. *Problèmes linguistiques, sociolinguistiques et glottopolitiques de la proximité linguistique*, Amiens- CRDP, 21 au 24 novembre 2001.

12. »O korisnosti (nepostojećih) hrvatsko-dalmatoromanskih glosara«, *Filologija*, 36: *Treći međunarodni leksikološko-leksikografski znanstveni skup. DVOJEZIČNA I VIŠEJEZIČNA LEKSIKOGRAFIJA: HAZU, Zagreb, 15-16. studenoga 2001.*

2002.

13. Br. 12, s nešto dopuna, u prijevodu na sardinski jezik.

14. »Iz korespondencije Alberta Fortisa i Giambattiste Tondinija«, u: Josip Kolanović (ur.), *Zbornik u čast Stjepana Antoljaka (radni naslov)*, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 2003.

15. »O dalmatoromanizmima u Marulićevim djelima«, *Colloquia Maruliana*, XII. *Radovi s Međunarodnog skupa Marulićevi dani 2002, Split 22-25. travnja 2002*, Split 2003.

16. »Gli arabismi entrati nel croato per il tramite italiano fino al 15. secolo«, *6th International Seminar MEDITERRANEAN AND THE ARAB WORLD TILL 15th CENTURY (HISTORY AND HISTORIOGRAPHY IN THE MEDITERRANEAN IX-XV C)*, Dubrovnik, 27-30 April 2002.

17. »Il latino di Krk (Veglia) > il veglioto sotto l' influsso di tre lingue (il greco, il croato, il veneziano), *The 4th International Symposium on Eurolinguistics. A Typology of Language Contacts Around the Baltic and Adriatic Seas, Zadar, 19-22 September 2002.*

18. »Europska Povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima (1992) pred novim izazovima«, *Filologija*, sv. 37-38 (u povodu 75. rođendana akademika Dalibora Brozovića), Zagreb, HAZU.

19. »O dvjema vrstama hrvatskih pseudoromanizama«, referat održan na *V. Skokovim etimološko-onomastičkim susretima, Vukovar, 4.10. 2002*, u: *Folia onomastica Croatica*, sv. 11, Zagreb, HAZU, 2004 (isti u *Filologija*, 39).

20. »Su alcuni 'pseudoromanismi' notati in tre città croate«, pročitan na simpoziju: Università degli Studi di Udine. Centro Internazionale sul Plurilinguismo, »Città

plurilingui. Lingue e culture a confronto in situazioni urbane – Multilingual cities. Perspectives and insights on languages and cultures in urban areas, Udine, 5-7 dicembre 2002, Udine .. (vj. 2004).

21. »Cecilia Prezzi, la prima Spalatina addottoratasi in filologia romanza (Università di Graz, 1911)« (Cecilia Prezzi, prva Splićanka koja je postigla naslov doktora romanistike, (Sveučilište u Grazu, 1911), u: *Zagrabiensia Studia Romanica et Anglica* sv. 47 (2002, sic) u čast 70. god. prof. dr. Damira Kalodere).

(Recenzije u tisku)

1. Matteo Giulio Bartoli, *Il Dalmatico. Resti di un' antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romània appennino-balcanica* a cura di Aldo Duro, Roma, 2000. u: *Zeitschrift für romanische Philologie*, Bd. 119:1 (2003) str. 200-202.

2. Arrigo Castellani, *Grammatica storica della lingua italiana. Vol. I. Introduzione*, Bologna, 2000, u: *Italienisch*, XXV (2003), 49.

3. Georg Kremnitz, *Die Durchsetzung der Nationalsprachen in Europa*, Münster/New York/München/Berlin, Waxmann Verlag, 1997, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXX (2003).

4. *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, hrsg. von Andreas Gardt, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 2000, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXX (2003).

5. *Die Südosteuropa-Wissenschaften im neuen Jahrhundert. Akten der Tagung von 16.-19.10.1999 an der Universität Leipzig*. Hg. von Uwe Hinrichs und Uwe Büttner, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2000, u: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, LXX (2003).

6. *Lexikon der romanistischen Linguistik (LRL), Band/Volume I, 1; Band/Volume I, 2*, hg. von Günter Holtus/Michael Metzeltin/Christian Schmitt, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2001, u: *Archivio Glottologico Italiano*, Firenze...

7. Paolo D'Achille, *Breve grammatica storica dell'italiano*, Roma, Carocci, 2001, u: *Italienisch*, XXV (2003), 50

8. Riccardo Tesi, *Storia dell'italiano. La formazione della lingua comune dalle origini al Rinascimento*, Roma — Bari, Laterza, 2001, u: *Italienisch* XXV (2003), 50

9. Fiorenzo Toso, *La letteratura in genovese. Ottocento anni di storia, arte, cultura e lingua in Liguria, I-III*, Recco-Genova, F. Toso e Le Mani Microart's Edizioni, 1998-2000. u: *Italienisch* XXVI (2004), 51

OSAME I TIŠINE IVANE ŠOJAT
IVANA ŠOJAT: UZNESENJA (DHK — OGRANAK U RIJECI 2002)

Zvonimir Penović

Dok nastaje pjesma, pjesniku se čini kao da će dosegnuti božanske okvire, ali kako joj se nazire završetak, tako ona dobiva ljudske atribute i spram božanskima je umanjena, a pjesnik, kao tvorac tih ljudskih oblika, ostaje neutješen. Istinska umjetnost ne trpi vrednovanje po kojem se ona smješta u jedan određeni prostor, budući da pravo umjetničko djelo iskače iz svih mogućih okvira shvaćanja, pa čak i razumijevanja, jer ono svakom vremenu daje i drukčije objašnjenje. Pjesma, pak, nema savršenosti ako iza sebe uvjerljivo ne ostavlja trag po kojem se vidi da joj se pjesnik do kraja žrtvovao. Ona počinje iz žara koji postoji u umu pjesnikovu i traži osjećati opasnosti koje njega izlažu razlozima dovoljnim da nešto otkriva. Iako je svaka umjetnost jednim dijelom vezana za osjećanje ljepote, ne može joj se poreći i žudnja da se ljudski um u njoj osjeća udobnije. Pravi pjesnik ne podnosi ničiji usud osim svoga vlastitog i zato, da bi vjerovao u život koji živi, on živi život koji sam stvara.

Pjesnikinja Ivana Šojat zahvaćena je samoćom s onu stranu gledanog, a upravo ti prostori uvećavaju svijet njezinih priviđenja i omogućuju joj pristup činjenicama koje se inače vrlo teško mogu naslutiti i koje nisu nestvarne, već nadstvarne, ne samo u prostoru, nego i u vremenu. Ono što iz pjesnikinjina bića izlazi, jedan je usamljenički svijet koji je iz nje izišao kao rezultat tjeskobnih nemira, a zbog čega njezin poetski svijet stalno postavlja pitanja, bilo da se pita o svijetu koji pjesma uzdržava, bilo da u pitanjima išće svoju smislenost. Posrijedi je, zapravo, svijet usuprotan istrošenom svijetu pojavnog logiciteta. Riječ je o svijetu koji ruši banalnost logičnog svijeta, ali ne toliko rušilački da bi pjesnikinja srušila njegove zidove i onda pjesmom opisivala njegovo kamenje. Neke njezine pjesme slične oštećenoj zidnoj freski koja bilježi strukturu ljudskog duha, pokazujući kako se pjesnikinja u topografiji snoviđenja svojim opisom drži svega onoga što uzvisuje čovjekovu dušu i što je čini osjetljivom prema svim vidicima bez kojih poezija ne može. Njezina je pjesma uvijek u pravu, zato je treba ostaviti neka ide svojim putem,

vjerujući joj kako s njega neće skrenuti iako je ovaj svijet maglovit, skriven i nedokučiv, jer će jedino ona reći istinu shvatljivim jezikom. Stiješnjena između zidova svoje samoće, pjesnikinja osamljenost osjeća kao školjku punu mističnih šumova koji je, dok ih sluša, čine skrušenom, pri čemu je pred njom svjetla onoliko na koliko se mraka njezine oči priviknu, jer njezin je život naslućivanje nejasnog i neizvjesnog. Baš zato pjesnikinja i ima budno oko, ne samo da prati postojeće, nego i da osjeća ono što nailazi i započinje budućnost. Stoga su njezine slutnje opravdane kad kaže da joj mnogo toga zastire nebo, život pravi bezdušnim i priječi disanje. Svaki njezin stih stvara odbljesak koji, priopćujući nam jasnoću nedorečenog, k nama dolazi poput sunčanih zraka i ostaje kao san. U tom obilju osamljenosti suptilna bol pisanja pjesnikinju čini nezavisnom od onoga što je izvan nje, ona zato ne piše da bi prikazala neki životni ideal, već da bi, iz svojih viđenja u snu, crpila sokove za vlastiti duh. I zato poezija pjesniku njegove duhovne bolove čini većim nego što oni jesu. Magijskom moći iskaza pjesnikinja nam Šojat otkriva punine života, koje unutar vlastite joj poetike lebde u nekim visinama gdje se dospijeva jedino uz uvjet da smo život koji živimo izabrali više svojom voljom, nego što nam je on nametnut. Ivana Šojat, naslućujući intuicijom životne situacije od kojih nema uzmaka u beznačajno, uklanja sve one riječi koje i mimo njezine svjesne volje ostaju tihe i spokojne, jer zna da one nikada neće priznati pjesnikinjin cilj i njezin vlastiti ideal. Ono što se događa u pjesmi, dogodilo se prije pjesme u pjesnikinji, koja se zapravo pjesmom oslobađa onoga od čega je sve pošlo. Razloge dovoljne za život pjesma Ivane Šojat traži u svojoj važnosti u ljudskoj misli, ali oni su samo jedan dio onoga što sudbina pjesme zahtijeva od pjesnikinjinje stvaralačke prirode, a ona je, nedvojbeno, strasnost svoje duše do kraja usmjerila izvan granica zbiljnog, do tih predjela bez nade, do nepoznatog. Stoga njezina ljudska svijest neprestano potiče nužnost vraćanju apsolutnim vrijednostima unutar polja mogućeg, a oslanjajući se pri tome na vlastiti metafizički nemir, životu, koji bježi, pokušava predati svoja intimna iskustva. Ona zna da prisebnost svijesti upada u vječne pogreške i da je ljudska nemoć sve stvarnija, ali i to da bi pjesnik koji ne bi imao povjerenje u svijet, izgubio povjerenje i u poeziju. Njoj je poezija rana na srcu, ili izlaz iz zablude njenih jučerašnjih maštanja, i ona joj pokreće zbivanja u duši koja se nikada sama od sebe ne zaustavljaju.

Ivana nam Šojat poručuje kako se neke stvari moraju dogoditi u neshvaćanju da bismo ih shvatili, a da je naš život mjera onoga što možemo shvatiti i onoga što ne shvaćamo, mjera onoga što se događa, i čega smo potpuno svjesni, i onoga što se događa, a čega smo potpuno nesvjesni. Poručuje nam kako u svakoj zabludi ima i zrnce istine, preko kojeg je zabludu najlakše razoriti, da to zrnce zabludu čini nesigurnom, a nas, u odnosu prema zabludi, sumnjičavima. Jer kad čovjek misli jasno i razgovijetno o svijetu oko sebe, kao što to čini pjesnikinja Šojat, tada on taj svijet istinitije ljubi i više ga otkriva nego kad ga voljom hoće dokučiti. Ivana Šojat želi ideju, koju uzme, dovesti do kraja, uzimajući je kao oblik borbe i izazova i prepreke do određenog cilja kojem umjetnici teže, a taj je cilj — savršenstvo. Zato tajnovite predjele podsvijesti nastoji odraziti živopisnošću naglašenih tonova svojih ideja pa se poruke koje prevladavaju u pjesmi, mogu tretirati i kao žudnja. Njezina je istina čista i služi joj da stvarnije gleda svijet, zbog čega je ona shvaća kao

apsolutnost, a da bi njezin pjesnički duh preko nje došao do htijenja kojim će svoju poeziju riješiti realne joj bolećivosti, a da bi je istodobno otkrila u njezinoj idealnoj osjetljivosti. Prekoračujući ukorijenjenost u vlastito iskustvo, pjesnikinja područjima svoga mišljenja podmeće rajski prostor snoviđenja, jer kad je pjesnik izložen samoći, sluti i njezine nijanse.

Stvarnost nema čari i zato umjetnost sve više gubi čar što je mi više približavamo stvarnosti. U pjesničkoj zbirci *Uznesenja* kao da su neki elementi, koji se u pjesmama pojavljuju, začarani, kao da i oni i njihov autor pate. Zato pjesnikinji i jest cilj da svemu razmatranom nasluti njegovu samost, da iz njega izvuče njegovu tišinu, jer i kad drugi ne vide nesreću, pjesnikinja je sluti. Pjesnički joj život, opterećen svakidašnjim jadom ljudskog življenja, zapravo preko pjesme svjedoči da čovjek, gotovo od svog rođenja, čitav život provodi samo liječeći vlastite rane. Ona kroz pjesmu želi odraziti duboko ukorijenjenu tugu i svoju vlastitu predodređenost za samoću znajući da što više poznaje sebe, da će lakše i shvatiti razlog zbog kojeg mora nastaviti živjeti u ovom carstvu relativnosti, blata i patnje, i da će tek kada se oslobodi opsjene, biti sposobna objektivitet svoga duha, svoj čuvstveni, moralni i duhovni plan, usmjeravati posredstvom svojih vrlina. Istina da su trnovite staze uvijek bliže dubini duše nego dubini razuma, zbog čega pjesnik često ne vjeruje ni činjenicama, ali ono što je savršeno, ništa ne prepušta slučaju, i utoliko je savršenije, ukoliko je njegov dodir s realnošću manje shvatljiv. Vječno — beskonačno je i nesagledivo, a sve ono što nije ljubav, nema svoj udio u njemu. Svaki naš jasni uvid u stvari znači da ih dohvaćamo i prisutni smo u njima toliko da one nisu više kakve su bile jer se mi našim shvaćanjem pojavljujemo kao uzrok njihovog mijenjanja.

Iz strahova da njegova pjesma neće biti stvarnija od postojećih stvari koje ga okružuju, proizlaze opasnosti za pjesnika pa on od očigledne stvarnosti, koju može jasno i razgovijetno opaziti, često okreće glavu i određuje stvarnost koja, umjesto da je pjesnik očituje, biva osnažena da pjesniku nanosi bol, i to upravo onda kad mu je ta bol najpotrebnija da ga odvraća od životnog ništavila koje ga želi zavrtložiti poput vira.

Pjesnikinja Šojat zna da ako život drži konopac u ruci, tada ona nije sigurna hoće li to biti uzda ili, pak, omča, i to da što su njezine pjesme osobnije, one lakše nalaze svoj smisao, ali ih je njoj takve teže podnijeti. Tragovi života u njezinoj pjesmi nisu samo prošlost, oni su i budućnost i odrednice karakterističnog procesa duhovne djelatnosti. Zato se pjesnikinji svjesnoj svoje individualne realnosti, ma koliko bila neznatna, pjesma ukazuje kao dio nesreće. Tražeći umjetničku istinu, Ivana Šojat najprije nalazi ono što može biti uzrok njezinom nastajanju, a to je prirodna istina, pa makar te dvije istine nisu iste. Tu se pjesnikinja suočava i s činjenicom kako čovjek nikada ne može smoći dovoljno snage da svojim razumom do kraja prati ono što mu je dodijelila sudbina. Nasuprot tome, magijom intimnih vizija ona stvara vlastite zagonetke tako da se njezina poezija nikada ne naslanja na голу stvarnost našeg svjesnog života niti joj je ona najvažnija. Ona je, zapravo, pjesnikinju istisnula iz uobičajenog joj svijeta od nje tražeći da u zbiljsko, koje ne može učiniti svojim vlastitim, unosi metafiziku. Htijenja koja preobraća u pjesničku materiju, sažima u samoj pjesmi dajući im metafizičku dubinu i priprema ih za uzvišena zadovoljstva. Značenje njezine pjesme se uočava čim otkrijemo da njezin imaginarni čin nije izvan onog opjevanog, već u njemu samome. Ona, kao pjesnikinja, zna sigurniji put

do svake ljudske krajnosti. U isto vrijeme s lakom uzrujanošću u slutnji, u času kad nas podvrgava vlastitoj suptilnosti, pjesnikinja u našem srcu zauzima stanovit prostor sanjarke koji svoj san prepoznaje kao smirenost i iskrenost vlastitog mišljenja. Mistika i simbolika kod pjesnikinje Šojat daje stanovitu figuraciju, ali samo da se preko nje izrazi nostalgija za ljudskim nastojanjem da se život dostojno proživi, inače bi nostalgija bila samo mđra koja ne priznaje pobjednike. U trenutku kad pjesnikinja shvati kako pjesma više nema što reći, shvati i da je došao trenutak za njen krik. Da bi na kraju, ne mogavši se oprijeti osuđenosti na traženje smisla, zaključila kako nije važno koliko smo pjesmom rekli, već koliko nam je to, nakon što smo rekli, omogućilo da budemo slobodni. Zato se pjesnikinja Šojat oslobađa ovoga što postoji, realnog, jer je za nju zbilja samo jedna prisutnost od koje njezin duh može odvratiti pogled, da bi se onda vratila nad bezdane u kojima se gube jauci, a započinju snoviđenja. Za Šojatovu su fantazmi poetskog čina sredstva obrane dostojanstva pjesničkog uma. Njoj ništa ne može biti neočekivanije od same stvarnosti koja uvijek med izmiješa sa žuči i u protivnosti je s njezinim snovima i željama.

Pjesnikinjina je tišina onoliko veća koliko se u njoj bolje osluškuje njezino dijalektično kretanje, kao što se i u njezinoj mašti čuju Posejdonovi koraci kroz more, a ona od njih stvara ideju, ali ne i sadržaj pjesme. Preko svojih ideja njezine riječi nude primicanje samoj biti stvari pri čemu poetska refleksija, kao munja koja presijeca tamno nebo, ne obasjava ono što do tada nismo vidjeli, već osvjetljava život onako kako ga nijedno drugo svjetlo nije u stanju osvijetliti.

Znajući da su u stalnoj sjenci apsolutne stvarnosti neki dijelovi prirode nepredvidljivo drukčiji nego što ih čovjek vidi na suncu (jer stvarnost i umu koji je gleda, oduzima mudrost), pjesnikinja Šojat se ne ograničava na ono što vidi, već mašti dopušta da joj ispuni um pa da u njemu ne ostane mjesta ni za što drugo, a time stječe i potrebnu snagu da dostigne svoj cilj. Tražeći unutarnju istinu stvari, pjesnikinja unutar jezika imenuje nered i tako jeziku oduzima nejezik oslanjajući se na moć riječi, moć bez koje nema savršenosti pjesme. Unutarnju jačinu pjesme kod nje uzrokuju žive slike koje nam žele usmjeriti pozornost na iste prizore u kojima je i pjesnikinja uživala. Izazivajući osjećaj zagonetnog, Ivana Šojat stvarima pokušava skriti njihovu izvjesnost, ali da bi otkrila njihovu božanstvenost. I dok strastvenost njezine duše sugerira jasnoću nadahnuća, ona se, tražeći sklad u prostoru i vremenu, svojom pjesničkom pričom ne ograničava samo na ono što vidi, već nadopunjuje život pa njezine ideje čine pjesmu plemenitijom i drukčijom od svijeta posve određenog iskustvom. Dok dubinama njezinog srca istinski vladaju tajanstvene sile tek naslućenih nam ideala, tragajući za istinama o kojima svijet šuti, poezija Ivane Šojat govori da bi drugima pokazala ono od čega oni bježe. U njezinoj pjesmi riječi podnose žrtvu i trpe opasnosti jer im sama pjesma ne dopušta spokojstvo. Pjesnikinja životu pruža tiho savršenstvo svojih ideja, prevagu duha nad onim što je obično i ovozemaljsko, unoseći u hrvatsku poeziju autentični pjesnički glas koji svojom neistrošivošću daje naslutiti moćnu ulogu njezine sanjalačke osobnosti. Za nju, na putu do istine, opasnosti nisu tvorevine prirode, već ono što je čovjek stvorio po svojoj ljudskoj odluci.

Činjenica je da život od nas traži žrtvu i da se životi pjesnika mogu obojiti i crnom bojom, ovisno o njihovoj sudbini, ali njihovo nas djelo, ipak, stalno obasjava svjetlom vedrine jer moć riječi pobjeđuje pjesnika i pjesmu okreće protiv njega. Ako pjesma ne nađe svoga pjesnika, to nije strašno, ali ako ga ne zna naći, to je užasno.

Naše ponašanje je određeno našim promišljanjima pa je u ovakvom svijetu često i svaki otkucaj našeg srca, na stanovit način, naša pobjeda. Za Ivanu Šojat pisanje je neumorno zapljuskivanje života valovljem svoje duše i upravo ono što izaziva grč u svim mišićima njezinog duha, nju i čini nedokučivim bićem i, nema nikakve dvojbe, određuje je kao vrsnu pjesnikinju.

KNJIŽEVNO IME JOSIP VANIŠTA

Ljerka Schiffler

Bilježeći 1972. godine svoj pariški susret s Leom Junekom, evocira Josip Vaništa riječi slikareve: »Ne znam o Vama ništa. Kroz višegodišnje dopisivanje nisam mogao dokučiti ni to jeste li slikar, ili se bavite poviješću, ili pišete.«

Indikativne riječi za Vaništu-osobu, njegov intelektualni i duhovni profil, najposlije za njega kao autora *Knjige zapisa* (izd. Moderna galerija, Kratis, Zagreb, 2002, dopunjeno izdanje ranijih svezaka koji su objavljeni u Zagrebu, 1988, izd. Galerija 11, te 1995, u izd. Kratis).

Jedno od mogućih odgovora na ovo pitanje, ono zadovoljavajuće, izmiče jednostranoj definitnosti i priklanja se uvjetno govoreći suplementarnosti Vaništinog *duhopisa* u kojemu se sabiru, zadržavajući autonomiju svakog od spomenutih diskursa sve silnice autorove likovne i književne poetike, njegove refleksije o domaćoj kulturnoj povijesti, historiji, njegova na stanovit način i glazbena poetika, najposlije tiho, gotovo neprimjetno prelaženje crteža u riječ i riječi u nagovještaj crteža. Posezanje za književnom formom, ne kao sredstvom studija, pomne analitike, narativnosti, već usuprot tomu, ukazuje na »čudo« o kojemu govori Igor Zidić, termin koji je odmah, po izlasku knjige i visoka priznanja njenu autoru (Vjesnikova nagrada za književnost Ivan Goran Kovačić, 2002.) postao kolokvijalan, postao »omen«. Naime, već otrpve, na početku svog književnog izraza autor stiže na cilj. Slikar u sebi nije ugušio potencijalnog pisca knjige svog života.

Kao i mnogi od autorovih prijatelja, sumišljenika, uzora, J. Vaništa također razlikuje sliku od slikarstva, tekst od književnosti. I kao i opet Junek, i Vaništa se »kloni od muke s riječima« (*Knjiga zapisa*, str. 211). One same, magijom autorove virtuoznosti klize u »maglu uspomena«, kako to spominjući se autorovih nostalgijskih zapisa, kazuje I. Zidić, 1995. u predgovoru izložbi *Steinera, Stančića i Vanište* (Studio »Josip Račić«).

Ista »skrb za bića, stvari i mjesta« (I. Z.), kakva vodi Steinerovu dušu, vodi i Vaništu. Daleko od svake autoskopije, suvišna tumačenja, napora za hermeneutičkim prosedeom, autorov je jezik pročišćen do krajnje jednostavnosti i čistoće prirodnosti, nastojanja da se

dopre do unutarnje biti, krajnje reducirane. Često se ističe Vaništin postupak koji ide do impersonalnosti.

Krenemo li od paradigmatškog naslova, *zapisi*, značenjski i suznačenjski, oni pogađaju možda zaboravljeni smisao ove riječi, a taj jest i *pokloniti*, *darovati* (*zapisati*). Odista smo suočeni s *knjigom-darovnicom*, što ju je autor *zapisao na dar* onima s kojima su-biva, kako u fizičkom, tako i u duhovnom smislu/prostoru, kojima je *zapisao život* svoj. Diferencirana struktura pisama/zapisa, sjećanja, zapažanja, razgovora, sve više negoli komentara, zauzimanja stava, prosudbi, ustupa mjesto glasanju sugestivnog svijeta minimalističkog apstraktizma, nerijetko svodljivog na znak. U svijet Vaništinog vida ulazi sve: knjiga, novine, putovanja geografskim prostorima i ateljeima, trgovima i ulicama, predjelima djetinjstva, zrelosti. O *Zapisima* je dakako moguć slojeviti govor, žanrovski, idejnotematski, motivski, kulturnopovijesni, i drugi. Ipak je u osnovi isključena svaka podtekstualna usporedba, njegove likovne/vizualne poetike (*oko*, *platno*) i književne, narativne (*misao*, *list*), u ime samostojnosti obje, premda istog temelja: hladne strogo logičke disciplinirane meditativnosti i aluzivnosti, tih značajki cjelokupnog Vaništinog opusa. Moglo bi se ustvrditi kako jedna tehnika, strategija doživljajnog iskaza pomaže drugoj, ali s time da jedna nije negativ druge. Tekst se u *Zapisima* gradi poput sublimirane vizije, podvrgnute, podređene ravnoteži i krajnjoj preciznosti, čistoći iskaza. Pisac Vaništa čita, gleda, zapisuje, pita, bilježi, sakuplja, kartezijski. Pisanje za njega jest »svakodnevni posao«, avantura mišljenja koja iskušava vlastitu paradoksalnost. Antidemagog riječi, odbija sofistiju, dekoraciju, težeći njenoj denotativnoj vrijednosti. Iskonskoj moći. Iz skrivenosti do pojave, da bi se, još i ne izrečene do kraja, povukle u vlastitu tišinu. Riječi, lijek i otrov, svjetlucav sjaj, svečani obred. Premda od svijeta prihvaća njegovu jednostavnost, za autora pojavnost je misterij koji želi sačuvati. Između pisca i svijeta — riječ-most, ono *između*, ono što povezuje i razdvaja. Nalazim tu odjek drevnog filozofskog principa aritmosofije i utoliko smatram primjerenim govor u likovnosti Vaništinog pisma koja korespondira štedljivoj misli i škrtosti riječi, svodive na znak. Na idealan oblik koji asocira na japansko pjesništvo — filozofiju: *Najljepši trenutak je onaj kad znak počinje postajati crtež* (str. 223). Dopisujem: Kad se preobrazuje u crtež misli — riječ.

Zapisi — dnevni u koje pisac zapisuje tragove svog duhovnog svijeta. Ravnodušan, ali ne i neokrznut, okrznut ali ne i ravnodušan, jer izmiče rutinskoj, uobičajenoj razredbi, također i ekshibiciji bilo koje vrste, psihologizmu, teatralnosti, sračunatosti na efekt, tešku refleksivnost. Duša pamti, otkriva slojeve iza pojavnog, *gledanjem unutra* (otud opravdanost i historijskog aspekta *Knjige zapisa*).

Zapisujući susrete, razgovore, sjećanja, zgođe, shvaćanja, male drame i kozmičku zebnju čovjeka suočena s Ništavilom i Ne-bičem, prošlošću i zaboravom, pisac evocira podneblja i prostore, domaće i europske, Amsterdam i Karlovac, Pariz i Rovinj, Zagreb i Beograd, Varaždin i Veneciju, Trst i Trnje, Budimpeštu i Dubrovnik, Osijek i Rim, datume i zbivanja, pojave i ličnosti, književnika i pjesnika, slikara, glazbenika, teatrologa, kulturnih djelatnika i političara (Krlježa, Šimić, Tartaglia, Junek, Delorko, Poussin, Van Gogh, Rembrandt, Friedrich, Picasso, Matoš, Putar, Jevšovar, Paro i dr. »Zemlja«, »Gorgona«, i dr., kulturne veze i odnose (Hrvatske i Francuske, Hrvatske i Italije) itd.

Život pričina i zanosa, grubih istina, bolnih trenutaka, kriznih godina, pitanja i refleksija, melankolija, radoznalosti, ironije i satire, humorne i sumorne.

Razgovori s Krležom, Stančić, Račić, Detoni, Hegedušić, izoštrana estetička svijest, filozofija života i čovjeka, nastojanje da se spasi od zaborava ono vrijedno, neponovljivost jednog vijeka, da se nadvlada njegov temporalitet, krene beskrajnim krajolikom duha: »... a djelo (ako se pojavi) samo je slučaj, poklon« (str. 322). Rad na prirastu smisla.

Pisac živi sa svojim svijetom, likovima, pismima i tišinama. Sretno udaljen, sred središta života, kao u proticanju glazbenih stavaka — Vaništin omiljen, smatram, osnovni ton svijeta, jest *suzdržano (sostenuto)*, do eteričkog, možda epigrafskog, stilskog. Do šutnje.

Jedno od mnogih »lica« zapisa — *osadašnjavanje*. Misli, refleksije, zabilješke o pojmovnim kompleksima, književnim i likovnim kategorijama, ljepoti, formi, materiji, prostoru, svjetlu, kromatizmu, o stilu, naravi, talentu, tehnici, koji idu do definicija, maksima, poučaka, sentencija, kojima se nastoji približiti zagonetnosti umjetnosti, tajni remek-djela: *Kad nakon stoljećâ, Vrijeme, taj Strašni sudac — a i umjetnici — naprave odabir, ostanu tri, četiri umjetnika koji nisu zaboravili bitno. Da bih izrazio ono što želim reći, htio bih da se rehabilitira riječ STIL, koja po prilici znači isto što i grčka riječ POETIKA — način na koji je neka stvar učinjena.*

Stil, to je logičan postupak za materiju u kojoj se radi (slika se izrađuje-elaborira, fotografija se snima).

Stil najprije uvjetuje priroda materije, a zatim vrijeme: jedno (samo) novo otkriće. I, na kraju, temperament umjetnika. To je doista POSTUPAK (logički slijed operacija), tajna remek-djela. (str. 222)

Riječ se približava portretu, silueti, duhovnom, poput miga oka, poput fantoma, teksta na rubu, margine, pokušaja da se nađe riječ. *Laterna magica*. Tekst ostavlja čvrst dojam brze, trenutačne skice, osvjetljenja (smrt Stančićeva — »nekoliko ruža na crnoj pozadini«, str. 70) ali cjeline koja emanira iz svih dijelova koji čine čudesno, živi totalitet djela. Vidjeti cjelinu koja se očituje svagda u fragmentu. Tajna pisca Vanište?

Pred *Knjigom zapisa* nameću mi se usporednice, asocijacije, razlike: europski i domaći primjeri, slikara, kipara — pisaca, J. Ruskin, A. Breton, A. Kubin, G. De Chirico, C. Carrà, P. Klee, M. Sironi, H. Matisse, A. Giacometti, Lj. Babić, M. Tartaglia, L. Junek, K. Angeli Radovani, pisaca — slikara, M. Proust, H. Hesse, E. Ionesco, kompozitora — pisaca, J. Cage, filmskih redatelja — pisaca, A. Tarkowskij, itd., itd. Vrijedno neke buduće analize. Odnos misli, uma i djela, čina: »Vrijednost nekog ljudskog djela bitno zavisi od snage čovječjeg uma, tek usputno od oruđa«. (str. 223)

U slikarstvu vlada zakon vidljivosti: svaka slika koju gledatelj čita detalj po detalj, predmet po predmet, literarna je slika. (str. 224)

Knjiga zapisa knjiga je o tajni gledanja: što sam vidio? O umijeću gledanja. Sve je u oku, doktrina starih filozofskih škola. Također i o tajni pamćenja i zaboravljanja. Također filozofijska tema, problem mnemotehnike, omiljen u renesansnom mišljenju. U obzoru Vanište pisca, otimanje od zaborava, bivanje u ljepoti. San o savršenosti:

Ako je vidljivost dobra, i nema buke, a čovjek sâm i u mogućnosti da se izrazi, svijet se čini savršenim. (str. 327)

Vaništa kao moderni klasik. Odnos je to njegov spram tradiciji (tj. kvaliteti) čiji se zaborav imenuje napretkom (usp. str. 316). Fenomen *otvorena prozora* koji u Vanište poprima ne tek oblik metafore (slikarstva), već svjetonazora, onog iz čega proizlazi Vaniština poetika, likovna ali i književna. Stoga ističemo njegov toliko poznat i temeljni sud:

Slika ili crtež moraju biti, koliko god to zvuči čarobno starinski, poput otvorena prozora. Gledamo kroz taj prozor sa željom za prepoznavanjem, za mogućom identifikacijom. (str. 313)

Međutim, *djelo živi u suprotstavljanju* (str. 303)

Oko, duh i tankoćutnost, odrednice su Vaništinog svijeta, djela i same njegove osobnosti, kojima raspoznaje, doživljava, misli, u kojima je sadržana njegova stvaralačka kreativnost. Kojima gradi novu prirodnost. Kao krajnji rezultat njegova traganja za prirodnim: »pronaći prirodno«, temelj je njegova književnog diskursa, i u tomu vidim tajnu moći njegove rečenice kojom iskupljuje, spasava od zaborava, duhovne kataklizme, skućenosti i praznine duha, ne-uma, u ime čega se zalaže za neke slučajeve, brine za ostavštine, nastoji intervenirati u obranu autentičnog stvaralaštva tamo gdje to barem može pokušati. Osjećajem za potrebno jedinstvo misli i čina, potvrdom ljudskog dostojanstva, suprotstavljanjem Ništavilu, shemi, u umjetnosti i životu, podjednako.

Stoga autorov iskaz o sebi i vlastitom »zatvorenijem obliku života« (J. V.) djelomice je prihvatljiv, utoliko što predstavlja intenzivniji susret sa svijetom, dubinski, koji kreće prema bitnom i širinama. Svjestan uskoće i siromaštva, maloće duha, to više okrenut vertikalama kulture, ne završavajući u skepsi zbog ravnodušnosti svijeta. Pokazuju to autobiografski zapisi, filozofske minijature o životu, društvu, pomažući u razumijevanju složenih procesa i autorovih pogleda na veliki *panopticum croaticum*, na našu prisutnost u svijetu, u muzejima, bibliotekama svijeta, ali i na tužnu sudbinu u domaćim relacijama (platno Vaništino iz 1959. *Srebrna linija*). Pokazuje to i sveukupni, nemaleni opus osobe koja se neštedimice davala: opremanju i ilustriranju knjiga, teatarskoj scenografiji, njegov stav »angažiranosti«, da tako kažem.

Knjigu zapisa čitam kao još jedan *hommage* disciplini, ovaj put piščevoj, koji svagda misli što bi rekli oni kojih više nema među nama, fizički, ali produžuju trajati u vremenu, zahvaljujući proznim zapisima umjetnika koji svoje rođenje duguju intelektualnoj znatiželji, postojanom, tihom sazrijevanju od ranih studijskih dana koji traju sve do danas, u svagda novom-istom govoru.

Svijet se tu javlja (kao što sam to davno zapisala na stranicama istog ovog časopisa, (»Tihi sjaj iz pričuve«, u povodu izložbe crteža i akvarela J. Vanište, Varaždin, 1986) iz svojih rubnih ishodišta. Proza J. Vanište tako nas približava ne-vidu, točnije onomu *iza* viđenog, metavizualnom, metafizičkom, iza znanja, znanog i iskustva. I premda to ne želi (»tvorcju je svejedno«), skriveno čini vidljivim. Slijedeći vlastiti unutarnji govor duše. Tomu u prilog govore i ilustrativni, značenjski bogati dio knjige. U svemu su *zapisi* svjedočanstvo onog što je nazvati autorov *misaoni credo*, na neki način jedan od oblika *razgovora sa samim sobom*. Razgovora koji se produžuju, izlazeći iz korica knjige.

PONOVNO FLORSCHÜTZOVA GRAMATIKA
DR. JOSIP FLORSCHÜTZ, *GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA*, EX LIBRIS,
ZAGREB, 2002.

Josip Lisac

Josip Florschütz (1864-1916) hrvatski je lingvist o kojem npr. studenti kroatistike ili drugih lingvističkih studija tijekom druge polovice 20. stoljeća nisu mnogo znali. Naprotiv, mnogi što su u prvoj polovici 20. stoljeća polazili srednje škole dobro su pamtili da su materinski jezik učili iz slovnice toga učenjaka. Florschützova *Gramatika hrvatskoga jezika* objavljena je 1905, 1907, 1916, 1921, 1940, 1941. i 1943. Posljednja tri izdanja objavljena su pod drugim naslovima (*Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1940; *Hrvatska slovnica*, Zagreb, 1941; 1943), ali uglavnom bez većih promjena; jedina je vrlo znatna promjena bila u promijenjenu pravopisu izdanja iz 1943. Nedavno je u nakladnika Ex libris pretisnuto izdanje iz 1916, i to u nizu »Hrvatska jezična baština«, serija »Pretisci«. Sigurno je da je objava baš toga izdanja dobra odluka, jer je riječ o posljednjem izdanju za piščeva života.

Sve najbitnije o Florschützu doznaje se iz »Napomene uz ovo izdanje« urednika Ranka Matasovića. Godine 1906. o Florschützovoj je gramatici s uspjehom pisala Ljiljana Šarić, a vrijedan je i prinos Mate Križmana o njemu kao o jednom od naših indoeuropista. Posebno je zanimljivo da su nakon objave prvoga izdanja Florschützove gramatike o njoj i u povodu nje pisali Dragutin Boranić i Vatroslav Rožić. No usput nailazimo i na neočekivane momente, kao što je, recimo, kad čitamo: »U negdašnjem našem ženskom liceju bila je svjetska književnost osobit predmet sa svojim posebnim profesorom. Kako je predavač prof. Florschütz bio vrlo sposoban i spreman, bio je sat svjetske književnosti u liceju najinteresantniji i najdraži« (*Nastavni vjesnik*, 48, 1939-1940, str. 424).

No vratimo se »književnoj obznani« Dragutina Boranića o I. izdanju Florschützove *Gramatike hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*, koja je objavljena u 15. godištu *Nastavnoga vjesnika* 1907, str. 441-447, 527-533. Poznati pravopisac Dragutin Boranić kaže ovako: »Ne udaljavajući se u glavnom od solidne

osnove Maretićeve gramatike pisac se ozbiljno starao, da gramatičku građu prikaže što preglednije i pravila da izreče što kraće i preciznije, pa i tehničku je stranu svoje knjige zgodno udesio za školske potrebe« (str. 441). Uglavnom izdvaja ono što drži nedostatkom u prikazanoj gramatici. Npr. na kraju prikaza Boranić kaže ovako: »Na str. 291. u Popravicima *Bihač* popravi u *Bihać*.« I doista u izdanju iz 1916. čitamo *Bihać* (str. 14).

Vatroslav Rožić, također poznati lingvist, napisao je raspravu »Bifurkacija školskih knjiga uopće, a napose bifurkacija gramatike hrvatskoga jezika« (*Nastavni vjesnik*, 15, 1907, str. 721-729). Rožić je želio da visoka zemaljska vlada »u sve kategorije naših škola uvede samo j e d n u gramatiku hrvatskoga jezika, ili Maretićeve ili Florschützevu, a bifurkaciju da ukine« (str. 729). Nalazi Rožić i mnogo stvarnih razlika između Maretićeve i Florschützove gramatike, npr. Maretić određene akcente zove brzi i spori, Florschütz visoki i duboki. Svakako je Rožić mislio kako je bifurkacija / razdvajanje hrvatske gramatike učenicima »samo na smetnju i na smutnju« (str. 729).

Uz pojavu pretiska Florschützove slovnice ne bih duljio, jedino bih još napomenuo da je Florschütz, baveći se 1901. Marulićem, točno pisao o biti hrvatskoga latinizma. Neosporo je da je zaslužio izdavanje pretiska slovnice, vrlo važne u smislu čuvanja tradicije hrvatskoga jezika i hrvatske gramatičke tradicije.

NORKA MACHIEDO — MLADINIĆ, »ŽIVOTNI PUT IVE
TARTAGLIE«, Književni krug Split 2002, str. 285.

Ivo Petrinović

Nedavno je izašla knjiga — u nizu objavljenih u posljednje vrijeme u izdanju splitskog Književnog kruga — autorice profesorice Norke Machiedo-Mladinić pod naslovom »Životni put Ive Tartaglie«, politički profil poznatoga splitskog gradonačelnika koji je imao neprocjenjive zasluge za moderni urbanistički i kulturni razvitak Splita u prva četiri desetljeća 20. stoljeća. Djelo je podijeljeno na osam poglavlja s brojnim bilješkama a sadrži i četiri priloga te bibliografiju članaka Ive Tartaglie. Knjiga prati Tartaglino djetinjstvo i političko sazrijevanje do Prvog svjetskog rata, djelovanje u Hrvatskoj demokratskoj stranci, desetogodišnju aktivnost kao splitskoga gradonačelnika i trogodišnju kao prvog bana Primorske banovine, zatim njegova politička stajališta i djelovanje na području kulture te na kraju opisuje njegov privatni život s mnogo zanimljivih detalja.

Nakon talijanske okupacije 1941. Ivo Tartaglia je bio uhićen i zajedno s drugim dalmatinskim antifašistima odveden u koncentracijski logor Lipari u Italiji. Premda je ilegalno pomagao Narodnooslobodilački pokret u Splitu, partizanske su ga vlasti 3. prosinca 1947. zatvorile i pod lažnom optužbom osudile na sedam godina zatvora i konfiskaciju cijele imovine. Nakon devet mjeseci provedenih u zatvoru u Šibeniku, u ožujku 1949. prebačen je na izdržavanje kazne u Lepoglavu, gdje je nakon petnaest dana preminuo.

Autorica je u monografskom radu o Ivi Tartagli uspjela dati sliku djelovanja toga istaknutog Splitsanina dvadesetih godina 20. stoljeća, koji je imao vrlo istaknutu ulogu u razvitku Splita kao značajnog urbanog središta između dva rata, otvarajući tri nova pravca razvoja grada: prema Mejama, Solinu i Omišu te istodobno gradeći cjelokupnu gradsku infrastrukturu.

Treba naglasiti da je Tartaglia iz političkih razloga bio u novijoj povijesti grada potpuno zapostavljen, tako da je čak izgubio svoju ulicu u dijelu grada čiji je pravac u

urbanom razvoju upravo njegovom zaslugom bio trasiran. Kao i Antonio Bajamonti u 19. stoljeću, Tartaglia je iz političkih razloga gurnut na povijesnu marginu, premda su obojica kao splitski gradonačelnici, u različito vrijeme, uvelike bili zaslužni za moderni razvoj grada.

Autorica ističe da je Tartaglia imao velikih zasluga za razvoj kulture u Splitu. Pružao je financijsku potporu umjetnicima u gradu (Emanuelu Vidoviću, Anđelku Vidoviću, Cati Dujšin), a zbližio se s kiparom Ivanom Meštrovićem. Pomagao je osnivanje Društva Medulić kao dalmatinsku sekciju Hrvatskog društva umjetnosti. Pri Narodnom kazalištu u Splitu njegovom je zaslugom otvorena dvogodišnja dramska škola te privatna Likovna akademija i Muzička škola, a inicirao je otvaranje je stalnog izložbenog Galićeva salona, kao i Banovinsku galeriju slika. Kao ljubitelj umjetnosti i bibliofil formirao je vlastitu zbirku umjetnina u kojoj je sakupio oko 500 likovnih djela i bogatu knjižnicu sa 12 tisuća knjiga.

Norka Machiedo - Mladinić, pripadnica obitelji Tartaglia, detaljno je poznavala mnoge segmente iz života Ive Tartaglie, te je sabrala građu za njegov životopis. Iako je bila za nj sentimentalno vezana, što se u rukopisu tu i tamo osjeća, ona tomu nije podlegla već je uspjela objektivno prikazati tu ličnost važnu za noviju povijest Splita.

Koristeći se arhivskim dokumentima i bogatom periodikom, autorica je uspješno oslikala osobu i djelo Ive Tartaglie stavljajući ga u kontekst političkih prilika toga vremena koje je bilo vrlo složeno i kontroverzno, s nekoliko političkih režima. Njega su (talijanski i jugoslavenski organi) uhitili i zatvorili, a zadnje hapšenje stajalo ga je života.

Autorica nam je pružila cjelovito djelo o tom splitskom političaru bez čijeg uspješnog djelovanja nije moguće pisati cjelovitu povijest grada Splita. Ovom monografijom Tartaglia je svrstan u gradonačelnike koji su ostavili značajan trag u životu Splita.

Norka Machiedo - Mladinić, koja je inače povjesničarka, koristeći se povijesnim izvorima, nastojala je dokumentirati Tartagliina stajališta i iz njegovih brojnih članaka, što joj je uspjelo premda joj ponegdje nedostaje literatura kojom bi bolje objasnila svoje tvrdnje. Građa u knjizi je pregledno i jasno raspoređena, tako da je zanimljivo povijesno štivo i za širi krug čitatelja. Također treba naglasiti kako je nakladnik zaista našao pogodnu stručnu osobu (profesionalna stručnost i rodbinska povezanost) da opiše toga značajnog splitskog političara.

Ova je knjiga vrijedan monografski rad kojim je sačuvan spomen na istaknutog građanina Splita čije je djelovanje utkano u noviju povijest ovoga grada, koja postaje suvremenicima razumljivija: shvaća se kako je njihov grad i zaslugom Ive Tartaglie stasao u važno urbano središte na Jadranu. Stoga držimo da će ovu knjigu pročitati ne samo građani Splita nego i oni koje zanima povijest Splita i Dalmacije.